

TRAVAUX de la SOCIÉTÉ des SCIENCES et des LETTRES de VARSOVIE
Classe I (1926)

PRACE TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
Wydział I (1926)

SERGJUSZ KUŁAKOWSKI

Legenda
o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej
w literaturze staroruskiej

La légende de Maria Romaia
dans la littérature russe

3809

WARSZAWA
NAKŁADEM TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
Z ZASIŁKU MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
1 9 2 6

Redaktor Prac I Wydziału Stanisław Słowski

Adres: Warszawa, Śniadeckich 8.

Redacteur des Travaux de la I Classe

Stanisław Słowski.

Adresse, Śniadeckich, 8 Varsovie.

1978

3869

**Legenda
o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej**

•

•

•

1983 8

189

TRAVAUX de la SOCIÉTÉ des SCIENCES et des LETTRES de VARSOVIE
Classe I (1926)
PRACE TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
Wydział I (1926)

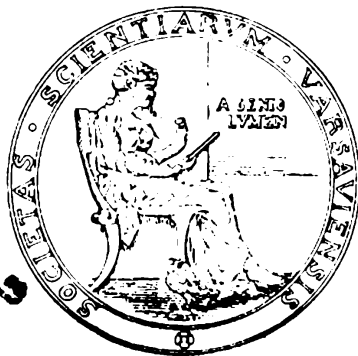
SERGJUSZ KUŁAKOWSKI

—

Legenda
o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej
w literaturze staroruskiej

37439

La légende de Maria Romaia
dans la littérature russe

WARSZAWA
NAKŁADEM TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
Z ZASIŁKU MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
1 9 2 6

ZAKŁADY GRAFICZNO-
INTROLIGATORSKIE
J. DZIEWULSKI Sp. z o. o.
WARSZAWA, ŻŁOTA 29

3809

PANOM PROFESOROM
STANISŁAWOWI SZOBEROWI
i
STANISŁAWOWI SŁOŃSKIEMU
PRACĘ NINIEJSZĄ
SKŁADAM W HOŁDZIE

SŁOWO WSTĘPNE.

Oddawna powziąłem zamiar zbadania staroruskich legend o obrazach świętych Matki Boskiej. Przed rewolucją rosyjską danem mi było przestudjować niewydane dotychczas materiały rękopiśmienne.

Z biegiem lat poddałem klasyfikacji i badaniom materiał, dotyczący tematu niniejszej rozprawy, i przygotowałem teksty do druku.

Jedynie uprzejmości Warszawskiego Towarzystwa Naukowego zawdzięczam ukazanie się w druku dzieła niniejszego. W szczególności przyczynili się do tego pp. profesorowie: Stanisław Szober, Stanisław Słoński, Bronisław Gubrynowicz, i Edward Loth, którym na tym miejscu składam wyrazy serdecznego podziękowania.

Nie mniej za obowiązek poczytuję sobie złożenie hołdu członkowi Akademji Nauk w Petersburgu profesorowi Aleksemu Sobolewskiemu, pod którego cennem a niezapomnianem kierownictwem stawiałem pierwsze kroki na polu badania literatury staroruskiej.

Przy tej sposobności składam podziękowanie p. prof. Janowi Ogijenko za wskazówki co do twórczości pisarza ukraińskiego J. Galatowskiego.

Wyrazy prawdziwej wdzięczności należą się również przyjacielowi memu p. Wiktorowi Jakubowskiemu za łaskawe przetłumaczenie pracy niniejszej na język polski.

Ze względu na trudności techniczne musiałem teksty w części drugiej drukować czcionkami współczesnymi z wyjątkiem niektórych liter; ta okoliczność spowodowała powiększenie liczby błędów drukarskich, które z przykrością na końcu książki wyliczam.

*Warszawa, 26 czerwca 1927 roku
w dniu święta cudownego obrazu
Matki Boskiej Tichwińskiej.*

CZĘŚĆ I.

Ze względu na trudności techniczne, cytaty z rękopisów i starodruków *w części pierwszej* dzieła niniejszego są drukowane częściowo cyrylicą, częściowo zaś współczesnymi czcionkami rosyjskimi (t. zw. „grażdanką“). W pierwszym wypadku zachowane są ligatury (t. zw. „titła“), lecz opuszczone zostały akcenty i przydechy (oprócz nad 11 na początku słów); górny znak ъ (górne ъ i ъ) zastąpiony jest czcionką ’; litery górne umieszczone w odpowiednich wierszach dolnych. W drugim wypadku cytaty te są drukowane bez ligatur, przydechów i akcentów; litery górne umieszczone zostały w odpowiednich wierszach dolnych. Litery Ѡ, ѡ — zastąpione czcionką y; Ѣ, ѣ — czcionką я; Ѧ — czcionką o; ѧ — czcionką з; Ѩ — czcionkami пс; ѩ — czcionką 11.

I.

POCHODZENIE I HISTORJA LITERACKA TEKSTU GRECKIEGO.

Literatura legendarna o cudownych obrazach Matki Boskiej obszerną jest i nader różnaitą. Legendy o pochodzeniu i cudach obrazów świętych zachowały się w licznych manuskryptach, przechowywanych w rosyjskich zbiorach rękopisów, co dowodzi, iż były one bardzo rozpowszechnione i popularne w dawnym społeczeństwie staroruskim.

Zadaniem mojem będzie zbadanie jednej z owych legend, będącej tłumaczeniem homilji (kazania) bizantyńskiej, sławiącej cudowny obraz Matki Boskiej Rzymskiej.

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest również ustalenie stosunku, istniejącego pomiędzy tą legendą a innymi opowieściami, czy to przetłumaczonemi, czy też powstałemi na rodzimym gruncie staroruskim.

Grecki tekst legendy o Matce Boskiej Rzymskiej został wydany przez Lambecka¹⁾ (urywki) i przez Gedeona²⁾ (kompletny tekst) na zasadzie rękopisu wiedeńskiej biblioteki cesarskiej (Vindobon. Pal. Hist. Gr. 38—Hist. Eccl. 31 sc. XIV ex chart. fol. 111'a — 126'b). Tekst krytyczny wydany został po raz pierwszy przez Dobschütza, który się opiera

---

¹⁾ „Commentarii de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi“, ed. alt., studio A. Kollarii, Vind.—1792, t. VIII, str. 692 — 713.

²⁾ „Ἑκκλ. Ἀλήθεια“, t. XV—1883, str. 209 — 215, 229 — 234.

na 10 rękopisach¹⁾. Wydawca uważa ów tekst za typowy okaz kaznodziejskiej literatury bizantyńskiej. Oto streszczenie kazania.

Wstęp mówi o konieczności zapomnienia wszystkiego, co ziemskie, oprócz cudów obrazu Matki Boskiej Rzymskiej. Następnie opowiada kaznodzieja, jak po wniebowstąpieniu Chrystusa Pana Matka Boska wraz z apostołami oczekiwała zejścia łaski Ducha Świętego, i w owym to czasie apostoł-malarz Łukasz namalował wizerunek Najświętszej Marji Panny. Za czasów apostoelskich istniał też inny obraz Matki Boskiej, który w cudowny sposób odbił się na kolumnie świątyni w Lyddzie, gdy Matka Boska mimo błagań wiernych nie mogła przybyć na uroczystość poświęcenia kościoła. Juljan Apostata rozkazał zetrzeć obraz, lecz wizerunek ukrył się w głębi kolumny. W tem samym miejscu znajdowała się inna jeszcze świątynia, wybudowana przez uzdrowionego paralityka Eneasza; gdy pomiędzy żydami, grekami a chrześcijanami powstał spór o prawo do tej świątyni, na jej murach ukazało się cudowne odbicie wizerunku Matki Boskiej, rozstrzygając spór na korzyść chrześcijan. Następnie autor kazania powołuje się na pismo pasterskie, wystosowane przez trzech patriarchów do cesarza Teofila, i opowiada o podróży na Wschód patriarchy konstantynopolitańskiego Germana, który podczas pobytu swego w Lyddzie nakazał skopjowanie obrazu Matki Boskiej. Tu urywa się wątek opowiadania, i autor rozwodzi się nad historją życia Germana przed wstąpieniem na tron patryjarszy i nad nieporozumieniami pomiędzy nim a cesarzem - ikonoklastą Leonem Isauryjczykiem, wskutek których German zmuszony był do zrezygnowania ze swej godności.

---

¹⁾ „Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur”, N. F., III, Lpz. — 1899 (Dobschütz—„Christusbilder”, Beilage VI B, str. 233** — 266**). Wydawca wykorzystał również rękopis Moskiewskiej Biblioteki Synodalnej 391 ($\frac{205}{CCVI}$). Rękopis ten przywieziony został do Rosji przez Arsenjusza Suchanowa. Wzmianka w tytule przypisuje legendę Szymonowi Metafrascie, co pozbawione jest wszelkich podstaw, jak twierdzi Dobschütz („Christusbilder”, str. 201**).

Udając się na wygnanie, German zabrał ze sobą dwa obrazy święte: kopję obrazu Matki Boskiej w Lyddzie i obraz Zbawiciela. Ten ostatni wrzucił on do morza, przymocowawszy doń list do papieża Grzegorza. Uprzedzony o tem w sennej zjawie, papież uroczyście spotkał nadpływający obraz. Po pewnym czasie German powierzył falom morskim obraz Matki Boskiej z nowym listem do papieża. Grzegorz z honorami przyjął ten drugi obraz i zawiesił go w katedrze św. Piotra.

Po 130 latach w Konstantynopolu został przywrócony kult obrazów świętych. Wówczas obraz Matki Boskiej w cudowny sposób drogą powietrzną porzucił Rzym i morzem popłynął z powrotem do Bizancjum, gdzie został przyjęty i przyniesiony do cesarzowej Teodory. Tymczasem papież rozesłał posłów, polecając im odszukać zaginiony obraz. Posłowie odnaleźli go w Konstantynopolu, lecz grecy odmówili wydania go i umieścili w cerkwi Chalkoprati pod nazwą Matki Boskiej „Rzymianki”.

Doroczne uroczyste nabożeństwo przed tym obrazem zostało wyznaczone na dzień 8 września (Narodzenie Matki Boskiej).

W zakończeniu kaznodzieja sławi Matkę Boską, patronkę i opiekunkę, i trzykrotnie wyklina wszystkich, którzy się nie modlą przed jej obrazem; albowiem przez Matkę Boską, przez aniołów sławioną, uzyskamy zbawienie wieczne.

Obok streszczonego powyżej kazania istniało jeszcze inne, poświęcone temuż obrazowi, wydane przez Dobschütza ¹⁾. Wstęp do tego kazania jest krótszy, zakończenie zawiera w sobie modlitwę. Jest ono wogóle pozbawione napuszonosci zewnętrznej, cechującej poprzednie kazanie. Dobschütz uważa je za pierwszą redakcję, która powstała w pierwszych latach w. XI, jeśli nie w samym końcu w. X-go ²⁾.

Przyjmując zaś z drugiej strony pod uwagę, że wiek XII był okresem upadku hagiografji, Dobschütz przychodzi do wniosku, iż redakcja obszerna (t. j. 2-ga), którą cechuje kwiecista retoryka bizantyńska i która narówni z licznymi

---

¹⁾ „Byz. Zeitschr.”, t. XII, str. 193 i nast. („Maria Romaia”).

²⁾ Ib., str. 193 i 214.

kazaniami była przypisywana Szymonowi Metafraście, powstała również w w. XI.

Gdy upodobania literackie w Bizancjum się zmieniły, obszerne kazanie w. XI przestało zadawać czytelników. Wówczas przerobiono je (t. j. powstała trzecia redakcja), przyczem nienaruszoną pozostała treść. Zestawiając poszczególne ustępy, Dobschütz wykazuje szereg dodatków, pochodzących z okresu upadku retoryki bizantyńskiej i stwierdza, iż przeróbka ta powstała w wieku XIII ¹⁾.

---

¹⁾ Ib., str. 176 — 185.

W pierwszej redakcji kazania, opowieść rozpoczyna się od opisu podróży apostołów. Następnie opowiedziana jest legenda o pochodzeniu obrazu w Lyddzie i o cudzie, który miał miejsce, gdy probowano go zetrzeć. Dalej opisuje się podróż Germana na Wschód, skopjowanie obrazu Matki Boskiej i jego cudowne przeniesienie morzem do Rzymu. Opowiedziane są cuda obrazu w Rzymie, jego powrót do Konstantynopola i późniejsze cuda w Konstantynopolu. Dobschütz nie podaje źródeł opowiadań o cudach w Rzymie i w Konstantynopolu. Natomiast za źródło rozdziału o podróży apostołów uważa on opowieść Szymona Metafrasty o cudzie archistratega Michała w Chonach („Byzant. Zeitschr.”, t. XII, str. 193—207, artykuł „Maria Romaia”).

Co się zaś tyczy legendy o obrazie w Lyddzie i o cudzie, którego świadkami byli posłowie cesarza Juljana, obydwie te ustępy kazania powstały, zdaniem Dobschütza, na podstawie listu pasterskiego trzech patriarchów do cesarza Teofila o obrazach świętych (836 r.). Przytem Dobschütz zaznacza, że wspomniany list pasterski był również źródłem innych kazań o obrazach („Christusbilder”, 207**). Znane są dwie redakcje tego listu: krótka, wydana przez Combefisa i Lequiena (przedr. u Migne’a — „Patr. Curs. Compl., Ser. Gr.”, t. 95, str. 345 — 386), i obszerna, wydana w r. 1864 przez Sakkeliona („Christusbilder”, 208**). Lequien zalicza list pasterski do dzieł Jana Damascenińskiego, opierając się na wskazówce Cod. Par. 1335, mimo że Konstanty Porfirogenita powołuje się nań, jako na oryginalne pismo trzech patriarchów (por. „Narratio de Imagine Edessena”, rozdz. VIII — Migne, op. cit., t. 113, str. 441—442).

Dla nas mają znaczenie różnice pomiędzy obydwoma redakcjami listu pasterskiego, jako źródła kazania o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej. Krótsza redakcja mówi o wizerunku Matki Boskiej pędzla św. Łukasza, o cudownem odbiciu obrazu w Lyddzie i o cudownem udaremnieniu próby starcia tego obrazu (Migne—o. c., t. 95, str. 349—352).

W redakcji obszernej dodany jest do powyższego epizod o wybudowaniu świątyni przez Eneasa, o cudzie w tej świątyni i o cu-

Przez literaturę staroruską z opisanych trzech kazań za-
pożyczoną została redakcja druga, która prawdopodobnie
była rozpowszechniona w literaturze bizantyńskiej.

---

downem przeniesieniu morzem do Rzymu obrazu Zbawiciela. Opiera-
jąc się na chronologii rękopisu (XII—XIII stul.) i na wskazaniu w ty-
tule dokładnej daty listu (kwiecień 836 r.), Dobschütz uważa obszerną
redakcję za wcześniejszą i twierdzi, iż jest ona oryginalnym doku-
mentem soboru trzech patriarchów („Christusbilder”, Beil. VI, 208**—
209**; tekst na str. 215** — 216**).

Mojem zdaniem, twierdzeniu temu przeczy okoliczność, iż w re-
dakcji obszernej znajdujemy ustęp o świątyni Eneasza zupełnie po-
dobny do poprzedniego rozdziału o pochodzeniu obrazu w Lyddzie,
wskutek czego powstaje oczywista sprzeczność (w Lyddzie okazują
się dwa obrazy). Oprócz tego obszerna redakcja zawiera legendę
o przeniesieniu obrazu Zbawiciela do Rzymu, która tak samo, jak
epizod o świątyni Eneasza, niczem nie jest związana z całością opo-
wiadania. W swoim krytycznym wydaniu Chroniki Jerzego Mnicha
(IX w.) De Boor opuszcza ten ustęp, jako interpolację (Georgios Mo-
nachos— „Chronicon”, Lpz — 1904, t. II, str. 743—744; podług wydania
Muralta—por. Migne, o. c., t. 110, str. 921—ustęp ten znajdujemy na str.
635, rozdz. 248). Uważam przeto za możliwe, że obszerna redakcja listu
trzech patriarchów powstała później, aniżeli redakcja krótka. Niełatwo
orzec, z której z tych dwóch redakcji korzystał autor pierwszej re-
dakcji kazania o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej.

Coprawda, w porównaniu z obszerną (drugą) redakcją kazania,
w jego opowieści brak ustępów o namalowaniu wizerunku Matki Bo-
skiej przez św. Łukasza, o świątyni Eneasza, o cudzie w tej świątyni
i o przeniesieniu przez morze obrazu Zbawiciela. Lecz nie dowodzi
to bynajmniej, by autor wzorował się na krótkiej redakcji listu paster-
skiego, w której opuszczone są dwa ostatnie opowiadania, lecz wspo-
mina się legenda o Eneasz.

Nie niema niewiarogodnego w tem, że autor opuścił powyższe
ustępy obszernej redakcji, uważając, iż zawierają oni w sobie sprze-
czności lub niedostatecznie są związane zasadniczym wątkiem opo-
wiadania.

Co się zaś tyczy głównego ustępu kazania, mianowicie opowia-
dania o cudownym przeniesieniu obrazu Matki Boskiej do Rzymu
i jego powrotu do Konstantynopola, Dobschütz nie znajduje źródeł
dla tej części kazania.

Po zreasumowaniu źródeł krótkiej redakcji kazania na zasadzie
badań Dobschütza powracam do obszernej redakcji kazania, którego
streszczenie podałem na wstępie.

Przy porównaniu obydwu tekstów stwierdzamy, iż obszerne
i w bardziej uroczystym stylu utrzymane kazanie zawiera, oprócz le-
gend o obrazie w Lyddzie i przepłynięciu jego kopji przez morze,

Dalsze swe wywody będe opierał wyłącznie na tym tekście, który służył za podstawę tłumaczenia na język słowiański.

II.

SŁOWIAŃSKIE TŁUMACZENIE KAZANIA, RĘKOPISY, ICH WZAJEMNY STOSUNEK I STOSUNEK DO TEKSTU GRECKIEGO.

W przednikonowskim Typikonie (Церковный Уставъ) 1641 roku (nowe wydanie 1898 r.) w pierwszym tygodniu wiel-

---

również opowiadania o wizerunku Matki Boskiej pędzla św. Łukasza, o świątyni Eneasza, o cudzie w tej świątyni i o przeniesieniu przez morze obrazu Zbawiciela.

Z drugiej zaś strony, brak tu ustępów krótkiego kazania o podróży apostołów i o cudach obrazu Matki Boskiej Rzymskiej w Rzymie i w Konstantynopolu. Dobschütz sądzi, iż autor obszernego kazania przerobił krótkie i wykorzystał przytem dla swej opowieści szereg dzieł, które do naszych czasów się nie dochowały, a mianowicie: życiorys Germana, opowiadanie o patrjarsze Metodym i o braciach - poetach Teofanie i Teodorze Studytach. („Byz. Zeitschr.,” t. XII, str. 175)

Oprócz tego autor, zdaniem Dobschütza, korzystał z obszernej redakcji listu pasterskiego trzech patrjarchów, na który się powołuje. Uzupełnione i upiękzone kazanie wyparło redakcję krótką, blado ułożoną. Hipotezę tę uzasadnia Dobschütz jak następuje: 1) krótka redakcja mówi o bractwie powstałem wokoło obrazu Matki Boskiej Rzymskiej; redakcja obszerna zawiera tylko wzmiankę o procesji na cześć cudownego obrazu i o cudach, które krótkie kazanie szczegółowo opisuje; 2) krótka redakcja przytacza nazwę miejscowości, skąd puszczono obraz na fale morskie — „ta Amantiu” (transkr. łac.); redakcja obszerna dodaje, iż obecnie miejscowość ta nazywa się „Sidira” sc. „porta” (transkr. łac.); 3) w krótkiej redakcji zwraca uwagę wzmianka o papieżu Grzegorzu I, gdy w rzeczywistości współczesnym papieżem był Grzegorz II; obszerne kazanie natomiast nie mówi już wyraźnie o papieżu Grzegożu I; 4) opisując powrót obrazu do Konstantynopola, krótka redakcja zaznacza, iż Grecy odrazu poznali w nim obraz zaginiony za czasów Germana; obszerna redakcja, troszcząc się o stronę artystyczną opowiadania, opisuje podróż poselstwa z Rzymu, które stwierdza, iż znaleziony obraz jest identyczny z obrazem, zabranym ongi przez Germana. To dowodzi, iż redakcja obszerna zależna jest od krótkiej („Byz. Zeitschr.,” XII, 211—212).

kiego Postu (fol. 967) przepisana jest lekcja (Чтение) następująca: „по обычных, кѡд. і по г, пѣснн. ѿ на часѣхъ. чтемъ слово, сказаніе ѿзвѣстно о чюдесѣхъ прѣтѣмъ кѡдѣцѣ нашеѣ бѣдѣ, ѿ прѣсно дѣи мрѣи. еже прѣчестою і чѣтною іконою еѡ содѣлаша. ѿже ѿ римляныни нарицаѣша обикъши. емѡ же начало. кѡ же оуко лѣтомъ елика под лѣтомъ, по родѣ ѿ родѣ кѡкѣмаѡ. к немъ же творимъ, ѿ поклананіе образѡ прѣтѣмъ бѣдѣ. егда же чтецъ, достигнетъ, томъ строкн. і речетъ келегласно, константе. ігѡменѡ же ѿ кѣѡмъ кратѣмъ констакшнмъ таже, четѣтъ, кѡсочаншнмъ гласомъ, келегласно. ѿце кто не покланѣетѡ бѣдѣ на иконѣ написаннѣ да кѡдетъ проклатъ таже, ігѡменъ, творитъ поклонъ до земли. Таже, ѡба лика, ѿ кратѣмъ кѡ творитъ поклонъ до земли. Таже, чтецъ, тѡже строкѡ четѣтъ, которѡе. ѿ мы кѡн, таже творимъ, поклонъ до земли. Таже, третѣе, конгласитъ, келегласно. Таже, ѿ мы кѡн третнцею творимъ, поклонъ до земли. і сѣе, до зѡѡ”.

Tekst ten, na który wskazuje tu Typikon, zachował się w dwóch dawnych drukach; druk wcześniejszy stanowi zbiór dokumentów, dotyczących okresu ikonoklazmu. Między innymi spotykamy tu homilię Konstantego Kopronyma o obrazie Zbawiciela „Ἀχειροποιετός”, „Imago non manufacta” (Нерукотворный Спасъ), kazanie patriarchy Germana o kulcie obrazów świętych i list pasterski trzech patriarchów wschodnich do cesarza bizantyńskiego Teofila (836 r.) również o kulcie obrazów świętych.

Rozdział dziesiąty zawiera przepisana w Typikonie, przedikonowskim lekcję na pierwszą niedzielę Wielkiego Postu fol. 232 (przytem w tekście znajduje się z nieznaczonymi zmianami także sama wskazówka dla psalmisty, jaką spotkaliśmy w Typikonie (fol. 272). Oto tytuł zbioru: „Богородицвенная книга Сборникъ — слова избранныя о чести свв. иконъ и поклоненіи” Moskwa — 1642 r. Inna książka drukowana w Moskwie — „Соборникъ” również podaje tłumaczenie kazania bizantyńskiego, zmieniając nieznacznie tytuł (pierwsze wydanie 1647 r., przedruki od 1700 do 1850 r.).

W zbiorze pisarza ukraińskiego XVII w. Joannicjusza Galatowskiego „Небо Новое” znajdujemy poszczególne ustępy kazania jako samodzielne opowiadania o obrazie w Lyddzie i o cudzie z wysłannikami Juljana, o wybudowa-

niu przez Eneasza świątyni w Lyddzie i o cudzie w tej świątyni, o cudownym za czasów ikonoklastów przeniesieniu obrazu Rzymskiego z Carogrodu i o jego powrocie¹⁾.

Arcybiskup Sergjusz w dziele „Полный Мѣсяцесловъ Востока” streszcza pokrótce kazanie greckie podług Lambeka i uważa obrazy Rzymski i Lyddzki za identyczne²⁾.

Akad. T. Busłajew porusza w związku z opowieścią o obrazie Tichwińskim legendę o obrazie Rzymskim względnie Lyddzkim, która wywarła wpływ w wieku XVII na wszystkie odmiany opowiadań o pochodzeniu i cudach Tichwińskiego obrazu Młtki Boskiej³⁾.

Petersburskie Towarzystwo Miłośników Literatury Starożytnej (Общество Любителей Древней Письменности) umieszcza w zeszycie II swoich „Wydań” reprodukcje ryciny, przedstawiającej obraz Matki Boskiej Rzymskiej, w. XVIII, oraz arkuszy „Соборника” 1647 r. z początkiem legendy — jednakże nie znajdujemy tu żadnej wzmianki o treści legendy⁴⁾.

D. Rowinskij, badając t. zw. Kłincowski zbiór wzorów ikonograficznych („Клинцовскій Иконописный Подлинникъ”),

---

¹⁾ 1-e Wydanie Lwowskie, 1665 r., ff. 71, 15 i 71 sqq. O „Niebie nowem” mówi Al. Jabłonowski: „Joannicy Galatowski—Niebo Nowe—1665 przypisane Annie Mohilance Potockiej wojewodzinie krakowskiej, siostrze metropolity Piotra—po polsku lecz potem 1667, 90 i po rusku wydane” (Akademja Kijowsko-Mohilańska. Zarys historyczny“ etc., Kraków — 1899 — 1900 wyd. w t. V „Fontium et commentationum historiam scholarum superiorum in Polonia illustrantes”). Streszczenie legendy znajdujemy w tym zbiorze pod datą 12 marca oraz we współczesnych opisach cudownych obrazów Matki Boskiej (Sniessoriowa—„Земная жизнь Пресвятой Богородицы и описание чудотворныхъ ея иконъ”, wyd. 3-cie, Petersb.—1910, str. 203 i nast., Buchariow — „Чудотворныя иконы Пресвятой Богородицы”, Moskwa—1901, str. 24 i nast.). Szczegółową bibliografię znaleźć można u N. Kondakowa — „Иконография Богоматери”, t. I, str. 11 — 12, Petersb. 1914. Por. również: Arcybiskup Sergjusz—„Русская литература объ иконахъ Пресвятыя Богородицы”, Petersb. — 1900 (Czasopismo „Странникъ” 1900 r.).

²⁾ 2-gie wydanie, Włodzimierz—1901, t. II, cz. 1, str. 104, 72, 192

³⁾ „Историческіе очерки русской народной словесности и искусства”, t. II, str. 279—280, wyd. Akademji Nauk, Petersb. — 1910. ⁴⁾ „Изданія Общества Любителей Древней Письменности”, zesz. II, str. 5, Petersb. — 1877.

Mozajiczny obraz Matki Boskiej w kościele we wsi Kiti
na wyspie Cyprze.

wspomina o pochodzeniu obrazu Lyddzkiego i o przeniesieniu jego kopji do Rzymu oraz o powrocie po 112 latach do Carogrodu. Autor wykazuje rysy podobieństwa pomiędzy obrazem tym a obrazem Tichwińskim ¹⁾. Na podstawie zbioru Klin-cowskiego Rowinskij twierdzi, iż obraz ten ukazał się w r. 696, znajduje się w Rzymie i został namalowany przez apostoła Łukasza; cudowną właściwością obrazu jest, iż oblicze Matki Boskiej blednie w Wielkim Tygodniu i na Wielkanoc ²⁾.

Akademik A. Sobolewskij zalicza legendę do literatury przekładów staroruskich i wylicza najstarsze rękopisy: Biblioteki Synodalnej Nr. 369 i Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 704, pochodzące z wieku XV. ³⁾

Badania archeologiczne akademika N. Kondakowa⁴⁾ dowodzą, iż za najdawniejszy wizerunek Matki Boskiej typu Hodigitriji ⁵⁾ uważać należy obraz w kościele Santa Maria Maggiore w Rzymie.

Ów typ wizerunku Matki Boskiej w niezliczonej ilości kopji rozpowszechnił się we Włoszech, na Wschodzie i nawet w Rosji⁶⁾ (freski w. XIV w cerkwi Nowgorodzkiej pod wezwa-

---

¹⁾ „Русскія Народныя Картинки”, Petersb. — 1881, t. IV, str. 687.

²⁾ „Русскія Народныя Картинки”, t. IV, str. 695. Wzmianka o związku istniejącym pomiędzy obrazem Tichwińskim a Rzymskim opiera się widocznie na badaniach Busłajewa, podług którego Rowinskij streszcza obszerną redakcję legendy o obrazie Tichwińskim z w. XVII (ib., t. IV, str. 723). O związku pomiędzy legendami ob. niżej.

³⁾ „Переводная литература Московской Руси XIV — XVII в. в.”, Petersb. — 1903, str. 23.

⁴⁾ „Иконографія Богоматери”, t. II, str. 152 — 249.

⁵⁾ Na zasadzie najnowszych danych ów typ wizerunku Matki Boskiej da się określić jak następuje: „Hodigitria przedstawiała Matkę Boską w pozie stojącej o uwidocznionej całej postaci na wprost widza z dzieciątkiem w lewem ręku, przyczem prawa ręka odruchowo trzyma rękę lewą, służąc jej za podporę; Dzieciątko Jezus trzymało w lewem ręku prawdopodobnie zwój, a prawicą udzielało błogosławieństwa, zlekka zwracając się ku Matce, która głowę schylała ku synowi.” („Икон. Богом.”, II, 166).

⁶⁾ W zeszycie drugim „Издание Общества Любителей Древней Письменности” (str. 5) znajdujemy wzmiankę o kopji obrazu Rzymskiego w Moskiewskim Soborze Zwiastowania („Благовісчеñским”) z napisem o jej cudownem zjawieniu się w roku 1388.

niem Przemienienia Pańskiego, „Spasa Preobrażenia”, przy ulicy Iljinoj). Inny nie mniej starożytny wizerunek Matki Boskiej Hodigitrji znajduje się w Rzymie, w kościele Santa Maria Antiqua, gdzie się też unaocznia freska, przedstawiająca Matkę Boską jako „Maria Regina”. (Streszczenie legendy znajdziemy również u Kondakowa — „Иконографія Богоматери”, t. II, str. 176—178). Dane archeologiczne prowadzą więc do Rzymu.

Co się zaś tyczy typu obrazu Rzymskiego, który znajdujemy na rycinie wieku XVIII-go („Издания Общества Любителей Древней Письменности”, t. II, str. 5), jest on identyczny z wizerunkiem Matki Boskiej na obrazie Tichwińskim (Rowinskij — „Русскія народныя картинки”, t. IV, str. 687—695, 723—724); jest to późniejszy typ Eleusy, który może pochodzić od typu Hodigitrji. (Do najdawniejszych wizerunków tego typu należy Matka Boska Iwerska „Portaitissa”¹⁾).

Te i niektóre inne wskazówki skierowały moje badania w kierunku poszukiwań na terenie literatury staroruskiej XV — XVI — XVII w. w., t. j. z epoki, kiedy powstała literatura moskiewska i jeszcze nie przestała na nią wywierać znacznego wpływu literatura nowgorodzka. Ów wpływ nowgorodzki był raczej skutkiem przyłączenia do Moskwy za panowania Iwana Groźnego terytorjum Wielkiego Nowgorodu razem z dorobkiem kulturalnym, a więc i literackim Nowgorodu²⁾. Opowieść o Białym Kłobuku pochodzenia nowgorodzkiego, szereg dzieł o Wieńcu Monomacha i o Moskwie — trzecim Rzymie w związku z opowiadaniem o Unji Florenckiej i o upadku Carogrodu charakteryzują stulecia XV i XVI w literaturze staroruskiej. Pod wpływem reform cerkiewnych XV w. i eschatologicznych przeczuć tej epoki rozwijała się ideologja moskiewska.

---

¹⁾ „Иконографія Богоматери”, t. II, str. 211 i nast.

²⁾ Por., np., F. Busłajew — „Новгородъ и Москва” („Историческіе очерки русской народной словесности и искусства”, t. II, str. 271 i nast., wyd. Akademji Nauk, Petersb.—1910) lub I. Niekrasow — „Зарождение національной литературы въ Сѣверной Руси”, cz. I, Odesa — 1870.

Kwestję reformy cerkwi prawosławnej znów się stały aktualne w w. XVII. Wtedy pod wpływem greckim rozwi-
nęły się poglądy polityczne Moskwy, nawiązujące do trady-
cji bizantyńskich.

Niewątpliwem jest, iż przeniesienie kopji obrazu Iwer-
skiego z Atosu do Moskwy (o czym mówimy niżej) było
ściśle związane z polityką grecką, która wciągnęła Mo-
skwę w spór o Konstantynopol.

W XVII w. rośnie też popularność obrazu Matki Bo-
skiej Tichwińskiej, ideologicznie związanego z obrazem
Rzymskim, co może być udowodnione badaniem ówczesnych
rękopisów tłumaczenia kazania o tym obrazie.

Postaram się również określić historję legendy na grun-
cie staroruskim. Część rękopisów kompletnego tekstu prze-
kładu ma tytuł, odpowiadający tytułowi, który podają „Typi-
kon Przednikonowski” i „Sobornik”. Inne natomiast rękopisy
dokładnie tłumaczą tytuł kazania greckiego.

Pierwszy typ tytułu znajdujemy w następujących ręko-
pisach:

1) Ławry Troicko-Sergiejewskiej Nr. 167, in—4, „ІѢ-
СТКИЦА” (Κλίμαξ) Jana Klimaksiosa i Abbasa Doroteusza; na
fol. 207 znajdujemy adnotację; „ІЗ ЛѢТО. 2. ТЫСѢЦННОЕ. Ц. ЛЛ.
СПИСАНА КЪСЪ СІѦ КНИГА НАРИЦАЕМАА ЛѢСТКИЦА; ЗА МАТКѦ СТОГО
И ПРІДКАГО ІОАННА ЛѢСТКИЧНИКА, ГЕН ІСДЕ ХСЕ СМЕ БЖІИ ПО-
МІЛОУМ ГРѢШНАГ[О]”; czyli że rękopis datowany jest rokiem 1423.
Ff. 478 — 498: „ОКАЗАНІЕ ИЗКЪСНО О ЧЮДЕСЕХ. ПРСТНѦ КЛАЦЦѦ
ИШЕѦ. И ГЖИ ПЧЕТЫ ДКЪ И КЦИ МРІА. ЕЖЕ ПРСТЮ И ЧСТНОЮ, ЕѦ
ИКОНОЮ. С’ДѢКАСА ѦЖЕ РИМАНИИИ НАРИЦАТИСА ОБЫКШИ. КАСКИ,
ОЧЕ:” Obok tytułu na marginesie: „СІЕ ЧТЕТСѦ, К НЕДЛО, А ПО-
СТА М. ДЕСѦТИЦѦ С’ТЮ”, oraz adnotacja, iż część rękopisu,
zawierająca kazanie, rozpoczęta została dnia 2 październ. 1398 r.
(ц. ок. к.); na marginesie fol. 478-v: „цѦ, ок, гѦ” (t. j.
13 października tegoż roku) i: „О КСЕРЧСТАА МОЛО ТѦ МОЛО,
ПОМОСИ МИ СМЕ ПРОИЗКОЛНШЕМС НАЧЕРТАТИ, К’ ТЕКѢ ОУНОКАА”;
na fol. 479 uwaga: „ЗАЧ”; na marginesie fol. 482-v przy
słowie „ШАРОКЪ” glossa: „РЕКИШЕ КРАСОКЪ”; to samo na fol. 483
przy słowie: „ОСКОРДХМИ”: „РЕКИШЕ ТЕСЛАМИ КАМЕНОСѢЧНИЦМИ”;
na marginesie fol. 489: „ЗАЧ. ПОЛ.”; na fol. 494: „ОУЧ.”, na

marginesie fol. 495: „ЗДЕ НАЧНИ ЧЕСТИ, КИШИМЪ ГЛАСОМЪ”. (Rękopis A).

СКАЗАНИЕ О ЧЮДЕСНОУЮ ДѢЛѢ ПРѢПЫДВЛУЧА
 НШЕА. И ГЖИ ПУТЫ ДВЫ И БУК И РІА. ЕЖЕ
 ПРѢПОЮ И ПТНОЮ, ЕА И КОНОЮ. СДѢКАСА Я
 ЖЕРИ МАЛАНІИ НАРИЦАТИСА ШЪ БЫ КШИ.
 БАГОИ, СЪУТ: ←

·цѣ, ѿ
 в.

Tytuł kazania o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej, według rękopisu
 Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 167, w. XIV—XV.

2) Moskiewskiej Biblioteki Synodalnej Nr. 367 (Gorskij i Niewostrujew 203), in-fol., w. XV, ff. 261 — 291: „СКА-
 ЗАНИЕ ИЗКЪСТНО О ЧЮДЕСНОУЮ ДѢЛѢ ПРѢПОЮ И ПТНОЮ ЕА И
 КОНОЮ СДѢКАСА, ИЖЕ РИМАЛАНІИ НАРИЦАТИСА ШЪ БЫ КШИ. БА-
 СКИ ОУЧ:” Na marginesie fol. 261: „СІЕ ЧТЕТСА, К НЕДЛЮ. А. ПОСТА. СГДЮ. М. ДЕСАТНІЦА”;
 na marginesie fol. 261: „цѣ, ѿк. гл.” (t. j. 13 października
 1398 r.). Na fol. 478 znajdujemy taką adnotację, jak w rękopisie
 poprzednim (modlitwa do Matki Boskiej) na margi-
 nesie fol. 262-v: „Зач”; glossy na fol. 265-v (do słowa
 „шарокъ”) i 266 (do słowa „окрыжи”) także, jak na fol.
 482-v i 483 poprzedniego rękopisu. Na marginesie fol. 277:
 „Зач. пол.”. Na marginesie fol. 281: „Зде”, fol. 285: „оуч.”.
 W końcu rękopisu na marginesie fol. 291: „Ю КЪСНѢКЛАЕТЪ ЗА-
 СГДНИЦЮ”. (Rękopis B).

3) Moskiewskiej Biblioteki Synodalnej Nr. 823, in—fol.,
 w. XV, ff. 1—36: „СКАЗАНИЕ ИЗКЪСТНО О ЧЮДЕСНОУЮ ДѢЛѢ ПРѢПОЮ
 И ПТНОЮ ЕА И КОНОЮ СДѢКАСА. ЕЖЕ РИМАЛАНІИ НАРИЦАТИСА ШЪ БЫ
 КШИ, К НЕДЛЮ А. Ю СГАГО ПОСТА, БАСКИ ОУЧЕ”. Na marginesie fol. 30-v obok
 włączonej do tekstu wskazówki z Typikonu znajdujemy ad-
 notację: „зри”. (Rękopis C).

4) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 147, in—fol.,
 w. XV, zawierający „Маргаритъ” (Margarit) Jana Chry-

zostoma, ff. 340 — 356-v (dodatki, nie mające nic wspólnego z dziełem Jana Chryzostoma): „Сказаніе ѿзкѣстно о чюдесехъ прѣства клдчца нашеа ѿ гжи прѣства дкы ѿ бци мрїа, еже прѣстгою ѿ честною еа ѿконою сдѣкаса ѿже римланины нарицатиса обккши, клски ѿче”. Na marginesie fol. 348: „полки зде”; fol. 353 adnotacja z Typikonu do ustępu: „ѿше кто не покланяетса”..., odpowiadająca identycznej adnotacji na marginesie fol. 495 rękopisu *A*. Innych dopisków w tym rękopisie niema. (Rękopis *D*).

5) Ławry Troicko - Sergijewskiej Nr. 704, in—fol., w. XV, „Патерикъ Скитскій” (Paterik Skitskij), ff. 322-v — 331-v: „Сказан[і]е ѿзкѣстно о чюдесехъ прѣства клдчца нашеа ѿ гжи прѣства дкы ѿ бци мрїа. еж[е] прѣстгою ѿ честною еа ѿконою сдѣкаса ѿж[е] римланины нарицатиса обккши. блски ѿче”: Na marginesie fol. 322-v: „сіе чтеца, к недлю, л. поста, м. десатницѣ стѣю;” (Rękopis *E*).

6) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 160, in—fol., w. XVI, „Клѣткница” (Κλέτκη) Jana Klimaksiosa, ff. 239—263 (addenda): „Сказаніе ѿзкѣстно о чюдескхъ прѣства клдчца нашеа кца ѿ гжа прѣства дкца мрїа, еже прѣстгою ѿ честною еа ѿконою сдѣкаса, ѿже римланины нарицатиса обккши. клски ѿче:” Obok ustępu: „ѿше кто не...” na marginesie: „сіе начни крѣочашимъ гасомъ. проканиан еретикъ”. (Rękopis *F*).

7) Ławry Troicko - Sergijewskiej Nr. 149, in—fol., w. XVI, „Маргаритъ” (Margarit) Jana Chryzostoma; arkusze przy opracowaniu rękopisu zostały poplątane; ff. 371—373-v i 469 — 474-v. (Tytuł i adnotacja z Typikonu do ustępu „ѿше кто не...” odpowiada rękopisowi *D*). (Rękopis *G*).

8) Ławry Troicko - Sergijewskiej Nr. 150, in—fol., w. XVI, „Маргаритъ” (Margarit) Jana Chryzostoma, ff. 352 — 366-v: „Сказаніе ѿзкѣстно о чюдескхъ прѣства клдчца нашеа ѿ гжи прѣства дкы ѿ бци мрїа, еж[е] прѣстгою ѿ честною еа ѿконою сдѣкаса, ѿж[е] римланины нарицатиса обккши. к нед, л. пост. клски ѿч”. (Adnotacja do ustępu: „ѿше кто...”, odpowiada rękopisom *ADFG*). (Rękopis *H*).

9) Biblioteki Szczukina (obecnie w Moskiewskim Muzeum Historycznym) Nr. 337, in—8, w. XVI, „Служекникъ” (Służebnik — Mszał kościoła wschodniego), ff. 47-v — 86-v: „Сказан[і]е ѿзкѣстно о чюдескхъ прѣства клдчца нша ѿ гсжа

ПРЧСТАА ДКІА І КДЦА МРІА ЕЖ[Е] ПРЧСТОЮ І ЧСТНОЮ ЕА ІКОНОЮ СО-
Д'КАСА ІАЖ[Е] І РИМЛАНІНИ НАРИЦАТИСА ОБЫКШИ. ЧТЕТСА КХ НЕДЛЮ
А, Ю ПОСТА КАСКИ ОУЧ". Adnotacja do ustępu: „АЩЕ КТО НЕ"...
„ЗДЕ КИСОЧАШИМ ГЛАСОМ НАЧНИ, ГЖ". (Rękopis *I*).

10) Biblioteki Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Ka-
zańskiej Akademji Duchownej) Nr. 366 (1054), in—fol., w. XVII,
„Торжественникъ нотный" (Torżestwennik notnyj), ff. 237—261:
„Сказаніе извѣстно о чудесѣхъ прѣтвыа кдчца нашеа, кца
и гжа, прѣтвыа дкїца мрїа еж[Е] прѣстною еа иконою сзд'каса іаж[Е]
рїмланини нарицатица обыкши. к ндлю. а. пос". Adnotacja
Typikonu do ustępu: „АЩЕ КТО НЕ"..., na marginesie: „сію
строку височаншим гласом. глн. гж. прокланнн еретикъ".
(Rękopis *K*).

11) Biblioteki Komisji Archeograficznej w Petersburgu
Nr. 212, in-4, w. XVI, ff. 356 sqq. (Tytuł odpowiada ręko-
pisowi *F*). (Rękopis *L*).

12) Biblioteki Kijowskiej Akademji Duchownej (z klasz-
toru Mieleckiego na Wołyniu) Nr. 115 (Aa—1288), in—fol.
w. XVI, „Глакы ѿзбранныа отъ свѣтлыхъ отецъ"; ff. 32 — 46:
„Сказаніе извѣстно о чудесѣхъ прѣтвыа кдчца нашеа кца. еже
прїт'чею (*sic!*) еа иконою зд'каса іаж[Е] рїмланини нарицатица.
обыкши. к ндлю, а—ю поста ген каски оуч". Rękopis za-
wiera bardzo wiele błędów pisarskich. (Por. tekst Nr. 1, war.
82, 123 — 124, 133, 165, 287, 405, 406, 517 — 518, 643 — 644).
(Rękopis *M*).

Tytuł, odpowiadający oryginałowi greckiemu, znajduje-
my w następujących czterech rękopisach:

13) Biblioteki Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Ka-
zańskiej Akademji Duchownej) Nr. 365 (1051), in—fol., w. XVI,
„Торжественникъ" (Torżestwennik); na niezapisanym arkuszu
przed tekstem widnieje napis: „Сію книгоу даа к солоки Гедрь
црь і келкїи княз ікан каслакнч ксеа рдсїи". Na ff. 47-v—67:
„Вспоминаніе о тезоименїи. прѣтвыа ѿ покланяема иконы
ксенепорочныа кдчца нашеа кца прснодкы марїа римланины.
каска оуч". (Rękopis *a*).

14) Biblioteki Wachramiejewa (obecnie w Muzeum Histo-
rycznem w Moskwie) Nr. 214, in-4, w. XVI, ff. 47—86: „І пер-
вдою ндлю стаго ѿ келкого поста. космоинаніе о тезоименїи

ПРЧСТЫМ И ПОКЛОНЯЕМЫМ ИКОНЫ ВСЕНЕПОРОЧНЫМ КЛАДЦА НАШЕМ
БАЦА I ПРЧНОДКЫ МРІМ РИМЛАННИ, БЛСКИ ОУЧЕ". (Rękopis *b*).

15) Biblioteki hr. Teodora Tołstoja (obecnie w Bibliotece Publicznej w Petersburgu) Nr. Q. I. 225, in—4, w. XVII, ff. 192 — 224. (Tytuł odpowiada rękopisowi *a*, lecz z opuszczeniem słów: „БЛСК ОУЧ”). (Rękopis *c*¹).

16) Biblioteki Publicznej w Petersburgu Nr. F. I. 263, in-fol. w. XVII, rozdział 58. (Tytuł odpowiada rękopisowi *a*; rękopis zupełnie podobny do poprzedniego). (Rękopis *d*).

Badając stosunek wzajemny wszystkich powyższych rękopisów, przychodzimy do wniosku, że są one zbliżone do siebie (por. warjanty 212, 392, 430 tekstu Nr. 1) i do tekstu *A*. Jednakże z łatwością daje się odróżnić pośród nich kilka grup odrębnych.

Rękopisy *CFKL* zbliżone są do siebie w całym szeregu warjantów. (Tekst Nr. 1, war. 7, 28, 40, 49, 191, 343—344, 395); przytem grupa *CFK* wykazuje dostateczną ilość samodzielnych warjantów. (Tekst Nr. 1, war. 8, 23, 32, 64, 72, 83, 88, 113, 201, 205—206, 208, 210, 224, 243, 257 — 258, 271, 345, 475, 482, 526).

W wielu jednakże wypadkach *C* różni się od pozostałych przedstawicieli tej grupy. (Tekst Nr. 1, warjanty 19, 36—37, 132, 148, 149, 226, 337, 355, 382 i inne). To samo powiedzieć można o rękopisie *L* (tekst Nr. 1, warjanty 114, 116—117, 150, 164, 207, 227, 289, 324, 357, 375 i inne), który zbliża się do rękopisów *abcd*. (Tekst Nr. 1, warjanty 19, 101 — 102, 156 — 157, 213, 488, 502, 519, 590, 651). Z powyższego wynika, iż jedynie rękopisy *FK* uważać można za identyczne; z rękopisów tych pierwszy, jako wcześniejszy (Ławry Troicko - Sergijewskiej Nr. 160, w. XVI), mógł być prototypem drugiego (Klasztoru Sołowieckiego Nr. 366—1054, w. XVII).

Rękopisy *abcd* wykazują szereg wspólnych warjantów. (Tekst Nr. 1, war. 5, 62 — 63, 140, 174, 185 — 186, 231, 286,

---

¹) Z rękopisu tego korzystałem podług kopji, będącej w posiadaniu akademika A. Sobolewskiego, któremu na tem miejscu składam wyrazy serdecznego podziękowania.

304—305, 429). Te właśnie rękopisy stanowią grupę o tytule, odpowiadającym oryginałowi greckiemu.

Rękopisy *cd* pochodzą prawdopodobnie od jednego wspólnego prototypu. (Por., np., w tekście Nr. 1 warjanty 4, 10, 24, 31, 58, 89, 142—143 i inne).

Rękopisy *ab*, aczkolwiek do siebie zbliżone (tekst Nr. 1, war. 44, 51, 139, 142, 144, 161, 169, 214—215, 290—291, 295, 333, 421—422, 588 i inne), nie są identyczne, wykazują bowiem istotne różnice. (Tekst Nr. 1, warjanty rękopisu *b*: 26, 85, 101, 118, 160, 254, i inne; warjanty rękopisu *a*: 1, 27, 80, 189, 260, 265 i inne). Do grupy *abcd* zbliżony jest rękopis *L*. (Tekst Nr. 1, warjanty 101—102, 213, 284—285, 519, 521, 590, 651 i t. d.).

Do rękopisu *A* zbliżony jest rękopis *B*, na co wskazują oprócz gloss na marginesach (por. wyżej opis rękopisów), wspólne obydwom rękopisom błędy pisarskie (por. tekst Nr. 1, war. 137—138, 212, 392, 397) i adnotacje chronologiczne.

Rękopisy *DG* wykazują warjanty identyczne (tekst Nr. 1, warjanty 225, 328); do rękopisu *D* zbliżony jest również rękopis *H*. (Tekst Nr. 1, war. 65).

Rękopis *I* w warjantach 12, 52, 152 (tekst Nr. 1) wykazuje cechy wspólne z rękopisem *F*.

Rękopis *E* natomiast nie da się zaliczyć do żadnej z grup wymienionych, posiada bowiem szereg warjantów odrębnych. (Tekst Nr. 1, war. 38, 253, 261—264, 313, 381 i inne). Rękopis *M*, zawierający wiele błędów (por. wyżej warjanty, wskazane w opisie tego rękopisu), stoi na uboczu i w niektórych tylko wypadkach zbliżony jest do rękopisów *La*. (Tekst Nr. 1, war. 13, 84).

Pozostaje ustalenie stosunku przekładu do oryginału greckiego kazania. Pobicznie przeglądając warjanty do tekstu Nr. 1, z łatwością przychodzimy do wniosku, że mamy przed sobą jeden tylko przekład. Tytuł kazania greckiego podług wydania Dobschütza brzmi, jak następuje: „Ἰπὸ μνημα εἰς τὴν ἐπονομίαν τῆς ἀχράντου καὶ προσκυνητῆς εἰκόνης τῆς παναμώμου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Ῥωμαίας”¹⁾.

¹⁾ „Christusbilder“, Beilage VI B, 234**.

Grupa rękopisów *abcd* podaje następujące tłumaczenie tego tytułu: „ἩΣΧΟΜΗΝΗΑΙΕ Ο ΤΕΣΟΜΕΝΗΙ ΠΡΥΣΤΥΑ Η ΠΟΚΛΑΗΕΜΜΙΑ ΙΚΟΝΗ ΚΣΕΝΠΟΡΟΧΗΙΑ ΚΛΔΥΑ ΗΑΣΕΑ ΚΔΥΑ Η ΠΣΗΟΔΚΥ ΜΡΪΑ ΡΗΜΛΗΗΗΗ”. Wszystkie inne rękopisy zatytułowane są inaczej: „ἘΚΑΖΑΗΕ ΗΪΖΚΚΣΤΗΟ Ο ΧΙΟΔΕΣΚΥΧ ΠΡΥΣΤΥΑ ΚΛΔΥΑ ΗΑΣΕΑ ΚΥΑ Η ΠΣΗΟΔΚΥ ΜΡΪΑ ΗΑΖΕ ΧΕΣΤΗΟΙΟ Η ΠΡΥΣΤΟΙΟ ΕΑ ΗΚΟΗΟΙΟ ΣΚΔΚΙΑΣΑ, ΕΖΕ ΡΪΜΛΗΗΗΗ ΗΑΡΗΥΑΤΗΣΑ ΟΚΥΚΪΗ”. Przy porównaniu tekstu Nr. 1 z oryginałem greckim dają się zauważyć pewne rozbieżności, których część korygują warjanty innych rękopisów; poniższa tabela ma na celu ustalenie prawidłowych wersji pierwowzoru wszystkich naszych rękopisów:

Stronice i wiersze tekstu greckiego (wyd. Dobschütza).	Tekst grecki.	Tekst warjantów do rękopisu <i>A</i> .	Nr. warjantu w wydaniu.
234**, 4	Καὶ πάντα	<i>a</i> — II вся	1
235**, 21	Χριστιανῶν	<i>E</i> — христианъ	38
„ , 24	τὰ ἐν γυξί	<i>DKbcd</i> —понощныхъ	41
„ , 26	μὲν	<i>ab</i> — бо	44
„ 27—28	ἐκλάμψας δὲ τρανώτερον [καθαρώς ὄραν]	<i>Baccd</i> —просиавъ же яснѣнше [чистѣ зрѣти]	45
„ , 30	ἐνδόξον	<i>CFKL</i> — православыя	49
„ , 31	προσεκτέον	<i>ab</i> — внимлется	51
238**, 7	[ἀνδρός] ὁδόν [πεξεῖς οντος]	<i>cd</i> — [мужа пѣща] шествиѣмъ	96
„ , 13	ταῖς εὐλογίαις	<i>Labcd</i> — благословенни	101—102
239**, 20	τὰ κατητετραμένα	<i>b</i> — разсѣчен'ная	134
240**, 13	τῇ δόξῃ	<i>Lacd</i> — судоу	153
„ , 18	ἴς	<i>b</i> — ся	160
242**, 8	χάριν	<i>CLMabcd</i> — ради	181
„ , 14	περιφθῆναι	<i>abcd</i> — объгръноу-еть	185—186
„ , 30	περιφάνειαν	<i>abcd</i> — гордости	199
243**, 16	ἐλλαμφθεῖς	<i>Lab</i> — оснявъ	211
„ , 27	λόγους	<i>DG</i> — слова	225
244**, 10	λέων ἐκείνος	<i>abcd</i> — Левъ, онъ	231
247**, 10	οὗτος ἴν	<i>ab</i> — съ бѣ	290—291

Stronice i wiersze tekstu greckiego (wyd. Dobschütza).	Tekst grecki.	Tekst warjantów do rękopisu A.	Nr. warjantu w wydaniu.
247**, 21	ἐπαφήσιν ὀρθοποδεῖν αὐτήν τῇ θαλάσῃ	<i>abcd</i> — поущаетъ просто то ходити на море	304—305
250**, 19	διορύξας	<i>abcd</i> — раскапавъ	347
251**, 20	τῇ Ῥώμῃ	<i>wszystkie rękopisy oprócz</i> <i>ABI</i> — римоу	392
252**, 27	Προκοπία	<i>CDEIKLMa</i> — про- копію	397
253**, 15	[ἐν] Κωνσταντινουπόλει	<i>La</i> — [вѣ] Констан- тиновѣ градѣ	410
„, 22	μεθενός	<i>ab</i> — никому же	421—422
„, 22	ἐπιγινωσχομένου	<i>a</i> — вѣдома	423
254**, 2	κτύπος	<i>abcd</i> — клопотъ	429
„, 5	μεγάλη	<i>wszystkie rękopisy oprócz</i> <i>All</i> — великымъ	430
„, 18	τῶν ὑδάτων ἀκροθιγούσα	<i>acd</i> — водѣ касающіеся	441
„, 19	ἔκλαιε	<i>acd</i> — плакахоуся	442—443
„, 30	τηνικαῦτα δεῖν ἔκρινε	<i>Lcd</i> — подобно бы- ти соудивѣ	449—450
„, 30	ὁ πατριάρχης	<i>acd</i> — патриархъ	448
256**, 5	γραφίδι [διὰ τὴν προ- σκύνησιν]	<i>cd</i> — начертальни- комъ [поклоненія ради]	490
257**, 12	[ἐπὶ] πάντων	<i>L</i> — [предѣ] всѣмъ	510
„, 21	ἢ σύγκλητος	<i>Labcd</i> — снглитъ	519
„, 22	ἐσπίρησαν	<i>cd</i> — возрадoвашеся и	519—520
259**, 17	ἀδιαίρετων	<i>Lacd</i> — нераздѣльною	557
„, 17	ἀσυγχότων	<i>Lacd</i> — неслианою	558
261**, 13	Καὶ εἰ	<i>Labcd</i> — И аще	591
263**, 21	τὰ στοιχεῖα	<i>La</i> — съставы	625
„, 25	φεύγουσαν	<i>Ca</i> — бѣжаша	628
264**, 22	τοῦ ἡγεμονικοῦ	<i>CEFIL</i> — игемоново	645
„, 26—27	πάντα νοῦν οὐκ ἀνθρώ- πινον μόνον [ἀλλὰ καὶ ἀγγελικόν]	<i>GLabcd</i> — вѣсякѣ оумѣ не человекъ- скыи тѣчию, [но и аγγελскыи]	651

Po wprowadzeniu do tekstu Nr. 1 (rękopis *A*) poprawek powyższych otrzymamy przybliżony prototyp przekładu.

Przeglądając tabelę, łatwo przyjść do wniosku, że grupa rękopisów *abcd* (+ *L*) bardziej jest zbliżoną do tekstu greckiego, aniżeli rękopis *A*. Jednakże ten ostatni, jako ściśle datowany i dość wczesny, został przyjęty za podstawę (patrz wyżej opis tego rękopisu). Z faktu, iż rękopis *A* datowany jest rokiem 1398, wnioskujemy, iż grupa *abcd* pochodzi z okresu wcześniejszego. Z tego zaś wynika, iż tłumaczenie, będące przedmiotem niniejszej rozprawy, istniało już w połowie wieku XIV. Danych dokładniejszych, pozwalających ściśle ustalić daty i miejsce powstania przekładu, nie posiadamy. Możemy jedynie przypuścić, iż tłumaczenie to pochodzi z czasów wpływu bizantyńskiego i południowo-słowiańskiego, t. j. z XII — XIV w., kiedy istniały jeszcze starożytne tradycje literackie przed upadkiem kulturalnym i politycznym imperjum bizantyńskiego i to tem bardziej, że staroruski tekst kazania powstał na tle tłumaczenia południowo-słowiańskiego. (O tej epoce patrz np.: akademik W. Istrin — „Откровение Меѳодія Патарскаго” wyd. w serji „Чтенія въ Обществѣ Истории и Древностей Россійскихъ” za r. 1897 i osobno, Moskwa—1898, nową pracę jego — „Исторія др.-русской литературы”, Petersb. — 1922 i A. Priesniakow — „Образование великорусскаго государства”, Petersb. — 1920, wydanie Komisji Archeograficznej).

Oprócz szczegółów, podanych w tablicy, podkreślić należy parę ustępów tekstu greckiego, których nie spotykamy w żadnym z wymienionych powyżej rękopisów. Oto najjaśniejsze przykłady opuszczeń (odsyłacze podł. wydania Dobschütza):

235**,	1	καί λίθηης — καί ἀγνοίας.
„	, 18—20	τήν τε τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν καί τήν βασιλεύουσαν ἐν πόλεσιν αὐτήν.
236**,	16—17	[ὡς ἐμφαίνεσθαι τούτοις ὀσιωδῶς ἐλθόντος καί συμπολιτεύεσθαι].
239**,	4	μόνος.
241**,	6—7	καί τὰ κύκλω.
247**,	1—2	εἴσφρυ καί τοῦτο συνδεδεμένον.

- 250**, 5 και τὴν ἀσάλευτον βασιλείαν.
 256**, 17—18 και γίνεται τῇ Ῥώμῃ πανηγύρεως ἡμέρα τῶν
 κεκομικύτων τὰ εὐαγγέλια ἢ παροσία.
 261**, 12—17 w oryginalne trzykrotnie powtarza się zdanie:
 και εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὴν θεοτόκον ἐν εἰκόνι
 γεγραμμένην ἔτω ἀνάθημα; w tłumaczeniu
 zdanie przytoczone jest raz jeden, przy-
 czem „ἔτω ἀνάθημα“ oddane jest słowami:
 „да будетъ проклятъ“.
 263**, 17—18 ἢ κινδυνεύων ἢ νοσῶν ἢ τυραννόμενος πάθεισιν
 ἢ ἐπιτρεαζόμενος.

Ponieważ ustępy powyższe nie są przetłumaczone w żadnym z rękopisów powyżej zbadanych (oprócz przedostatniego, który znajduje się na marginesie), przypuszczać należy, iż były one opuszczone w rękopisie greckim, który miał przed sobą tłumacz.

W dwóch rękopisach „Chronografu“—Muzeum Rumiancowskiego Nr. 457, rozdz. 166, XVII w. i Bibl. Wachramiejewa (ob. w tymże Muzeum) Nr. 494, rozdz. 160, XVIII w.—znajduje się krótka redakcja kazania o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej pod tytułem: „Ὁ ΠΡΗΠΕΣΤΚΙΗ ΠΚΟΝΗ ΠΡΕΣΤΩΔ ΚΙΩ ΡΗΜΛΛΗΝΗΝ ΚΟ ΠΡΉ ΓΡΑΔ; ΜΟΔΟ ΠΡΕΣΛΑΚΗΘ Ε΄ΚΛΟ Κ΄ ΚΡΑΤΙΨΚ“.
 Pod względem treści obydwie rękopisy są identyczne. Autor opowiada, jak za panowania Leona Isauryjczyka rozpoczęto prześladowanie świętych obrazów, a jego przeciwnik patriarcha German, będąc wygnany, zabrał ze sobą kopję obrazu Lyddzkiego; odtąd opowiadanie staje się szczegółowem, w zupełności odpowiadając kompletnemu tekstowi kazania z wyjątkiem części historycznej, zawierającej spis cesarzy bizantyńskich za okres lat 130. Z tej części pozostała tylko wzmianka o Konstantym Kopronymie i o jego synie Leonie. Zakończenie również jest opuszczone. (Por. tekst Nr. 2) ¹⁾.

¹⁾ Staroruska redakcja „Великаго Зерцала“ w rozdz. 993 pg. rękopisu Tichonrawowa XVII w. również zawiera krótką redakcję legendy; niestety wiem o niej tyle tylko, ile mówi prof. P. Władimirow („Великое Зерцало“, Wydanie Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ, Moskwa — 1884, str. 45).

Rekonstrukcja obrazu Matki Boskiej („Maria Regina”) podług fresku w kościele Santa Maria Antiqua w Rzymie.

Образ Матки Босkiej Рzymskiej
podług ryciny w. XVIII.

Krótką tą redakcją legendy o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej nie ma prawdopodobnie żadnego związku z oryginałem bizantyńskim, i pochodzi z w. XVII w związku z utworami ideologicznymi moskiewskimi, jako przeróbka tłumaczenia.

III.

POSZCZEGÓLNE LEGENDY, JAKO CZĘŚCI SKŁADOWE KAZANIA O CUDOWNYM OBRAZIE MATKI BOSKIEJ RZYMSKIEJ.

Jako całość, kazanie o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej nie jest czemś jednolitem, a poszczególne jego części są dość luźnie powiązane pomiędzy sobą. Legendy o namalowaniu obrazu przez Łukasza Apostoła, o pochodzeniu obrazu Lyddzkiego, o wybudowaniu świątyni przez Eneasza i o cudzie w tej świątyni, o przepłynięciu przez morze obrazu Zbawiciela, nareszcie część główna — opowieść o obrazie Rzymskim, bynajmniej nie wykazują związku wewnętrznego. Autor bizantyński po mistrzowsku potrafił uniknąć jednoznaczności przy powtarzaniu opowiadań o zjawieniu się obrazu w świątyni Eneasza i o cudownym przeniesieniu obrazu Zbawiciela, lecz nie uniknął niejasności w ogólnym toku opowiadania, którego części niektóre mają poza sobą historję literacką na gruncie zarówno greckim, jak i staroruskim.

Dobschütz ¹⁾ wypowiada przypuszczenie, iż legenda o artyście-apostole Łukaszu powstać mogła w Rzymie. Stamtąd, być może, została ona w okresie bardzo jeszcze dawnym przeniesiona do Bizancjum, gdzie znajdujemy o niej wzmiankę u Teodora Anagnosta (rozd. I, fragm. 1) w związku z obrazem, nadesłanym z Jerozolimy przez Eudoksję, małżonkę cesarza Teodozjusza, Pulcherji, siostrze cesarza, do Konstantynopola. (V w.). Później dopiero legenda została ściśle związana z historją obrazu Hodigitrji i w tem dopiero stadium się rozpowszechniła ²⁾. W piśmie pasterskim trzech patriarchów

---

¹⁾ Op. cit., 275**.

²⁾ „Christusbilder”, Beilage VII A, 267** — 280**.

do cesarza Teofila o obrazach świętych (863 r.) legenda ta już się znacznie różni od swego prawzoru, dodano bowiem do niej opowieść o pobłogosławieniu obrazu przez Matkę Boską. Brak tu jednak jeszcze łączności z obrazem zwanym Hodigitrją (t. j. Orędowniczką)¹⁾.

W literaturze staroruskiej spotykamy rozmaite legendy o obrazie Matki Boskiej pędzla Św. Łukasza; w legendach tych obraz nosi już wyraźne miano Hodigitrji. Reprodukcje dwóch rękopisów tej legendy z w. XVIII znajdujemy w „Wydaniach“ Towarzystwa Miłośników Literatury Starożytnej („Издания Общества Любителей Древней Письменности“, zeszyty XV i XIX); teksty te są zbliżone do odpowiedniej części kazania o obrazie Rzymskim, ścisłego związku jednakże nie można ustalić. Rękopisy opowieści o Hodigitrji zachowały się w dość znacznej ilości, lecz nie zostały dotąd ani skatalogowane, ani zbadane²⁾. Nazwa „Hodigitrji” została zastosowaną do wielu starożytnych obrazów staroruskich i spotyka się w legendach, dotyczących tych obrazów, z których szereg cały wylicza Rowinskij (Matka Boska Włodzimierska, Smoleńska, Strast-

---

¹⁾ Ibidem, Beilage VII A, 278**.

Obraz ten, właściwie Jerozolimski, otrzymał miano Hodigitrji—Orędowniczki dlatego, że towarzyszył cesarzom bizantyńskim w wyprawach wojennych (np., za panowania Herakjusza przypisano mu zwycięstwo nad persami i arabami, a za panowania Leona Isauryjczyka nad arabami). Obraz ten znajdował się w cerkwi Wlachernskiej, lecz za czasów ikonoklastów został, podług jednej legendy, ukryty w murze cerkwi Pantokratora-Wszecnogącego i odnaleziony dopiero za Konstantego i Ireny (po przywróceniu kultu obrazów świętych). Zaznaczę, że obraz Matki Boskiej Rzymskiej po powrocie został umieszczony w cerkwi Chalkoprati.

²⁾ Na Zachodzie spotykamy kilka dość wczesnych redakcji tejże legendy. (Por. Mussafia — „Studien zu den mittelalterlichen Marienlegenden“, I i II w „Sitzungsberichte der philosoph.—histor. Klasse der kaiser. Akademie der Wissenschaften“, t. 113, str. 965 i t. 115, str. 69 i 78; Wien 1886 i 1888). Np., rękopis Par. Bibl. Nat. Nr. 12593, w. XIII (art. 56) podaje opowieść w prozie o namalowaniu obrazu Matki Boskiej przez Łukasza za Jej życia, o przeniesieniu tego obrazu do Rzymu, gdzie trzej bogobojni bracia Tempulus, Cervulus, Servulus (zwłaszcza pierwszy) biorą udział w umieszczeniu obrazu w świątyni Sancta Maria in Templo; po śmierci braci papież Sergjusz zamierza

naja czyli Bolesna, Tichwińska, Teodorowska i inne) ¹⁾. W legendach o różnych obrazach Matki Boskiej o nazwie „Hodigitrja” znajdujemy często opisy obrazu zupełnie zgodne z odnośnemi ustępami opowieści o Hodigitrji („Изданія Общества Любителей Древней Письменности”) i o obrazie Rzymskim. Zgodność taką znajdujemy, np., w opisach obrazu Tichwińskiego (podług rękopisu Klasztoru Sołowieckiego Nr. 614—skit Anzerski 52, XVII w., fol. 10-v — 13-v) i Hodigitrji Gruzińskiej (podług rękopis-

---

przenieść go do Lateranu, lecz obraz dochodzi tylko do miejscowości Spleni (?). Dopiero przy osobistym udziale papieża udaje się go wnieść do Lateranu, lecz już nocy następnej obraz, „velut aliquod volatile animale”, powraca do swej siedziby. Początek opowieści: „Dum beatissima Dei genetrix moraretur cum apostolis”... podobny jest do tekstów słowiańskich w „Wydaniach” Towarzystwa Miłośników Literatury Starożytnej. Tę samą legendę spotykamy w rękopisie wieku XIII Biblioteki Lipskiej (art. 32). (Brit. Mus. Addit., 18.929 — kon. w. XIII Nr. 12; Ward—„Cat. of Romances... in Brit. Mus.” t. II str. 657—por. „Jacopi Gretseri... opera omnia”, vol. XV — Ratisb. 1741, p. 208: „Syntagma de Imaginibus non manufactis” cap. 18; Cahier—„Caractéristiques des Saints dans l’art populaire”, P.—1867, p. 674 „Peintres” i Nichols — „Mirabilia Urbis Romae”, Lond.—Rom., 1889, p. 141. W rękopisie Bibl. de l’Arsenal Nr. 43 (Par. 23) znajdujemy jambiczną parafrazę opowiadania o zakończeniu nocą przez Boga obrazu, rozpoczętego przez Łukasza. („Relata michi referam/ ut virginem puerperam /summo digno preconio/ laudet servi devocio”). Tamże w ręk. Nr. 44 (Par. 24) znajduje się wierszowana parafraza pierwszej redakcji o papieżu Sergjuszu („In Romana civitate/ a divina largitate /ymago parentis pie /uni datur abacie”). In extenso powtarza to opowiadanie Joannicjusz Galatowski w „Heбѣ новомѣ” (Lwów—1665), dzieląc go na trzy części.

Tenże Mussafia (ib. III, „Sitzungsber.” etc. t. 119, str. 53, Wien—1889) wskazuje na rozdział 86 zbioru z XV w. Johannis Herolti vel Discipuli „Promptuarium miraculorum B. V. M.”, również zawierający opowiadanie o wizerunku pędzla Łukasza.

Ustalając te dane faktyczne, nie wypowiadam jednakże żadnych przypuszczeń co do łączności pomiędzy Zachodem a Rusią. Wersja zachodnia (odbicie jej znajdujemy u Galatowskiego) znacznie się różni od znanej nam wersji bizantyńsko-słowiańskiej. W każdym bądź razie należy zaznaczyć, że podług obydwu wersji obraz powstał po Wniebowstąpieniu Chrystusa. Z punktu widzenia archeologicznego zachodzi tu sprzeczność oczywista: na obrazach typu Hodigitrji zawsze unaocznia się Matka Boska z Dzieciątkiem.

¹⁾ „Русскія Народныя Картинки”, t. IV, str. 707.

pisu Klasztoru Sołowieckiego Nr. 871, w. XVII — XVIII, fol. 271). Rowinskij przytacza na zasadzie danych Sniegiriowa opis obrazu Matki Boskiej Włodzimierskiej, ułożony w 1566 roku przez metropolitę Atanazjusza. Opis ten identyczny jest z opisem wizerunku Matki Boskiej pędzla św. Łukasza ¹⁾).

Część drugą opowieści o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej stanowi opowiadanie o cudach obrazu Lyddzkiego, które ma również swą odrębną historję. Już u Jerzego Mnicha (w. IX) legenda ta opowiedziana jest, jak następuje: Podczas budowy świątyni w Lyddzie Matka Boska odwiedziła ją i oparłszy się o kolumnę, pozostawiła na niej swoje odbicie. Helleni i żydzi próbowali zetrzeć ten wizerunek, lecz na próżno; obraz, mimo wysiłku niewiernych, pozostał nietkniętym. Legendę w tej postaci znajdujemy w kronice wydania Muralta ²⁾. W najnowszym wydaniu krytycznym De Boora część opowiadania, dotycząca pochodzenia obrazu, jest opuszczona, jako interpolacja ³⁾. Jeden z fragmentów Andrzeja Kreckiego zawiera wzmiankę o pochodzeniu obrazu, którego zjawienie się w świątyni świadczyło, iż została ona poświęcona przez Matkę Boską, oraz opowiadanie o tem, jak wysłannicy cesarza Juljana nie potrafili zetrzeć z kolumny obrazu — nie rąk ludzkich dzieła ⁴⁾. Obydwie redakcje pisma pasterskiego trzech patriarchów ⁵⁾ przytaczają w tym wypadku to samo opowiadanie w postaci bardziej skomplikowanej, aniżeli u Andrzeja Kreckiego: Obraz cudownym sposobem zjawia się na murze świątyni w Lyddzie na dowód

---

¹⁾ „Русскія народныя картинки”, t. IV, str. 707.

²⁾ „Chronicon”, tom IV, rozdz. 262, 19; wyd. Muralta 1859 r., str. 688. (Por. Migne — „P. C. C., Ser. Gr.,” t. 110, str. 921).

³⁾ Patrz t. II, str. 785 — 786. Zwracam uwagę na twierdzenie Dobschütza, jakoby istniały dwie wersje o pochodzeniu obrazów „non manufactorum” Matki Boskiej: o odbiciu na ścianie wskutek dotknięcia (jak na kolumnie podczas chłosty Chrystusa) i o zjawieniu się obrazu na ścianie bez dotknięcia Matki Boskiej (por. „Christusbilder”, 81).

⁴⁾ Migne — „P. C. C., S. Gr.,” t. 97, str. 1302—1304.

⁵⁾ Pierwsza red. wyd. przez Combefisa i Lequiena (przedruk Migne—„P. C. C., S. Gr.,” t. 95 str. 345—386), druga—przez Sakkeliona. (Przedruk: Dobschütz — „Christusbilder”, 208**).

pobłogosławienia jej przez Matkę Boską, która następnie sama przychodzi i ogląda swój wizerunek. Żydzi wysłani przez Juljana Apostatę, napróżno próbują zetrzeć obraz, który i nadal jaśnieje wspaniałością barw¹⁾. Wersja ta została wcielona do szeregu kazań o świętych obrazach, a w tej liczbie do jednego kazania kompilacyjnego z XI — XII wieku, wydanego przez Dobschütza,²⁾ oraz do krótkiej i obszernej redakcji kazania o obrazie Rzymskim. Wzmiankę o obrazie „Imago non manufacta” Matki Boskiej w Lyddzie znajdujemy również w niektórych źródłach zachodnich, jak np. w *Chronice Egidjusza*³⁾. Co się zaś tyczy opowiadania o cudzie, doświadczonym przez wysłanników, mających zetrzeć obraz, fakt jego samodzielnego istnienia w literaturze bizantyńskiej nie ulega wątpliwości, gdyż przekład tego opowiadania z greckiego znajdujemy w zbiorze XVII—XVIII w. (*Rękopis Bibl. hr. Uwarowa Nr. 2071, ff. 26-v—29*)⁴⁾.

W zupełnej redakcji listu pasterskiego trzech patriarchów znajduje się opowiadanie o świątyni Eneasza i o drugim obrazie Matki Boskiej w Lyddzie; brak innych źródeł do historii tego tematu.

---

1) Por. Migne—„*Patr. Curs. Compl., Ser. Gr.*”, t. 95, str. 349—352. Łaciński przekład u Bernh. Pez—„*Pothonius. Liber de Miraculis Beatæ Mar. V.*” in „*Ven. Agnetis Blanbekinn.—Vita et Revelationes*” (Vienne—1731) c. 20 oraz *Brit. Mus. Cott. Cleopatra C X* (koniec XII w.) Nr. 26, Lib. III, Mir. 3, fol. 129 (zamiast „Lidda”—„Libia”) i tamże *Additional 18,346* (XIV w.) Nr. 19 (fol. 50-b, col. 2). (Ward—„*Catal. of Romances*”, t. II, str. 611 i 647).—Końcowy epizod cudownego udaremnienia próby starcia obrazu spotykamy w opowiadaniu o tem, jak po porażce króla Jerozolimskiego Baldwina I w 1102 r. pod Ramleh saraceni daremnie wysilali się wytrzeć obraz Matki Boskiej w kościele pod Askalonem. Opowiadanie to znane jest ze zbioru „*Promptuarium de Miraculis B. M. V.*” Johannis Herolti. z wieku XV (edit. 1728 — Augsburg; Bonaventura Elers—rękopis *Brit. Mus.*, Addit. 19, 909, ff. 239—250 b., Nr. 82; cfr. Vincent. Bellov. „*Spec. Hist.*”, lib. VII, cap. 110; patrz: Ward — op. cit., str. 687) i z anglo-normańskiego wierszowanego zbioru Adgara (wyd. Neuhaus—„*Altfrz. Bibl.*” t. IX podług Egerton 612, gdzie figuruje pod Nr. 35; por. Ward — op. cit., 715).

2) „*Christusbilder*”, Beilage VI A, 213** — 216**, 219** — 221**.

3) Tekst ten podaje Dobschütz — op. cit., Beilage VI B, 266**.

4) Por. Sobolewskij — „*Переводная литература Московской Руси*”, Petersburg — 1903, str. 330.

W krótkiej redakcji listu opowiadania tego niema wcale. Legenda ta pochodzi z okresu późniejszego, aniżeli poprzednia, zawiera bowiem w stosunku do tej ostatniej oczywistą sprzeczność. Nasuwa się przypuszczenie, iż powstała ona siłą analogji.

W tejże zupełnej redakcji listu pasterskiego jest opowiadanie o przepłynięciu przez morze obrazu Zbawiciela ¹⁾; brak go zarówno w krótkiej redakcji, jak i w wydaniu krytycznem Chroniki Jerzego Mnicha ²⁾. Znajdujemy natomiast to opowiadanie w wyżej wymienionem kompilacyjnem kazaniu bizantyńskiem o obrazach z wieku XI—XII oraz w obszernej redakcji kazania o obrazie Rzymskim; w tym ostatnim wypadku jest ono umiejętnie wykorzystane przez autora, jako analogja. Źródła zachodnie identyfikują ten obraz z obrazem Zbawiciela „Imago non manufacta” z Kamuljan (Kappadokja). Jednakże obrazu tego wcale nie wspomina piąte posiedzenie siódmego Soboru Nicejskiego (787 r.), na którym przywrócony został kult obrazów świętych, t. zn. wtedy obraz ten już nie istniał na Wschodzie ³⁾. Identyfikacja taka zdawała się tem prawdopodobniejszą, że w związku z najściem Longobardów na Rzym w roku 752 znajdujemy wzmiankę o obrazie Zbawiciela „Imago non manufacta”, na którego spotkanie wyszedł papież na czele procesji ⁴⁾. Gregorovius wspomina o tym obrazie, zachowanym w nawie Wszystkich Świętych Lateranu, i wypowiada przypuszczenie, że został on tu przeniesiony przez jakiegokolwiek Greka, chroniącego się od prześladowań ikonoklastów ⁵⁾. Dobschütz przeciwstawia źródłom, wywodzącym ten obraz z Bizancjum, źródła inne, twierdzące, iż jest on rodzimą własnością Rzymu, i wypowiada się na korzyść tej drugiej hipotezy ⁶⁾. F. Ternowski przytacza w przekładzie ustęp interpolowany do Kroniki Jerzego Mnicha i przypuszcza, iż obraz ten zwrócono

---

¹⁾ „Chronicon”, t. IV, c. 248, 15 (str. 635 pg. wydania Muralt; por. Migne—op. cit., t. 110, str. 921).

²⁾ Patrz wyd. De Boora, t. II. str. 743—744.

³⁾ Por. Dobschütz — „Christusbilder”, 58.

⁴⁾ Dobschütz — „Christusbilder”, 64.

⁵⁾ Gregorovius — „Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter”, t. II, str. 275.

⁶⁾ „Christusbilder”, 68.

później Konstantynopolowi, gdyż w roku 1200 widział go tam pielgrzym rosyjski z Nowgorodu, Dobrynja Jadriekowicz (arcybiskup nowgorodzki Antonjusz) ¹⁾.

Ten ostatni rzeczywiście opisuje obraz Zbawiciela, który przepłynął morze ²⁾. Ów obraz około 1320 roku znajdował się w klasztorze Matki Boskiej pod Manganami. Jak głosiła legenda, „та икона ходила посолствомъ къ Риму великому съ граматою по морю и тогожъ дни со иною граматою пришла при Германе патриарси и при Льве папе”. („Бесѣда”, wyd. L. Majkowa, str. 18) ³⁾.

Kopja Laterańskiego obrazu Zbawiciela „Imago non manufacta” zjawiła się w Moskwie w XVI stuleciu i znana jest podług rycin XVII wieku (Nr. Nr. 1062 i 1063 u Rowińskiego) ⁴⁾.

W każdym bądź razie niema tu niezgodności pomiędzy treścią legendy, a danymi archeologicznymi. Wielkie znaczenie ma tu jedynie fakt, iż pod wpływem sporów pomiędzy Zachodem a Wschodem powstać mogły dwa identyczne obrazy, z których jeden miał siedzibę w Rzymie, a drugi w Konstantynopolu ⁵⁾. To wyjaśnia do pewnego stopnia historję legendy o cudownem przeniesieniu obrazu Matki Boskiej z Konstantynopola do Rzymu i o jej powrocie do Konstantynopola do chwili, gdy legenda ta wcieloną została do wcześniejszej redakcji kazania o obrazie Rzymskim. W tym wypadku Dobschütz wcale nie wskazuje źródła. Należy jednakże przypuszczać, że opowiadanie to istniało, jako utwór samodzielny, i że temat przeniesienia za czasów ikonoklastów

¹⁾ „Изучение византийской истории”, Кіјów — 1875, т. I, стр. 89.

²⁾ „Книга Паломникъ—Сказаніе мѣсть Святыхъ во Цареградѣ Антонія, архієпископа Новгородскаго, въ 1200 году”, ред. przez Chr. Łopariowa („Православный Палестинскій сборникъ”, т. XVII, zesz. 3, Petersburg — 1899). Str. 2, wiersz 13 — 15: „икона Спасова, юже посласть святыи Гермонъ чрезъ море безъ корабля посолствомъ въ Римъ”. (Por. w wyd. Sawwaitowa 1872 r.—„Путешествіе Арх. Антонія”, str. 66—67).

³⁾ Ibidem, str. LXX.

⁴⁾ „Русскія Народныя Картинки”, т. III, стр. 431—432.

⁵⁾ Zdanie Łopariowa („Правосл. Пал. Сборн.”, т. XVII, zesz. 3, str. LXX), jakoby z legendy o obrazie Zbawiciela powstała legenda o dwóch obrazach — Zbawiciela i Matki Boskiej wydaje mi się nie przekonywującym, gdyż są to *dwie odrębne* legendy, o *wspólnym* motywie i podobnej konstrukcji (obraz w Bizancjum i obraz w Rzymie).

obrazu Matki Boskiej morzem na skutek cudownego zrządzenia Bożego mógł ulec niejednokrotnemu opracowaniu. Przypuszczenie to opiera się na zachowanych do dziś dnia kazaniach o obrazie Zbawiciela oraz na legendzie o Hodigitri, którą podaje Lenormant podług Sinaksarjosa kościoła greckiego w Bari, ułożonego w wieku X lub XI. Legenda ta opowiada między innymi, jak dwoje mnichów postanowiło uratować cudowny obraz od stronników cesarza Leona Isauryjczyka i przeniosło go na jeden z okrętów, które miały być wysłane przeciwko wrogowi ikonoklazmu—papieżowi Grzegorzowi. Burza zniszczyła flotylję u brzegów włoskich, lecz okręt, na którym się znajdował obraz, w cudowny sposób został przez anioła przyprowadzony do Bari. Miało to miejsce w pierwszy wtorek marca ¹⁾).

Jak to wspomina kazanie, święto obrazu Rzymskiego ustalono na dzień 8 września, lecz następnie przeniesiono go na niedzielę prawosławia (pierwsza niedziela Wielkiego Postu). Dobschütz przypuszcza, iż ta zmiana nastąpić mogła dopiero wówczas, gdy uroczystość utraciła swe znaczenie pierwotne ²⁾).

---

¹⁾ Lenormant—„La Grande Grèce”, Paris—1881, t. II, str. 388—389. Bury powtarza w tym wypadku Lenormant’a („A history of the later Roman empire”, London—1889, t. II, str. 447—449). O legendzie tej wspomina akad. W. Wasiljewskij: „Cudowny obraz Matki Boskiej (Hodigitrija), do dziś dnia czczony w Bari, ukazał się tu w tym samym czasie razem ze zbiegami z Grecji, jak o tem głosi miejscowa tradycja kościelna (Sinaksarjos), która się zresztą powtarza z nieznacznymi zmianami w wielu innych miastach południowo-włoskich”. („Русско-византийские отрывки”—„Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія” 1887 r., czerwiec, str. 309). Mówi też o niej akademik Kondakow („Византийскія церкви и памятники Константинополя”, str. 14 i nast. w „Трудахъ VI Археологическаго съѣзда въ Одессѣ 1884 r.”, t. III, Odessa—1887 r.). Lopariow przytacza tę legendę i nadmienia przytem, że w VIII i IX stuleciach obrońcy kultu obrazów świętych łączyli Hodigitrję z Rzymskim lub Lyddzkim obrazem Matki Boskiej. Przechodząc na grunt dociekań archeologicznych, stwierdzamy, że w Bari znajduje się jeden z najdawniejszych i najcenniejszych wzorów obrazu typów Hodigitri (Kondakow—„Иконографія Богоматери”, Petrograd—1915 r., t. II, str. 179—180). Otóż z tego wynika, że legenda jest ściśle związana z miejscowym obrazem. Tu zaś chodzi nam jedynie o ustalenie związku pomiędzy tą legendą a częścią główną kazania o obrazie Rzymskim. (Por. Lopariow—op. cit., str. XC).

²⁾ „Byz. Zeitschrift”, t. XII, str. 213.

Obraz Matki Boskiej Tichwińskiej
podług miniatury w. XVIII.

Znajdujemy również wzmiankę, iż święto obrazu Rzymskiego miało miejsce dnia 12 marca,¹⁾ co nasuwa myśl o związku z legendą opowiedzianą przez Lenormant'a, aczkolwiek brak nam poza przypuszczeniami, opartymi na analogji, podstaw do ostatecznego stwierdzenia, iż taki związek bezpośredni istniał rzeczywiście. Lenormant dodaje, że pomiędzy Grekami a Włochami powstał spór o ten obraz i że pierwsi uznawali za Hodigitrję obraz znajdujący się we Wlachernach. Znow więc powstały dwa cudowne obrazy; z potrzeby udowodnienia na zasadzie dokumentów ich pochodzenia powstać mogła legenda o cudownym powrocie obrazu do Konstantynopolu. Z trudem da się określić czas powstania owej legendy. Jerzy Mnich (środek IX stulecia) wspomina obrazy Zbawiciela i Matki Boskiej, malowane, jak głosi tradycja przez Łukasza Apostoła, i znajdujące się w Rzymie; wykazywałoby to iż legenda o powrocie obrazu nie była jeszcze Jerzemu Mnichowi znana²⁾.

Jak widzimy, rozwiązanie problemu o pochodzeniu głównej części kazania nie posuwa się poza możliwe hipotezy.

IV.

PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW LITERACKICH KAZANIA O OBRAZIE MATKI BOSKIEJ RZYMSKIEJ.

Zadaniem niniejszego rozdziału jest zbadanie odbicia legendy o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej w literaturze moskiewskiej, nowgorodzkiej i ukraińskiej. W związku z tem rzucę kilka uwag, dotyczących cudownego przeniesienia obrazów świętych przez morze. Przedewszystkiem zwraca na siebie uwagę legenda o Tichwińskim obrazie Matki Boskiej. Krótką notatkę o pojawieniu się obrazu tego znajdu-

---

¹⁾ Arcybiskup Sergjusz—„Полный мѣсяцесловъ Востока”, wyd. 2-gie, t. II, str. 104. (Patrz uwagę na str. 86).

²⁾ Wydanie De Boora t. II, str. 785. Temat przeniesienia cudownego obrazu powietrzem lub wodą był rozpowszechniony w kościele wschodnim. (Patrz H. Delehaye—„Légendes hagiographiques”, 2-e ed., Brux. — 1906, str. 34 i nast. i 58 i nast.). Co do opowiadania o uratowaniu od potopu patrz H. Usener—„Sintflutssagen”, Berl.

jemy pod rokiem 6891 (1383) w Chronice Nikonowskiej. Opowiadanie głosi, iż obraz zjawił się wpierw nad jeziorem Ładożskim, na rzece Ojati, na górze Kukowej i nareszcie w powietrzu nad rzeką Tichwiną. Wszędzie, gdzie się zjawił, wznoszono na jego cześć świątynie, lecz tylko w cerkwi nad Tichwiną obraz raczył pozostać. Cudów jego doświadczały ludzie, przychodzący doń z wiarą; gdy zaś cerkiew uległa zniszczeniu wskutek pożaru, na jej zgliszczach znaleziono obraz nieuszkodzony i znów wzniesiono świątynię na temże miejscu ¹⁾.

Oddzielne opowiadanie o tem zjawieniu się dochowało się w rękopisach nie wcześniejszych od wieku XVI-go; do tego okresu odnieść należy jedenaście rękopisów zawierających legendę w jej pierwotnej postaci ²⁾.

---

¹⁾ „Полное Собрание Русских Лѣтописей”, t. XI, str. 83.

²⁾ Wzmiankę o tem znajdujemy w papierach Niła Popowa Nr. 10, fol. 8 w Bibliotece Moskiewskiego Towarzystwa Historji i Starożytności Rosyjskich (Общество Исторіи и Древностей Россійскихъ) (Opis rękopisów). O obrazie Tichwińskim patrz: część rękopisu iluminowanego Towarzystwa Miłośników Literatury Starożytnej F. XXXVIII, wieku XVIII, „Сказаніе о Тихвинской иконѣ Богородицы” wydane przez wymienione Towarzystwo („Издания Общества Любителей Древней Письменности”, CI, Petersb.—1892); nie znajdujemy tu legendy o obrazie Rzymskim. Patrz również Uspienski i Celepa— „Лѣтописное сказаніе о явленіи иконы Божіей Матери иже на Тихвинѣ, выпись изъ Лицевого Царственного Лѣтописца”, Petersburg—1903.

Wymieniony rękopis wieku XVIII jest szczególnie ciekawy ze względu na ilustracje, z punktu widzenia technicznego bardzo podobne do obrazków ludowych czyli t. zw. „lubocznych”. „Luboczne” książki i ilustracje od trzech stuleci wywierają godny uwagi wpływ na rosyjską twórczość literacką i artystyczną. Pierwsze wzory tych wydawnictw ludowych należą do wieku XVII. Są to bądź ryciny (zawsze kolorowe) z objaśnieniami, bądź książki ilustrowane. Nazwa pochodzi od słowa „лубокъ” albo „лубъ”, oznaczającego drewnianą deską do wycinania drzeworytów (w okresie późniejszym używane są deski miedziane oraz kamienie litograficzne). W wieku XVII obrazki „luboczne”, przywiezione z Zachodu, zdobiły mieszkania ludzi zamożnych. Z biegiem czasu obrazek „luboczny”, stopniowo demokratyzując się, rozpowszechnił się w masach ludowych najbardziej zapadłych zakątków Rosji, czemu sprzyjała okoliczność, że cenzura państwowa do czasu wstąpienia na tron Mikołaja I tego rodzaju literaturą wcale się nie interesowała. Prawdopodobnem jest, że pod

Cudowne zwycięstwo wojsk moskiewskich nad szwedami przed bramą klasztoru Tichwińskiego podług miniatury w. XVIII.

Z XVII stulecia zachowało się ponad trzydzieści pięć rękopisów legendy o obrazie Matki Boskiej Tichwińskiej, co świadczy o wzroście jej popularności i tłumaczy się faktem, iż w 1613 roku szwedzi kilkakrotnie, lecz bezskutecznie atakowali klasztor Tichwiński. Ich niepowodzenie przypisywano opiece roztoczonej nad klasztorem przez Matkę Boską ¹⁾.

W niektórych rękopisach znajdujemy nawet osobne opowiadanie, opisujące ten wypadek ²⁾. Rozpowszechniona legenda o rozmaitych zjawieniach się obrazu i późniejsze dodatki o cudach nie mają nic wspólnego z legendą o obrazie Rzymskim, nie należą przeto do zakresu pracy niniejszej ³⁾.

Należy jedynie nadmienić, że epizod zjawienia się obrazu lub samej Matki Boskiej zakrystjanowi Juryszowi, t. j. Jerzemu, znajduje się w zbiorze „Небо Новое“ (Niebo Nowe) Joannicjusza Galatowskiego ⁴⁾. Po Soborze roku 1686 Irodjon Siergijew ułożył tekst nabożeństwa na cześć obrazu ⁵⁾.

W w. XVII powstało również kilka opowieści o pochodzeniu obrazu. Jedna z nich opowiada, iż cudowny ten obraz zjawił się w ziemi Nowgorodzkiej na 70 lat przed upadkiem

---

wpływem obrazków „łubocznych” powstawał nowy styl minjatur rękopisów wieku XVIII. (Szczegóły ob. w często tu wymienianem 5-tomowym dziele znakomitego zbieracza obrazków „łubocznych” D. Rowińskiego, którego kolekcja znajduje się obecnie w Muzeum Rumiancowskim w Moskwie. Druga kolekcja znajduje się w Bibliotece Publicznej w Petersburgu).

¹⁾ Por. popularność obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, który rozstawiła w całym świecie katolickim sławna obrona Kordeczkiego Jasnej Góry przeciw szwedom. (X. Wacław Nowakowski. — „O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej, wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne”, Kraków — 1902, str. 116).

²⁾ Klasztoru Sołowieckiego Nr. 614 (52), ff. 131-v sqq.; Komisji Archeograficznej Nr. 22, 1699 roku; Biblioteki hr. Uwarowa Nr. 1256 (51), 1658 r., i Nr. 1259 (804), 1696 r., iluminowany (cytuje go Busłajew — „Очерки“, t. II, str. 278).

³⁾ Streszczenie tej legendy podaje Busłajew („Очерки“, t. II, str. 278—281).

⁴⁾ Ed. princ., Lwów — 1665 r.

⁵⁾ Archimandryta Leonid — „Описание рукописей гр. Уварова“, t. II, str. 506.

Konstantynopola; ¹⁾ z legendy tej autor wnioskuje, iż obraz Matki Boskiej przyszedł z Carogrodu, gdzie wówczas już miała się ku upadkowi prawdziwa pobożność („błagoczeszcie“) ²⁾. Busłajew konstatuje łączność pomiędzy tym artykułem a „Opowieścią o Białym Kłobuku“, której pochodzenie do dziś dnia nie jest ostatecznie wyjaśnione. Wszelkie cechy prawdopodobieństwa ma przypuszczenie, iż artykuł o obrazie Tichwińskim został napisany nie tylko z pewną tendencją kościelno - religijną, lecz i pod wpływem opowieści o Białym Kłobuku. Inna legenda o cudownym przeniesieniu obrazu z Carogrodu opowiada między innymi, iż kilkoro Nowgorodzian przybyło do Konstantynopolu, i patriarcha jął ich rozpytywać o obrazie Hodigitrji, która w sposób tajemniczy zniknęła ze świątyni. Wówczas Nowgorodzianie opowiedzieli o pojawieniu się obrazu Matki Boskiej na Tichwinie. Patriarcha zrozumiał, iż obraz ten jest niczem innym, jak zaginioną Hodigitrją, i opowiedział Nowgorodzianom, jak ten sam obraz swego czasu porzucił morzem Konstantynopol i po pewnym czasie powrócił (t. zn. patriarcha opowiedział o cudownym przeniesieniu i powrocie obrazu Rzymskiego). Patriarcha pokazał również Nowgorodzianom szafkę dla obrazu świętego (киотъ), gdzie obecnie mieściła się już tylko jego kopja. Powróciwszy do domu Nowgorodzianie powtórzyli opowiadanie patriarchy, które też zostało pokrótce zapisane, i umieścili obraz Tichwiński w cerkwi tak, jak był on ongiś umieszczony w Konstantynopolu, a mianowicie: przy pierwszej od wejścia prawej kolumnie od strony zachodniej ³⁾. Znajdujemy tu również

---

¹⁾ Co łączy to opowiadanie z szeregiem innych, które mają ustalić bizantyńskie pochodzenie kościelnej i cesarskiej władzy Moskwy.

²⁾ Patrz rękopisy Klasztoru Sołowieckiego № 614 (52) i Bibl. hr. Uwarowa Nr. 1259 (804), (Busłajew—„Очерки“, t. II, str. 278).

³⁾ Opowiedziano podług rękopisu Klasztoru Sołowieckiego Nr. 614 (52) ff. 61-v—65-v (patrz tekst Nr. 3 w części II niniejszej rozprawy). Tekst identyczny znajdujemy w rękopisie Klasztoru Sołowieckiego Nr. 615 (871), składającego się z kilku rękopisów XVII — XVIII wieku, ff. 42-v — 46, XVII-go wieku, oraz z pewnymi warjantami w tymże rękopisie ff. 270 — 271 i 268 — 270. Patrz również rękopis Bibl. Drukarni Synodalnej Nr. 7 (199), w. XVII, fol. 384-v i Bibl. hr. Uwarowa Nr. 1868 (40), 1622 r., fol. 48-v (Busłajew—op. cit., t. II, str. 279).

wzmiankę o podróży morskiej obrazu; w jednym z rękopisów (Klasztoru Sołowieckiego Nr. 615 — 871, fol. 270 — 271) obraz ten nazwany jest Hodigitrją, Rzymskim lub Lyddzkim, co określa związek pomiędzy tą legendą a opowieścią o obrazie Rzymskim.

Inna legenda zachowana w rękopisach wieku XVII-go już zupełnie wyraźnie wywodzi obraz Tichwiński od obrazu Rzymskiego czyli Lyddzkiego. Na wstępie autor pokrótce opowiada historję Rzymskiej kopji obrazu Lyddzkiego, cudowne przeniesienie do Rzymu, powrót po 130 latach do Konstantynopolu i nareszcie zjawienie się jej nad rzeką Tichwiną. Następnie autor zwraca się do czytelnika temi słowy: „О СНИЦЕКУХЪ ОУКО ПРЕЖДЕ РЕЧЕНУХЪ БЖІИУХЪ И ПРЕЧСТАВА БГОМЪРЕ БЛАГОДѢНИИУХЪ, КО ЦРѢГРАДѢ И К РІМѢ ВЪКЪШНУХЪ ДРЕВНЕЕ СКАЗАНИЕ ПРЕДЛОЖИМЪ“, poczem szczegółowo opowiada historję uratowania obrazu Zbawiciela i Matki Boskiej i powrotu wizerunku tej ostatniej do Rzymu. Tekst ten jest o tyle zbliżony do odpowiednich ustępów legendy o obrazie Rzymskim, iż można go uważać za streszczoną redakcję tej legendy¹⁾. Busłajew przypuszcza, iż „legenda ta stanowi prawdopodobnie część ogólnej tradycji, na której oparte jest przytoczone powyżej opowiadanie o rozmowie o obrazie, którą mieli w Konstantynopolu Nowgorodzianie“²⁾. Widocznie obydwie te opowiadania nie są ściśle związane pomiędzy sobą.

Z powyższego wywnioskować można, że w późniejszym kompleksie legend o Tichwińskim obrazie Matki Boskiej odczuwać się daje niewątpliwy wpływ legend o obrazie Rzymskim.

Na rycinie, przedstawiającej Matkę Boską Bogolubską i pochodzącej z drugiej połowy wieku XVIII-go, znajduje się między innymi legenda o obrazie pędzla Św. Łukasza,

---

¹⁾ Patrz tenże zbiór legend o Tichwińskim obrazie z wieku XVII-go w rękopisie Klasztoru Sołowieckiego Nr. 614 (52), fol. 65-v—77 (Tekst Nr. 4 w części II niniejszej rozprawy). Na wstępie obraz Tichwiński, nazwany jest przez pomyłkę Włodzimierskim. Ze streszczenia Busłajewa („Очерки“, t. II, str. 279) wnioskujemy, iż rękopis artykułu tego znajduje się w innym jeszcze zbiorze z wieku XVII-go—rękopis Bibl. hr. Uwarowa Nr. 1259 (801).

²⁾ „Очерки“, t. II, str. 279.

o przeniesieniu obrazu do Rzymu i o jego powrocie do Carogrodu ¹⁾. Widocznie mamy tu przed sobą bezpodstawne zapożyczenie z legendy o obrazie Rzymskim, gdyż legendy o M. B. Bogolubskiej nic podobnego nie zawierają ²⁾.

W cudowny sposób podróżuje wodą Kijowsko-Bracki obraz Matki Boskiej. Gdy w roku 1662 tatarzy złupili Wyszhorod, obraz Dnieprem przy płynął do Kijowa i stanął na rzece przed klasztorem Brackim; mnisi, widząc cud, przenieśli obraz do klasztoru, gdzie się on do dziś dnia przechowuje ³⁾. Rowinskij przytacza tekst legendy na rycinie Kijowskiej z roku 1706, przedstawiającej obraz Kijowsko-Bracki ⁴⁾.

W zbiorze dzieł Maksyma Greka znajduje się tłumaczona z greckiego opowieść o obrazie Matki Boskiej Iwerskiej ⁵⁾.

¹⁾ Rowinskij—„Русскія Народныя Картинки“, t. III, str. 486—489, Nr. 1221. O obrazie Tichwińskim Rowinskij mówi w t. IV, str. 723, ryc. 1299, powtarzając słowa Busłajewa.

²⁾ Por. „Chronograf” Muzeum Rumiancowskiego Nr. 459.

³⁾ N. Muchin — „Кієво-Братскій Училищный монастырь”, Kijów—1895 r., str. 31.

⁴⁾ „Русскія народныя картинки”, t. III, str. 492, Nr. 1224.

⁵⁾ Zachowana w rękopisach: Biblioteki Publicznej w Petersburgu Nr. O. I. 721,112-v, końca wieku XVII-go; Ławry Troicko-Siergijewskiej Nr. 200, f. 460-v w. XVII, Bibl. hr. Uwarowa Nr. 1880; Bibl. Pogodina Nr. 1588 obydwie w. XVII-go. (Por. Sobolewskij—„Переводная литература“, str. 332). Władimirow („Къ изслѣдованію о Великомъ Зерцалѣ“, Kazań — 1885, str. 55), znajduje legendę tę w następujących rękopisach „Великаго Зеркала“: Synodalnym Nr. 101 rozdz. 660, Bibl. Undolskiego Nr. 850, Uniwersytetu Kazańskiego rozdz. 843. Władimirow uważa za interpolację zarówno tę legendę, jak i krótką redakcję legendy o obrazie Rzymskim, znajdującą się w rękopisie zbioru Tichonrawowa wieku XVII-go, rozdz. 993, tegoż „Зеркала“ (Por. Władimirow—„Великое Зерцало”, wyd. Т-ва Исторји и Староżyтності Росыjskich—Общества Историн и Древностей Россійскихъ, Moskwa—1884, str. 45). Władimirow wypowiada przypuszczenie, że owe legendy o obrazach zostały wcielone do rosyjskiego przekładu „Зеркала” wzamian opuszczonych rozdziałów oryginału polskiego. Legendy te były wyrazem kultu Matki Boskiej na Rusi i odpowiadały cyklowi legend zachodnich o Najświętszej Pannie. Od siebie zaznaczę, że, jak już mieliśmy sposobność obserwować, badając legendę o Hodigitriji, legendy o obrazach były na Zachodzie nader rozpowszechnione, a to nawet w postaci parafraz wierszowanych. (Por. też A. Pypin —

Ogólne rysy tej legendy pozwalają na ustalenie łączności pomiędzy nią a legendą o obrazie Rzymskim. Da się z niej również wysnuć pewna tradycja, datująca z czasów greckich. Oto treść legendy: W carstwie Iwerskiem zmarł bogaty kupiec; syn jego nieletni nie potrafił zachować ojcowizny, którą rozgrabili obcy; pozostał mu jedynie obraz Matki Boskiej. Syn powierzył go falom morskim aby ta świętość nie trafiła do rąk grabicieli. Zaledwie to uczynił, stał się cud: obraz wzniósł się w powietrze i zniknął w przestworzach. Po pewnym czasie obraz zjawia się na morzu u stóp góry Athos; zwyczajny mnich spostrzega go na wybrzeżu i chce go podnieść z wody, lecz obraz oddala się od jego wyciągniętych dłoni. Dopiero gdy na brzeg wychodzi ihumen na czele braci klasztornej, obraz spuszcza się na ręce ihumena. Lecz oto na górę Athos przychodzi młodzieniec, niegdyś właściciel obrazu, i poznaje swą własność, która znikła mu z oczu w tak cudowny sposób. Młodzieniec wyjawia wszystko ihumenowi, lecz ten ostatni nie daje wiary jego słowom. Młodzieniec, nie znalazłszy przytułku w klasztorze, zasypia ze zmęczenia na ziemi przy cerkwi. Wówczas obraz Matki Boskiej porzuca świątynię i cieniem swym chroni młodzieńca od promieni słonecznych. W obliczu tego cudu mnisi błagają obraz, by raczył powrócić i z honorami przyjmują młodzieńca do siebie. Wnioskując z ilości zachowanych rękopisów legendy i z ich chronologii, przypuścić należy iż osiągnęła ona szczególne rozpowszechnienie w drugiej połowie wieku XVII. Możliwym jest, iż nie pozostał tu bez wpływu fakt, iż w roku 1648 przyniesiono z Athosu do Moskwy kopję obrazu Iwerskiego. Poselstwo z tym obrazem wysłał do cara Aleksego Michajłowicza na żądanie patriarchy Moskiewskiego Nikona archimandryta klasztoru Iwerskiego Pachomjusz ¹⁾.

„Исторія русской литературы”, Wyd. 2 — 1902 r., t. II, str. 513; A. Brückner—„O literaturze rosyjskiej i naszym do niej stosunku”... etc. Lwów — Warsz. — 1906, str. 56; „Wielkie Zwierciadło”.. wydane w Krakowie w r. 1621, przetłumaczone było na język rosyjski podług wyd. 2-go, 1633 r.).

¹⁾ Por. „Подлинные акты, относящиеся къ Иверской Иконе Божіей Матери”, wyd. Moskiewskiego Archiwum... nych, Moskwa... 1875

Na zasadzie materiałów zebranych przez Rowińskiego twierdzić można, iż wizerunek tej kopji był dosyć rozpowszechniony. Pod jedną z tych rycin, wykonaną w roku 1735 przez majstra Lubeckiego, znajdujemy kompletną treść legendy ¹⁾. Podobieństwo między opowieścią tą a legendą o obrazie Rzymskim szczególnie rzuca się w oczy w opisie cudownego odpłynięcia obrazu: w obydwu legendach obraz w cudowny sposób, „lotem orła“ („орлова летанія“), ginie w powietrzu, aby się znów zjawić za morzem w miejscu dalekiem a wślawionem swą świętością; spotykając go tam uroczyście, najwyższy kapłan wychodzi doń, a obraz w nie mniej cudowny sposób opuszcza się na jego ręce.

Inną jest treść legendy o obrazie Iwerskim w zbiorze Joannicjusza Galatowskiego „Небо Новое“. Mowa tu o wdowie zamieszkałej w Nicei, która puszcza obraz Matki Boskiej na fale, ratując go w taki sposób od ikonoklastów. Obraz zjawia się przed klasztorem Iwerskim na Athosie, a mnisi poznają go dzięki słupowi ognistemu, wskazującemu, gdzie się na morzu obraz znajduje, lecz nie mogą wejść w jego posiadanie. W tym samym czasie Matka Boska ukazuje się w zjawie sennej zakonnikowi Gabrjelowi i rozkazuje mu przyjąć obraz do klasztoru. Pomodliwszy się, Gabrjel, kierowany ręką Bożą, wodą dochodzi do obrazu i przynosi go na brzeg. Mnisi umieszczają obraz w ołtarzu, lecz obraz trzykrotnie porzuca cerkiew i staje nad bramą. W końcu Matka Boska znów się ukazuje Gabrjelowi i wypowiada swą wolę, by obraz po wszystkie czasy pozostał nad bramą. Oto przyczyna, dla której obraz nazwany został „Portaitissa“. W końcu Galatowski opisuje cuda obrazu, które nie są bezpośrednio związane z tematem przejścia przez morze¹⁾. Jak aktualnym był nawet w wieku XVIII-ym motyw opowiadania w tej jego postaci, ilustruje

---

¹⁾ Rowinskij — „Русскія народныя картинки“, t. III, str. 506 Nr. 1258.

¹⁾ Patrz „Небо Новое“, ed. pr., Lwów—1665, ff. 101-v sqq. Nowe wydanie w „Wydawnictwach“ (Изданія) Тов. Милошниковъ Литературы Староżytnej, zeszyt II, Petersb.—1877 r. Taką redakcją legendy znajduje się we współczesnych opisach zbiorowych obrazów Matki Boskiej (Buchariow—„Чудотворныя иконы Пресвятой Богородицы“, Moskwa—1901, str. 10).

wzmianka archimandryty Sergjusza o Hodigitrji Ksenofskiej, która w roku 1730 „dwukrotnie w cudowny sposób przenoszona była z Watopedu do Ksenofu i tam też pozostała.”¹⁾

Do legendy tej podobna jest inna napotkana przezemnie w folklorze polskim. Mowa tu o obrazie Matki Boskiej, który zjawił się na brzozie około wsi Brzozowej (pow. Białostocki). Na tem miejscu wybudowano kościół, lecz obraz porzucił go i przeszedł do sąsiedniej wsi Korycina; gdy go przeniesiono z powrotem, obraz znów powrócił do Korycina; to się powtórzyło trzy razy i obraz pozostaje w Korycinie do dziś dnia. Wędrował też trzy razy, ale przez morze, obraz Matki Boskiej z Helu (osady) do Swarzewa (koło Pucka), gdzie i do dziś dnia się znajduje (kapliczka w Swarzewie).

Legenda ta związana jest z inną: o zatopieniu przez wodę miasta Hel (por. bretońskie zatopione miasta i rosyjski Kiteż)²⁾. Legendy o obrazach Matki Boskiej w Korycinie i w Swarzewie nie są wymienione przez ks. Wacława Nowakowskiego, który w swojej pracy omawia pochodze-

---

¹⁾ Archimandryta Sergjusz — „Полный мѣсяцесловъ Востока”, Włodzimierz—1901, t. II, cz. III, dodatek drugi, str. 545. P. Mielnikow (Andrzej Peczerskij) przytacza bez podania źródła (widocznie na podstawie legendy staroobrzędowców) legendę głoszącą, iż Kazański obraz Matki Boskiej za czasów Nikona wspólnie z mnichem Arsenjuszem porzucił drogą powietrzną obłączony przez wojska rządowe klasztor Sołowiecki i opuścił się na ziemię w lasach Czornoramieńskich gdzie Arsenjusz założył z woli Boskiej na uroczyszczu Szarpan klasztor („На горахъ“, cz. IV, w zbiorze dzieł, wydanie Wolffa, Petersb.—1898, t. X, str. 235—236).

Legenda, opowiedziana u Mielnikowa, ma pewne cechy wspólne z epizodem z Prologu, umieszczonym pod datą 21 maja (w redakcji staroruskiej): Bazyli, biskup Riazański i Muromski (+ 1294 r.), dotknięty zarzutami mieszkańców Muroma, przybył do Riazania, płynąc Oką przeciwko prądowi na swych szatach kapłańskich i niosąc ze sobą obraz Matki Boskiej (Riazańskiej).

²⁾ O miastach zatopionych lub zaginionych patrz: Karbe—„Arkona — Rethra — Vineta” („Zeitschr. f. Slaw. Phil.”, t. II, str. 365 i nast., Lpz.—1925), W. Peretc—„Нѣсколько данныхъ къ объясненію сказаній о провалившихся городахъ” („Изборникъ Кіевскій въ честь проф. Т. Флоринскаго”, Kijów—1904, str. 75), M. Sumcow—„Сказанія о провалившихся городахъ” („Сборникъ ист. — фил. общ. при Харьковскомъ унив.”, г. 1895).

nie wszystkich obrazów, znajdujących się w Polsce i na Ukrainie ²⁾).

Reasumuję wnioski, do których przyszedłem:

1) Greckie kazanie o obrazie Rzymskim w swej najwcześniejszej postaci powstało na samym początku w wieku XI-ym. Artystyczna przeróbka kazania ukazała się w połowie tegoż wieku i doczekała się daleko większej popularności, aniżeli jego pierwsza redakcja.

2) Przekład tej ostatniej redakcji rozpowszechnił się na Rusi i wcielony został do tekstów kościelnych Typikonu Przednikonowskiego. Znaną jest zresztą na Rusi i krótsza redakcja legendy, wykorzystana w niektórych rękopisach Chronografu.

3) Z chwilą, gdy wzrosła popularność Tichwińskiego obrazu Matki Boskiej (pochodzenia Nowgorodzkiego), wykorzystano przekład opowieści o obrazie Rzymskim, i przy pomocy nowej legendy związano obydwie obrazy. Nie wykluczonym jest, iż wywarły tu wpływ legendy o przeniesieniu świętości z Bizancjum na Ruś. Legendy o obrazach Kijowsko - Brackim i innych zawierają także opowiadania o odpłynięciu obrazu wodą, lub o przeniesieniu go przez powietrze.

4) Greckie kazanie o obrazie Rzymskim nie było w literaturze bizantyńskiej odosobnione, na co wskazuje późniejsza legenda o obrazie Iwerskim oraz legenda wieku XVIII-go o Hodigitrii Ksenofskiej. Być może, iż kazanie o obrazie Rzymskim było prototypem tych legend.

5) Cykl legend o cudownych obrazach Matki Boskiej, nader obszerny na Rusi, nie przedstawia w sobie całości. Wyodrębniając późniejsze dodatki i zapożyczenia w drodze przykładów, można w każdym poszczególnym wypadku ustalić prototyp grupy legend. W taki sposób usystematyzujemy materiał, który do dziś dnia zaledwie jest zbadany.

---

²⁾ Legendy podobnej do opowiadania o przeniesieniu obrazu Matki Boskiej Rzymskiej (lub Tichwińskiej) w książce ks. Nowakowskiego nie znajdujemy. (Por. „O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej” etc., Kraków — 1902).

TABLICA CHRONOLOGICZNA
RĘKOPISÓW KAZANIA O OBRAZIE M. B. RZYMSKIEJ.

Rękopisy z tytułem: „Сказаніе извѣстно..“	Rękopisy z tytułem: „Воспомнаніе о тезоименіи..“																																																																												
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%; text-align: center; vertical-align: middle;">XV w.</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Cz 257</td> <td style="width: 5%;"></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">TSL 147 (1666)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">D</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">167 (1673)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">A</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">704 (1821)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">E</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Syn 367 (203)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">B</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">823</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">C</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Wol 9</td> <td></td> </tr> </table>	XV w.	{	Cz 257			{	TSL 147 (1666)	D		{	167 (1673)	A		{	704 (1821)	E		{	Syn 367 (203)	B		{	823	C		{	Wol 9		<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%; text-align: center; vertical-align: middle;">XVI w.</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">MI 115 (Aa 1286)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">M</td> <td style="padding: 2px 5px;">AN Siew. 525 (Srezn. 104)</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">PtrP 50 (44)</td> <td></td> <td style="padding: 2px 5px;">Sl 365 (1051)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">a</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">TSL 149 (1587)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">G</td> <td style="padding: 2px 5px;">Wchr 214</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">b</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">150</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">H</td> <td style="padding: 2px 5px;">Wil 256 (159)</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">160 (1671)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">F</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Und 564 - f</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">574 - f</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Wz 271</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	XVI w.	{	MI 115 (Aa 1286)	M	AN Siew. 525 (Srezn. 104)			{	PtrP 50 (44)		Sl 365 (1051)	a		{	TSL 149 (1587)	G	Wchr 214	b		{	150	H	Wil 256 (159)			{	160 (1671)	F				{	Und 564 - f					{	574 - f					{	Wz 271			
XV w.	{	Cz 257																																																																											
	{	TSL 147 (1666)	D																																																																										
	{	167 (1673)	A																																																																										
	{	704 (1821)	E																																																																										
	{	Syn 367 (203)	B																																																																										
	{	823	C																																																																										
	{	Wol 9																																																																											
XVI w.	{	MI 115 (Aa 1286)	M	AN Siew. 525 (Srezn. 104)																																																																									
	{	PtrP 50 (44)		Sl 365 (1051)	a																																																																								
	{	TSL 149 (1587)	G	Wchr 214	b																																																																								
	{	150	H	Wil 256 (159)																																																																									
	{	160 (1671)	F																																																																										
	{	Und 564 - f																																																																											
	{	574 - f																																																																											
	{	Wz 271																																																																											
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%; text-align: center; vertical-align: middle;">XVII w.</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Ar 212</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">L</td> <td style="padding: 2px 5px;">BP F. I. 263</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">d</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Bl 412 - f</td> <td></td> <td style="padding: 2px 5px;">Tl Q. I. 225</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">c</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Sl 366 (1054)</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">K</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">SPS 5</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Szcz 337</td> <td style="text-align: center; vertical-align: middle;">I</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">UC 64</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">{</td> <td style="padding: 2px 5px;">Uw 1233 (68)</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	XVII w.	{	Ar 212	L	BP F. I. 263	d		{	Bl 412 - f		Tl Q. I. 225	c		{	Sl 366 (1054)	K				{	SPS 5					{	Szcz 337	I				{	UC 64					{	Uw 1233 (68)																																						
XVII w.	{	Ar 212	L	BP F. I. 263	d																																																																								
	{	Bl 412 - f		Tl Q. I. 225	c																																																																								
	{	Sl 366 (1054)	K																																																																										
	{	SPS 5																																																																											
	{	Szcz 337	I																																																																										
	{	UC 64																																																																											
	{	Uw 1233 (68)																																																																											

UWAGA. Litery: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, a, b, c, d — oznaczają rękopisy, na których oparte jest moje wydanie tekstu Nr. 1 (patrz str. 47 i następne).

TABLICA CHRONOLOGICZNA
RĘKOPISÓW LEGEND O OBRAZIE M. B. TICHWIŃSKIEJ.

Legenda o zjawieniu obrazu.	Legenda i nabożeństwo ku czci obrazu.	Legendy XVII w., zbiory cudów.
XVI w. { AN 33.7.16 (Siew. 441) DAP 270 Rum 378 Soł 304 (330) Tł F. 216 TSL 188 (1576) Und 578 Uw 1776 (206) Woł 414 Zof 1449 1454		
XVII w. { AN 13.2.13 (Jac. 47) AS 123 BN Kronika rus. Dr 90 PtrS 19 BP 43 Rum 359 SPS 1 Tit 234 (681) Tł Q. 442 Q. 510 Uw 1257 (674) 1260 (165) 1887 (155) 1890 (192) 1925 (136)	AS 118 227 KN 53 54 Rum 392 TH 354 TU 22 23 Tł F. 225 Q. (II). 22	Ar 22 —1699 r. Bsł 10 —1674 r. 27 (F. I. 729)—1687 r. 29 (F. I. 731)—XVII— XVIII w. DS 7 (199) Sł 614 (Anz. 52) 615 (871) Uw 1256 (51) 1259 (804) — 1696 r. 1868 (40)
XVIII w. { Sł 671 (609) TH odpis ręk. TSL 188, w. XVI (1576 r.) w pa- pier. N. Popo- wa Nr. 10 Uw 1258 (373) 1261 (229) Wz 63	AN33.14.7(Now.427) BP 7 FP 90 (B. 98—A. 13) Mak 26 (Aa 111) Sł 613 (985) TH 225 450 Tit 241 (1962) 257 (683) 280 (958) 566 (2113) Uw 1263 (1155) Wehr 495	Tw F. XXXVIII (Hodi- gitrja)
XIX w. { Uw 1262 (255)	AN 11. 9. 5 (Woskr. 22) 33. 4. 25(Siew. 490) 33. 14. 1 (Now. 428)	

OBJAŚNIENIE SKRÓTÓW W TABLICACH:

- AN* — Akademia Nauk w Petersburgu.
Ar — Komisja Archeograficzna w Petersburgu.
AS — Klasztor Antoniego Sijskiego.
Bl — Biblioteka Bolszakowa (obecnie w Muzeum Rumiancowskim w Moskwie).
BN — Bibliothèque Nationale w Paryżu.
BP — Biblioteka Publiczna w Petersburgu.
Bst — Biblioteka Busłajewa (obecnie w Bibliotece Publicznej w Petersburgu).
Cz — Klasztor Czudow (obecnie w Bibliotece Drukarni Synodalnej w Petersburgu).
DAP — Akademia Duchowna w Petersburgu.
Dr — Biblioteka Drezneńska.
DS — Biblioteka Drukarni Synodalnej w Moskwie.
FP — Klasztor Fłoriszczewa Pustyń.
KV — Klasztor Kirillo-Nowojezierski
Mak — Biblioteka metr. Makarjusza (obecnie w Akademji Duchownej w Kijowie).
Ml — Klasztor Mielecki na Wołyniu (obecnie w Akademji Duchownej w Kijowie).
PtrP — Pałac arcybiskupi w Petrozawodsku.
PtrS — Sobór w Petrozawodsku.
Rum — Muzeum Rumiancowski w Moskwie.
St — Klasztor Sołowiecki (obecnie w Akademji Duchownej w Kazaniu).
SPS — Sobor Spaso-Preobrażeński w Chołmogorach.
Syn — Biblioteka Synodalna w Moskwie.
Szcz — Biblioteka Szczukina (obecnie w Muzeum Historji w Moskwie).
TH — Towarzystwo Historji i Starożytności Rosyjskich w Moskwie.
Tit — Biblioteka Titowa (obecnie w Muzeum Rumiancowskim w Moskwie).
Tł — Biblioteka hr. T. Tołstoja (obecnie w Bibliotece Publicznej w Petersburgu).
TSL — Ławra Troicko-Sergijewska.

- TU* — Klasztor Tichwiński-Uspeński.
Tw — Towarzystwo Miłośników Literatury Starożytnej w Petersburgu.
UC — Biblioteka hr. Uwarowa - Carskiego (dwór Poreczje koło Moskwy).
Und — Biblioteka Undolskiego (obecnie w Muzeum Rumiancowskim w Moskwie).
Uw — Biblioteka hr. Uwarowa (dwór Porieczje koło Moskwy).
Wchr — Biblioteka Wachramiejewa (obecnie w Muzeum Historji w Moskwie).
Wil — Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego (dawniej Publiczna).
Wol — Klasztor Wołokołamski (obecnie w Akademji Duchownej Moskiewskiej w Ławrze Troicko-Sergijewskiej).
Wz — Biblioteka ks. Wiaziemskiego (obecnie w Towarzystwie Miłośników Literatury Starożytnej w Petersburgu).
Zof — Sobór św. Zofji w Nowgorodzie (obecnie w Akademji Duchownej w Petersburgu).
-

CZĘŚĆ II.

Ze względu na trudności techniczne, teksty *w części drugiej* dzieła niniejszego są drukowane współczesnymi czcionkami rosyjskimi (t. zw. „grażdanką“).

Tekst Nr. 1 zawiera Kazanie o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej, podług rękopisu *A* oraz warjanty z 15 innych rękopisów. Tekst ten drukuje się bez akcentów i przydechów, lecz z zachowaniem ligatur (t. zw. „titł“), liter: Ψ , ν , ξ , $\mathfrak{A}$, $\mathfrak{X}$ ($\mathfrak{A}$ jest zastąpione czcionką я, $\mathfrak{B}$ — czcionką y, $\mathfrak{S}$ — czcionką s, ω — czcionką o). Wszystkie litery górne zostały umieszczone w odpowiednim wierszu dolnym, przyczem znak $\mathfrak{C}$ (górne к lub ж) jest zastąpiony czcionką ’. Wszystkie litery dodatkowe w tekście i w warjantach są oznaczone nawiasami kwadratowymi. Co się tyczy warjantów, są one drukowane współczesnymi czcionkami rosyjskimi jak teksty Nr. Nr. 2, 3 i 4 (patrz niżej) bez ligatur, przydechów, akcentów, znak $\mathfrak{C}$ górny zastąpiony jest czcionką ’; litery górne zostały umieszczone w odpowiednim wierszu dolnym.

Tekst Nr. 2 zawiera krótką redakcję tegoż kazania.

Teksty Nr. Nr. 3 i 4 zawierają opowiadania o obrazie Matki Boskiej Tichwińskiej, ułożone na podstawie kazania o Matce Boskiej Rzymskiej.

Teksty Nr. Nr. 3, 4 i 5 drukowane są również współczesnymi czcionkami rosyjskimi lecz bez ligatur, przydechów, akcentów; znak $\mathfrak{C}$ jest zastąpiony czcionką ’. Litery górne umieszczone zostały w odpowiednim wierszu dolnym. Litery $\mathfrak{A}$, $\mathfrak{B}$ zastąpione są czcionką я; $\mathfrak{D}$, $\mathfrak{B}$, $\mathfrak{X}$ — czcionką y; $\mathfrak{S}$ — czcionką з; ξ — czcionkami ке; Ψ — czcionkami ие; ν — czcionką и; ω — czcionką o.

ТЕКСТ Nr. 1.

*Podług rękopisu Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 167,
kon. XIV — pocz. XV w., ff. 478 — 498 (A)*.*

[A 478]. Сказаніе извѣстно о чудесех, прстыѣ влѣдчѣ
нишеѣ, и гжи пчсты двы и бци мріа, еже прстою и чстною,
еѣ иконою. с'дѣясѣ. ѣже римлѣніны нарицатисѣ обыкши.
блсви, оче:

-
- *) 1) Moskiewskiej Biblioteki Synodalnej Nr. 367 (XV w.) — B
2) Moskiewskiej Biblioteki Synodalnej Nr. 823 (XV w.) — C
3) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 147 (XV w.) — D
4) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 704 (XV w.) — E
5) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 160 (XVI w.) — F
6) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 149 (XVI w.) — G
7) Ławry Troicko-Sergijewskiej Nr. 150 (XVI w.) — H
8) Biblioteki Szczukina (obecnie w Moskiewskim Muzeum
Historycznym) Nr. 337 (XVII w.) — I
9) Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji
Duchownej) Nr. 366 (1054) (XVII w.) — K
10) Biblioteki Komisji Archeograficznej Nr. 212 (XVII w.) — L
11) Biblioteki Kijowskiej Akademji Duchownej (z klasztoru
Mieleckiego na Wołyniu) Nr. 115 -- Aa 1288 (XVI w.) — M
12) Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji
Duchownej) Nr. 365 (1051) (XVI w.) — a
13) Biblioteki Wachramiejewa (obecnie w Moskiewskim Mu-
zeum Historycznym) Nr. 214 (XVI w.) — b
14) Biblioteki hr. Teodora Tołstoja (obecnie w Bibliotece Pu-
blicznej w Petersburgu) Nr. Q. I. 225 (XVII w.) — c
15) Biblioteki Publicznej w Petersburgu Nr. F. I. 263 (XVII w.) — d

[А 478-*v*] Всѣ¹⁾ оубо лѣтом,²⁾ елика³⁾ подѣ лѣтом по родѣ и родѣ бываема. текы и⁴⁾ прсно и растлѣваѣсѣ, из'гыбати⁵⁾ вѣсть и растлѣвати.⁶⁾ и многа сих⁷⁾ и⁸⁾ въ⁹⁾ еже не¹⁰⁾ быти разрошати. но якоже¹¹⁾ млѣчаніа блгословнѣ ихже бо еже не¹²⁾ быти и¹³⁾ тлѣ и погыбель, симъ еже не быти. тлѣ¹⁴⁾ и пагоубы отраженіе.¹⁵⁾ А¹⁶⁾ елика же и памѣти длѣжна соут грѣшествовати¹⁷⁾ всегдашнее и разума непрестаемаго и паче славоу бжю¹⁸⁾ възвѣщающѣ.¹⁹⁾ И еже перво достоинство, и велико и своенственно словесных естествъ²⁰⁾ вѣроу въ²¹⁾ возвращеніе²²⁾ подвижоуща²³⁾ и²⁴⁾ свершеніе неправедно прикрывати и погашати²⁵⁾ и еже от тѣхъ ползы оулишати²⁶⁾, иже великая приобрѣтати от сих длѣжни соуще тѣмже, Иже всѣ²⁷⁾ прежде [бытіа их вѣды²⁸⁾ бѣ. приведе лѣтоу несущу. приведе²⁹⁾ и юже³⁰⁾ от слова помощь, иже есствомъ лѣтным оуведѣмомъ³¹⁾ силоу соупротивѣрителну³²⁾ въеже процвѣтати. еже от того невѣдѣніе очищающѣ³³⁾ нахожденми. и своимъ свѣтом забвеніе иземлющю, и съблюдающѣ достопамятных разоум нетлѣніемъ³⁴⁾ своего есства не растлѣваем. понеже, оубо обычным тлѣмомъ³⁵⁾ лѣтотлѣніемъ³⁶⁾ и еже,³⁷⁾ великое и преславное чюдо [А 479] бгомтре еже прчстоу и чстною, и поклонѣмоу еѣ иконоу свершисѣ яже римлѣнны нарицатисѣ обыкши конѣстантинов'же и всѣк град и страны, елици яже христіане³⁸⁾ вѣрують от вѣстокъ слѣю, даже³⁹⁾ до запад[а] и оукрашаеть и прославлѣет. прикрывати въспѣт т'шашесѣ

W A R J A N T Y.

1) *a*—И вся. 2) *bcd*—лѣта. 3) *CFKLcd*—елико. 4) *cd* — *brak*. 5) *abcd* — изнуряти. 6) *L* — растлѣватися. 7) *F* — всихъ; *SKL* — всѣхъ. 8) *CFK* — *brak*. 9) *CK* — *brak*. 10) *cd* — *brak*. 11) *ab* — яже. 12) *DFIa* — *brak*. 13) *CDLMa* — *brak*. 14) *H* — *brak*. 15) *M* — *dod*. еже великое. 16) *cd* — *brak*. 17) *cd* — причитатися. 18) *M* — свою. 19) *C* — възвѣщающихъ; *G* — възвѣщающа; *Labcd* — възвѣщающія. 20—21) *I* — и вѣрѣ; *a* — вѣроу; *cd* — вѣры. 22) *SKIb* — возвращеніе. 23) *SKF* — подвижоущи. 24) *cd* — въ. 25) *M* — полагати. 26) *b* — оуслышати. 27) *a* — *brak*. 28) *CFKL* — совѣды. 29—30) *cd*—иже. 31) *cd* — неувядаемымъ. 32) *CFK*—противумѣрителну. 33) *CFL* — ошущати. 34) *acd*—нетлѣнимъ. 35) *CEFK*—тлѣмо; *cd* — *brak*. 36—37) *C* — иже. 38) *E*—христіанъ. 39) *CK* — *dod*. и.

въ долгости бореніа елико не оу, и погашати забвеніа оударѣя⁴⁰⁾ крилом[а] ношных⁴¹⁾ свѣтилничьское горѣніе. ра-
тоуѣ моушицаѣх. и мала точію невѣдушим оставити⁴²⁾ имѣ.
ннѣ, с[лово], восіѣвъ⁴³⁾ явлѣннѣише. забвеніе оубо⁴⁴⁾
своимъ попаливъ огнем, крѣло того погрузи,⁴⁵⁾ чистѣ зрѣ-
ти⁴⁶⁾ чюдо, иже о хсѣ вѣрным и вѣрою ходѣщим. в'похвалоу
об'щоу въ славою бл҃гочестіа. въ свѣдѣтельство истинныя⁴⁷⁾
и⁴⁸⁾ славныѣ⁴⁹⁾ вѣры нынѣ предлагает но да⁵⁰⁾ и емлет-
сѣ⁵¹⁾ слову бж҃ствное с'повѣдающѣ⁵²⁾ чюдо да вообразит-
сѣ. в'мыслех с'лышащим и да препослетсѣ⁵³⁾ частоу па-
мѣтію и соушимъ по сих. и тако род и род по двѣѣ, въ-
схвалѣт дѣла бж҃іа и силоу възвѣстѣт. нынѣ оубо иже
Нас ради съ нбсѣ с'шеды[и] бѣ. ⁵⁴⁾ възнесѣ же сѣ⁵⁵⁾ на
нбса. ⁵⁶⁾ сѣде одесную величѣства⁵⁷⁾ ба и оца мѣти же и
два мрїа, яже великомуу семоу и страшномуу тайнѣствоу
бж҃ственаго воплощеніа послужити сподо-[A479-v] бльшисѣ
соуше и⁵⁸⁾ истиннѣ бца и бывши и⁵⁹⁾ именуема и испо-
вѣдоуема. еще на земли творѣше пребываніа съ соушимъ
всегда оучником. ⁶⁰⁾ и апломъ⁶¹⁾ своего еѣ сна и бга. не,⁶²⁾
вѣ, тим⁶³⁾ точію и верховным,⁶⁴⁾ но и инѣмъ всѣмъ, к, ⁶⁵⁾
бо къ стоу в'купѣ соуше. На горници онои пришествіе
бж҃ственаго ⁶⁶⁾ оутѣшителѣ вси ождахоу. Тоу бѣ оубо
и сама⁶⁷⁾ съ женами и⁶⁸⁾ братією га и сна своег[о] яко съ
сновы іосифа мнимаг[о]⁶⁹⁾ оца іссва, мрїа же самыя моужа.
от нелѣже еже на первомчнка стефана от іоудеи наведесѣ
неистовно оубиство. И с нимъ⁷⁰⁾ оубьени быша⁷¹⁾ в,⁷²⁾ вѣ-
ровавших, якож[е], с[лово], сказоует. и велико быс гоненіе
на цркви. яже⁷³⁾ въ іерслимѣх' вси же разсѣани быша

40) CFKL — оударятн. 41) DKbcd — поношныхъ. 42) EL — остав-
ляти. 43) cd — снѣ. 44) ab — бо. 45) Vacd — dod. просіавъ же яснѣише.
46) M — зрѣ. 47) cd — brak. 48) M — brak. 49) CFKL — православ-
ныя; cd — dod. нынѣ. 50) b — не. 51) ab — внемлетсѣ. 52) CFKI — ис-
повѣдающе. 53) cd — препоясаетсѣ. 54—55) CK — вознесесѣ. 56) M —
dod. и. 57) BCFL — величѣствіа. 58) cd — brak. 59) G — brak. 60) a — свя-
тыми мученики. 61) a — апустолы. 62—63) F — вѣ; abcd — дванадцѣтишѣ.
64) CFK — верховныхъ. 65) DFH — двадцѣть. 66) a — благословенаго.
67) M — dod. госпожа. 68) CK — dod. съ. 69) ab — непщумаго.
70 — 71) acd — оубиша. 72) CFK — двѣ тысяща; Lab — тысящи двѣ.
73) M — иже.

по странах іоуденских и самарейских, развѣ ⁷⁴⁾ апслъ, сирѣчь, ⁷⁵⁾ ві, тих. ⁷⁶⁾ петру и ⁷⁷⁾ іоану бгословцем и верховным, ⁷⁸⁾ бгословець съпрепровождаше ⁷⁹⁾ овому оубо, яко основанію цркве, сна ея. овозмоуж[е], яко сну тоа по блгдти, прснодва. двествнику емоуж[е] оумирая о мирьском спсеніи, иже тоа снъ и гъ препороучи тоу яко без'заступленіа соушоу; Врем[а] же ⁸⁰⁾ оубо немало по сих преиде и лоука бжствены[и] апслъ. емоуж[е] похвала въ блговѣстїи хсвѣ. всакоу прмдрость и наказаніе и еже живописати [А 480] само ⁸¹⁾ блгооумнѣ извыкъ . ⁸²⁾ написа на досцѣ начертаніе прчстыа самыа ⁸³⁾ влдчца наше[а] ⁸⁴⁾ и прснодвы мріа изащенне видѣніе тоа, изъоунодобивъ опасное. възрастъ средніа мѣры, малъ имоуши . блгодатное же оно ⁸⁵⁾ и стое лице, малоокроужіа подлѣгнующе . носъ, доброгладостиѣ лежащъ направъ . очи s[ѣло], добрѣ и честью побагрениѣ бжствѣнѣишею . чернѣ же блгокраснѣ зѣницѣ . и чело свѣтлолѣпно яко пач[е] чернѣ же такожде и брови . оустнѣ же всененорочнѣ чер'вленою красотою побагрениѣ . пер'сты бгопріатныхъ рукъ тонкостію истонченіа, ⁸⁶⁾ въ оумѣреной долгости . и бгосіателныа ⁸⁷⁾ главы власы, роусокротостнымъ оукрашены . и образъ свершен оустроивъ пріноситъ первообразномуу гжи и ⁸⁸⁾ всѣхъ црци онаже очи возложивши на тоу и своего пррочествіа ⁸⁹⁾ въспомануувъши егоже изгласи зачати начинающи ба се ниѣ ⁹⁰⁾ блажать м^а ⁹¹⁾ вси род[и] възрадовавшиса и глѣть к тому блгоговѣнне в'купѣ и съ властію блгдть моа с тою ⁹²⁾ быс, слово, ⁹³⁾ дѣло иконѣ с'прѣбывая вѣчно, чюдеса и знаменіа . и т'мы чюдотвореніа прчстои сеи дѣиствующеи иконѣ мтре бжіа и образъи ⁹⁴⁾ и глсѣ, и всакъ оумъ превъсходла- [А 480-в]щїа блгдть паки по сих петръ ⁹⁵⁾ іоаннѣ верховніи, и бжствнаа ташнѣствїа наче иныхъ вѣдоущеи . имже и глу-

⁷⁴⁾ M — dod. и. ^{75—76)} CFKa — дванадесятыхъ. ⁷⁷⁾ Ma — brak. ^{78—79)} FKL — богословество препроваждаше; C — богословество препроваждающе. ⁸⁰⁾ a — brak. ⁸¹⁾ CF — самому. ⁸²⁾ M — и въ языкъ. ⁸³⁾ CFK — brak. ⁸⁴⁾ LMa — dod. богородица. ⁸⁵⁾ b — brak. ⁸⁶⁾ Cabcd — истонченныа. ⁸⁷⁾ E — богосіанныа. ⁸⁸⁾ CFK — brak. ⁸⁹⁾ cd — brak. ^{90—91)} a — блажимъ тя. ⁹²⁾ BDEFKacd — тобою. ⁹³⁾ M — ce. ⁹⁴⁾ M — brak. ⁹⁵⁾ CDEGHKbcd — dod. i.

бины прмдрсти и разоума бжїя открышас[а] иже в'купѣ млтвоу твораше, и вкупѣ чюдодѣиствоующе. и их же точію възложеномъ роукоу дхъ стыи давашесѧ вѣровавшим и крстившимсѧ от апслъ И сіѧ творяших знамена и чюдеса. си и въ лид'дѣ, нарицаемѣи диосполи лѣто проводивше, днь моужа пѣша ⁹⁶⁾ отстоящъ іерслма, и⁹⁷⁾ в ней, л[юдіе], воинстинноюю преложивше вѣроу юже ⁹⁸⁾ проповѣдаахоу храмъ сижоутъ в томъ градѣ, ⁹⁹⁾ во имѧ ¹⁰⁰⁾ бгомтре. и молѧт прчстоую прїити на храма того видѣніе, остити ег[о] прїшествіем сіи и ¹⁰¹⁾ блсвити имъ ¹⁰²⁾ яко да оубо иже в'том молашисѧ. мол'бы же и млтвы слоужимому ¹⁰³⁾ тоя сну и бгоу блгопрїѧтны боудоут тоя ради в'вѣкы вѣдѧхоу и бо яко немощно оумоу ¹⁰⁴⁾ непомагаемоу, бжественымъ свѣтом блгдти якож[е] подобает и о их же подобает мощно когда отнюд молитисѧ. И ¹⁰⁵⁾ сего рад[и] о сея ¹⁰⁶⁾ призвани ¹⁰⁷⁾ домъ ¹⁰⁸⁾ сіи быти ¹⁰⁹⁾ исполнь славы хотѧще и прїшест[в]іе ея ¹¹⁰⁾ на тои ¹¹¹⁾ прѣснша. отверзъши же оуста своя всечстаа реч[е] ¹¹²⁾ к нимъ, идѣте радующесѧ тамо бо есмь и ¹¹³⁾ [А 481] азъ ¹¹⁴⁾ с вами. они же шедже позоръ видѣвше, ¹¹⁵⁾ очію онѣх ¹¹⁶⁾ достоинъ въ истиную обрѣтоша ¹¹⁷⁾ на едіном от оутвержающих. зданія храмоу столпѣ нерукописанъ, но бгописанъ образъ ея. всѧ с'хранѧя. неоскудна же и цѣла ¹¹⁸⁾, явленными и цветоущіи шарми оукрашенъ. И подобными блгораслыпѣ коемуждо бговидных оудовъ и иже одежь испещреніи, и ¹¹⁹⁾ произгъбеніи И видѣвше и ¹²⁰⁾ поклонисас[а]. и व्यлощышагосѧ бѧ и слова, из нея блгодариша творѧщаг[о] всѧ паче слова, словом, им же сам вѣсть. Понеже ¹²¹⁾ же и сама поматѣ ¹²²⁾ прїиде и свое тоу оузрѣвши начертаніе извѣстною тоу сбразуемо юже в себѣ

⁹⁶⁾ *cd—dod.* шествіемъ. ⁹⁷⁾ *M—dod.* иже. ⁹⁸⁾ *M—*и тоу. ^{99—100)} *K—brak*; *M* — во имя пречистыя. ¹⁰¹⁾ *b* — своимъ; *cd — brak.* ^{101 — 102)} *Labcd* — благословенни. ¹⁰³⁾ *M* — возсылахоу. ¹⁰⁴⁾ *M—dod.* человеческому. ^{105—106)} *cd*—от сего от сея. ¹⁰⁷⁾ *CLcd*—призваніи. ^{108—109)} *b*—збытія. ^{110—111)} *M—brak.* ¹¹²⁾ *La* — глаголетъ. ¹¹³⁾ *CFK* — *brak.* ¹¹⁴⁾ *L* — первая и. ¹¹⁵⁾ *Lacd* — видѣша. ^{116—117)} *L* — въ истину достоинъ. обрѣтають бо. ¹¹⁸⁾ *b* — цѣнна. ¹¹⁹⁾ *Ma — brak.* ¹²⁰⁾ *CKLcd — brak*; *ab — dod.* преклоншесѧ. ¹²¹⁾ *cd* — по семь. ¹²²⁾ *M* — по лѣте.

бжствъны¹²³⁾ томоу преподасть¹²⁴⁾ и блгдти и силы . великая чюдеса и дивленія¹²⁵⁾ даруя призывающим вѣроу, в'томъ непрестаннѣ им¹²⁶⁾ ея стое, яже, послѣди оуслышавъ, отстоупникъ ха¹²⁶⁾ и мчтель цсрь и престоупникъ¹²⁷⁾ іоуліанъ . снѣ члвкооубица діавола . иного іоуліана, и съотступника тогова сродника пославъ. потерти образъ. и много твораше¹²⁸⁾ т'щаніе. Но¹²⁹⁾ послѣдова великому чюдеси,¹³⁰⁾ влщша другое чудо¹³¹⁾ елико бо каменосѣчьци строужуще блху нерукотворенны образ ея, на толико зрлхоу въ глоубиноу столпа преславно¹³²⁾ прошедше шары. о-[А 48Г-у]баче въеже не видѣтисл възъмнѣвш¹³³⁾ положить образ . заеже оубо писмомъ разроушивше блгочиніе оставлше отидоша . но паки яже разсѣченія¹³⁴⁾ нечѣстивых¹³⁵⁾ . оскордѣми . руки блгочстивых¹³⁶⁾ оугладивше камен¹³⁷⁾ сѣченіе¹³⁷⁾ нескверненное, нескверненныя,¹³⁸⁾ преславное оно начертаніе въ чсть и славоу и похвалоу православнымъ открывше.¹³⁹⁾ прослоутіем великаг[о] чюдеси сего. от конецъ даже до конецъ в'селенныя множества блгочтивыхъ приходлща¹⁴⁰⁾ на видѣніе и поклоненіе . Но и енеа, иже нѣкогда раз'слабленны. егож[е] сила глса верховнаг[о] апслмъ петра, въздвиже лежащаг[о] рекшоу емоу, снеа, исцѣллет' тл хс,¹⁴¹⁾ слово сказоует,¹⁴²⁾ и семоу храмъ о имени създати¹⁴³⁾ бца . близнѣ гдѣ лид'ды града лежащъ и оубо и семоу рѣша быти знаменію подобно первому. видѣвш¹⁴⁴⁾ бо іоудѣи, и еллини бываемо. прахоусл ревеніемъ своимъ¹⁴⁴⁾ отпадающе, и разроушающесл . ови оубо вышнему боу . а паче не оставлѣему¹⁴⁵⁾ имъ внѣ іерслма овиже своимъ бгом¹⁴⁶⁾ же и¹⁴⁷⁾ бѣсом отлоучити сего: И оуже приходятъ вси къ иже тоя¹⁴⁸⁾ и пархі¹⁴⁹⁾ князю . създав'¹⁵⁰⁾ же храмъ

^{123—124)} М — тоу припадаетъ. ¹²⁵⁾ СК — дивная. ^{126—127)} cd—brak. ¹²⁸⁾ acd — творить. ¹²⁹⁾ В — dod. тои. ^{130 — 131)} М — се болши другаго чюдеси. ¹³²⁾ С—brak. ¹³³⁾ М—въземъ же; cd—возомнѣвшыи. ¹³⁴⁾ b—разсѣчен'ная. ^{135—136)} b—brak. ^{137—138)} CFGHKL I abcd — нескверное нескверныя. ¹³⁹⁾ ab—открыша. ¹⁴⁰⁾ abcd—притръзаема. ^{141 — 142)} cd—brak. ¹⁴²⁾ ab — brak. ^{142 — 143)} cd—во славу сему имяни храмъ создатися ¹⁴⁴⁾ ab—своихъ; cd—со христьяны своихъ. ¹⁴⁵⁾ DFH ab—оставляемомъ. ^{146—147)} М—иже есть. ¹⁴⁸⁾ abcd—тогда; С—brak. ¹⁴⁹⁾ c—dod. тоя; М—dod. страны; cd—епарху и. ¹⁵⁰⁾ L — создавшыи.

іенеа и иже ревеніе б[о]жіе не по разоу[моу] имоуше іоудеи и храмъ неп'щоующе съблазнъ. И боу и ослепше и еллини¹⁵¹⁾ исповѣвше¹⁵²⁾ еже аще възъмнитсѧ оубо тог[о] повсюдоу¹⁵³⁾ кромѣ преко-[А 482/слова пріати князь¹⁵⁴⁾ же, недооумѣвсѧ.¹⁵⁵⁾ и паче же и свыше не хотѧ,¹⁵⁶⁾ под нимъ¹⁵⁷⁾ соудом¹⁵⁸⁾ иже в'вольхвѣ и въ ослати превсхожденіа рад[и] члколюбіа претерѣпѣ с'дѣлати спснїа рад[и] преславно твореніе. отсылает соуд'. И повелѣвает затворити¹⁵⁹⁾ храм'. и печатію заключенїа знаменати. коея¹⁶⁰⁾ же оубо аще вѣры явитсѧ знаменіе въ храмѣ сем¹⁶¹⁾ от тріех, тѣмъ сего и слоужителѣ быти попоустит съхранѣмѣ же оубо цркви до трет'яго дни по повелѣнію князѧ. таж[е] самъ князь съ хрстіаны, и іоудеи и еллины.¹⁶²⁾ прїиде еже¹⁶³⁾ с'бывшеесѧ видѣти рѣшитъ печати. отверзает ключа. в'ниде¹⁶⁴⁾ съ всѣми в'ноутрь. и обозрѣвъ очима кождо горѣ же и долѣ храма. абіе видитъ на западной странѣ. женьско являя изъображеніе образъ. възрасть оумѣрен.¹⁶⁵⁾ одѣаніе яко от баграница чстно. и надписаніе ему,¹⁶⁶⁾ изваяніем назнаменано.¹⁶⁷⁾ Мріа мти црха назареа. и показа князь пер'стомъ образ, всѣм' в'шед'шимъ с ним. чїи боудет¹⁶⁸⁾ въпросивъ. Видѣ іоудеи посрамлены, и еллины посмѣяны хрстіане же радующесѧ и веселѧшасѧ. всѧ съ блгоговѣніем. почитаемыя новыи сеи образъ¹⁶⁹⁾ храм' съ славою. по всѧкои¹⁷⁰⁾ власти имѣти хрстіаном повелѣ.¹⁷¹⁾ И сіе оубо прѣданіе Даже до нашего [А 482-v] рода снїде не безъ свѣдѣтельства. И аще кто многосложныи онъ проиде свиток, егож[е] стѣишии патріарси къ Теофилоу, гречская скипетра от оца¹⁷²⁾ прїемшю жребїи.¹⁷³⁾ с'шедшесѧ в коупѣ съ своими с'боры написаша с'ставителенъ. от изрѣден'ства бываем, о стыхъ чконах чти¹⁷⁴⁾ и поклонѧни¹⁷⁵⁾ доволну възымать вѣроу

¹⁵¹⁾ *cd* — *dod*. и храмъ мнѧщи и соблазнъ и бун. ¹⁵²⁾ *CFGIK* — исповѣдав'же; *D* — исповѣдавше. ¹⁵³⁾ *Lacd* — судоу; *b* — всюдоу. ¹⁵⁴⁾ *bcd* — онъ. ¹⁵⁵⁾ *M* — недомышляшесѧ. ^{156—157)} *Labcd* — водїмъ. ¹⁵⁸⁾ *M* — *brak*. ¹⁵⁹⁾ *a* — *dod*. оубо. ¹⁶⁰⁾ *b* — ся. ¹⁶¹⁾ *ab* — являемо. ^{162—163)} *M* — прїидуть оубо; *a* — идеть еже. ¹⁶⁴⁾ *L* — възходитъ. ¹⁶⁵⁾ *M* — въ мирѣхъ. ^{166—167)} *M* — званїемъ знаменїа. ¹⁶⁸⁾ *M* — *dod*. знаменїа образъ. ¹⁶⁹⁾ *ab* — *brak*. ^{170—171)} *Lb* — имѣ повелѣ имѣти власти. ^{172—173)} *a* — жребїи прїемшю. ¹⁷⁴⁾ *abcd* — чѣтити. ¹⁷⁵⁾ *bcd* — поклонѧтсѧ.

реченым. Александрьскы[и], бо, Христофоръ, и Іовъ¹⁷⁶⁾ ан-
тіохыскы[и], и василіе. іерслмьскыи, в'том подписавше. и.¹⁷⁷⁾
н. и. е¹⁷⁸⁾ къ тысащи. и. у.¹⁷⁹⁾ иныхъ, подписавших имоут.
их же въедино събраша¹⁸⁰⁾ единомыслие. многим оубо от-
ходящимъ всегда къ іерслмоу поклоненіа дѣла¹⁸¹⁾ стыхъ
онѣхъ мѣстъ поних же прчстыа носѣ вътѣлесив'шагоса
нас рад[и] ба ходіша. походит. и блженѣиши герман,
прежде сщеньства равным, паче же оубо рещі и всѣх
иныхъ теплѣишимъ¹⁸²⁾ раж'женіем. и любовію.¹⁸³⁾ И¹⁸⁴⁾
понеже егда въ лиддѣ быс, и видѣти сподобиса, пре-
чисти. прчстыя и бжствныи образ.¹⁸⁵⁾ касаетьс[а] емоу
любезнѣ¹⁸⁶⁾ и объемлет слезами весь поливаем бывая.
чюдажеса оубо яко лѣпо тайнствоу во всеи глоубинѣ
камена, нероукотворенныхъ чюдесных шаровъ.¹⁸⁷⁾ ока-
анных' же¹⁸⁸⁾ глше роукою показоуя, иже на то руцѣ без'-
стоуднѣ възложивших [А 483]оскордѣми мер'зкими. И се оу-
бо, егоже рад[и] въ чревѣ зачат, и роди бгочестіа¹⁸⁹⁾ желаніе.
сеже и многы иныя предоусердьствоует апслскимъ мдро-
ваніем къ блгочстью¹⁹⁰⁾ влещиса. Зографми на досцѣ икон-
ное приемот оуподобленіе. И велико се придобытіе,¹⁹¹⁾
и оудостоеніе неотемлемо, и славою непреемлемую,¹⁹²⁾ но-
са възвратиса от іерслма на всако врем[а],¹⁹³⁾ и мѣстѣ¹⁹⁴⁾
почитаа и¹⁹⁵⁾ поклоняяса, и еже прьвообразныя иконы
чюдо. оная подобіемъ поклоняющимса всѣмъ възвѣщаше.
от нелѣже оубо¹⁹⁶⁾ отца семоу іоустиніана моужа¹⁹⁷⁾
блгородна же¹⁹⁸⁾ и славна. патрікенскія сподоблена чьсти.
коньстантинъ церь оуби снѣ снѣв іракліа непшоуема соуща
сего бодрости¹⁹⁹⁾ рад[и] къ²⁰⁰⁾ црствіа высотѣ аще бо и по
блгочестіа словѣ различенъ явиса отцоу. шести бо²⁰¹⁾
с'боръ. сси съвокоуни. своег[о] родителя отріноувъ злочстье.
Извергъшаг[о]²⁰²⁾ блженаго мартіна римьскаг[о] паноу. от

¹⁷⁶⁾ СК—іоаннѣ. ^{177 — 178)} ab — пятьдесятъ и пять. ¹⁷⁹⁾ FK — че-
тыриста. ¹⁸⁰⁾ cd — dod. во. ¹⁸¹⁾ CLMabcd—ради. ^{182 — 183)} b—разжагаемъ
любвеніемъ. ¹⁸⁴⁾ CFLM—brak. ^{185—183)} abcd—объгръноуетъ. ^{187 — 188)} cd—
окаиваше. ¹⁸⁹⁾ a — богочистая. ¹⁹⁰⁾ D — богочестью. ¹⁹¹⁾ CFKL—при-
бытіе. ¹⁹²⁾ cd—непремѣнноу. ^{193—194)} M—brak. ¹⁹⁵⁾ M—dod. на всякомъ
мѣсте. ¹⁹⁶⁾ acd—бо. ^{197—198)} I—благоправна же. ¹⁹⁹⁾ СК—къ доблести;
abcd — гордости. ²⁰⁰⁾ cd — brak. ²⁰¹⁾ CFK — brak. ²⁰²⁾ M — отсѣкшаго.

прстла. объсѣкшаго стго маѣима моужа прослоута²⁰³⁾ въ прмдрсти. яко не с'нидоша зломоу того хотѣнію. яже на²⁰⁴⁾ едіномъ с'ставѣ хсвѣ двѣ хотѣнія тог[о]. двою свершеною есству, бжства же и челоуѣчства. с'моущеніем сливающаг[о] хотѣніем без'словесным и безъстрстному и непревратному [А 483-в] бжствоу. превращеніе безоумнѣ прелагающаг[о]. и превращенія рад[и]²⁰⁵⁾ стрсть Но оуж[е]²⁰⁶⁾ рад[и] боязни²⁰⁷⁾ и смрти²⁰⁸⁾ страха. члвчьскимъ подлежа²⁰⁹⁾ стрстем. обоуздаті арос изнеможе. И самого оуже сна ономоу германа оубо уношю бывша възрастом. оускопивъ равнаг[о] рад[и] страха. причту црковьномуу съпричет.²¹⁰⁾ от толѣ бжственими сіаніи мысль очистивъ.²¹¹⁾ весь с'творнаг[о] чсть быс. живе оубо себѣ не не²¹²⁾ к томуу живуща же хса имѣа в' себѣ. И сего рад[и] многъ в добродѣтели²¹³⁾. в' наказани и правдѣ. многъ бывъ въ прмдрсти. и къ всакому дѣлоу²¹⁴⁾ блгоу прилѣженъ²¹⁵⁾ кизичьскыи²¹⁶⁾ первіе поставленъ²¹⁷⁾ бывъ архіереи.²¹⁸⁾ таж[е], 'богатыства рад[и]. добродѣтели, и прмдрсти пачеж[е] и богатыства дарованіе²¹⁹⁾ дха. константинова града оукраси прстлѣ. въ,²²⁰⁾ в, с²²¹⁾ лѣто цсрѣтвіа анастасіа ар'теміа. поноужень бывъ и прием предложеніе.²²²⁾ ді. лѣт. и. е. мсць,²²³⁾ на прстлѣ патриаршьском препроводивъ.²²⁴⁾ и еже истинны добрѣ исправивъ, слово. и слове²²⁵⁾ оубо доволна къ общей полсѣ написа. блгочествоующих блгодѣиствоуя. пѣнія различнаа излож[и], стыя похвалѣа. и пѣсни къ славословію чюдных дѣлъ блгдти бжїи. их же всеспніе члчьска отпаденія с'дѣа о гсѣ²²⁶⁾ іс хсѣ бсѣ ишемъ. издавъ нема [А 484] ла великъ свѣтилникъ въ црквном явис[а] оутврѣжденіи. понеже оубо соудбы бжїи бездна многа, и сего рад[и] сіа неиспытанны. кто бо разумѣ оумъ гднь. неиз'слѣ-

²⁰³⁾ *cd* — пресловута. ²⁰⁴⁾ *cd* — во. ^{205) — 206)} *CFK* — страстною же. ²⁰⁷⁾ *L* — болѣзни. ²⁰⁸⁾ *CFK* — *dod.* и. ²⁰⁹⁾ *C* — подлежати. ²¹⁰⁾ *CFK* — причтенъ; *cd* — причте. ²¹¹⁾ *Lab* — оснявъ. ²¹²⁾ *CDEFGHIKLMabcd* — *brak.* ²¹³⁾ *Labcd* — *dod.* многъ; *M* — *dod.* и. ^{214) — 215)} *ab* — прилеженъ благоу. ²¹⁶⁾ *cd* — кизику. ^{217) — 218)} *CFK* — бысть епископъ. ²¹⁹⁾ *b* — *dod.* святаго. ^{220) — 221)} *CDGIKLMHabcd* — второе. ^{222) — 223)} *Lcd* — пять же мѣсяць и чтыренадесать лѣтъ; *a* — пять же мѣсяць и чтыре лѣта на десать лѣтъ; *b* — пять же мѣсяць и чтыридесать лѣтъ. ²²⁴⁾ *CFK* — проводитъ; *B* — проводивъ. ²²⁵⁾ *DG* — слова. ²²⁶⁾ *C* — *brak.*

дованны поуті ег[о] словесы и неизречнымъ непостижы-
 мыя мдрсті. ²²⁷⁾ десными и шюими ншая по врѣмени из-
 вода. Яко. ²²⁸⁾ самъ то ²²⁹⁾ вѣсть ²³⁰⁾ к' ползѣ. Црѣ явис[а].
 Леонъ, ²³¹⁾ иже от исаврія. и приѣмлет діадимому црствіа,
 блсвнїем и рукою бгопрїатнаг[о] германа. с'храняетъ же а-
 же къ боу обѣщанїа. и православную вѣроу непоколѣбле-
 моу, дажь до ²³²⁾ лѣта . ѿ . го ²³³⁾ начал'ства таж[е] бѣсѣ нѣ-
 которыи свѣрѣнъ в'шед в онъ и неистовен неистовство-
 вати ег[о] на стѣнѣ иконы учїні рѣша же того нѣци. ²³⁴⁾
 взати емоу ²³⁵⁾ црства зачинающѣ к' чародѣем прїити
 іоудеомъ сущимъ, и хрстоубїиственной четѣ отъ нелѣже
 бо домъ их по гснїи осужденїи поустѣ оставис[а]. бышаго
 това ²³⁶⁾ бѣсовьскаа жилища. от них же проречеса быти
 емоу цррю. не мала же обѣщанїа отъ тѣхъ просишас[а] прїи-
 ти ²³⁷⁾ възданїа велика от того но вмѣсто имѣнїи, и ста-
 жаней и славы и богатства. едіно точію стѣхъ ²³⁸⁾ иконъ
 нїизложенїе. испросити. и яко, забывшему, прїидоша въ ²³⁹⁾
 ѿ . е. ²⁴⁰⁾ лѣто ²⁴¹⁾ црства ег[о] ²⁴²⁾ и пррченїе въспоманоуша
 [А 484-v] ему, и клатвы обѣщаней. ²⁴³⁾ Якоже тѣхъ с'бы-
 тїе видѣша видяща. тако и томоу обѣщанїа видѣти испол-
 неная ноудамим. ²⁴⁴⁾ рекоша ему, ²⁴⁵⁾ аще ²⁴⁶⁾ обѣщанїа
 твоя не с'твориши, еже обѣщася к' намъ. црство ²⁴⁷⁾ ма-
 ловременно боудетъ ти. прежде црствовавшимъ ²⁴⁸⁾ те-
 бе ²⁴⁹⁾ равно боудет. он же въспоманоу прореченїе их,
 и оусмотри яко с'бытѣса емоу. И сего рад[и] прореченїем
 ихъ исполняет обѣщанїа. Призывает оубо стѣйшаго па-
 трїарха германа. и къ словесемъ емоу наедїнѣ прїшед ²⁵⁰⁾
 в'прашаетъ виноу, откудау же и како иконъ чѣсти и по-
 клананїа. и имже бѣ от невѣрных онѣхъ еврей и сновъ
 діаволих наоученъ в' ветхом лежаща писанїи предлага-
 ет. ²⁵¹⁾ Не створиши ²⁵²⁾ законоу гл҃цю, всако подобїе, сли-

²²⁷⁾ L — премудрости. ^{228—230)} E — тѣ самъ вѣсть ю. ²²⁹⁾ cd — brak.
²³¹⁾ C — тон; abcd — левъ, онъ. ^{232—233)} H — девятого лѣта; CFKabcd —
 лѣта девятого. ^{234—235)} a — взятїемъ. ²³⁶⁾ acd — готова. ²³⁷⁾ B — прїять.
²³⁸⁾ B — brak. ^{239—240)} CFKabcd — девятое. ^{241—242)} a — brak. ²⁴³⁾ CFK —
 обѣщанїе. ^{244—245)} Lacd — brak. ²⁴⁶⁾ Lacd — dod. не хочещи рѣкоша
 ему. ²⁴⁷⁾ B — dod. твое. ²⁴⁸⁾ SKL — царствовавшихъ. ²⁴⁹⁾ Lcd — dod.
 возымѣти. ²⁵⁰⁾ b — изшедъ. ^{251—252)} b — и сотворшу.

ка на нбси и елика на земли. Г̄осу боу твоему поклони-
 шис[▲], и тому единому послужиси, и реченіи сих крѣ-
 постію еже нерѣшимое, от то▲ имѣти непщуя себѣ пред-
 ченіа. прѣжде бывшим тог[о] цсрмь. абіе понашает.
 и сщеннымъ ²⁵³⁾ патриархом ²⁵⁴⁾ засирает. ничто же рече
 о сих попекшимс▲. пред очима их явленно изврещи не-
 честіе ²⁵⁵⁾ разумѣв же Б̄говидныи герман лоукава▲ сло-
 веса. от избытка лоукаваг[о] скровища от сего износима
 срдца. и многая къ разоренію сих възъпро-[A 485] вѣща в'ко-
 нец. но да не боудет, рече црю ²⁵⁶⁾ таковому злокозньствоу
 діаволу. от твоея дръжавы начало пріати. С'моутити
 оубо таковымъ злом, мироующая цркви. Слышим оубо ²⁵⁷⁾
 моужа нѣкоег[о] ²⁵⁸⁾ сквернаго изоумлена и безоумнаг[о]. іу-
 деискимъ хоуламъ научена сего. конона. нарицаемаг[о]. Сам
 оубо цсрь яко ²⁵⁹⁾ отъ радости ²⁶⁰⁾ многыя, слово възсхы-
 тивъ, а[зъ] реч[е] конон, ²⁶¹⁾ и се ми еже отъ крщеніа им▲
 И ²⁶²⁾ пакы къ нему реч[е] ²⁶³⁾ патриар'хъ, ²⁶⁴⁾ не боуди то
 цсрю. ²⁶⁵⁾ многыми же оученми и наказан'ми моливъ ег[о],
 въз'вратис▲ ²⁶⁶⁾ в'патріархію ²⁶⁷⁾ велми печалас▲ и пекыс▲.
 Великож[е] зломысльство онъ на бгоноснаго сег[о] възпріем
 мног подвигъ творить низложити сего съ прстла. обаче
 не о блгочестіи яко соупротиващас▲. но от състроєніа
 съгрѣшеніа ²⁶⁸⁾ тому ятоу ²⁶⁹⁾ быти. ²⁷⁰⁾ и еже блгослов-
 ное ²⁷¹⁾ отъ явленіа прикасающоу. Елмаж[е] не имѣ блго-
 оугоднѣ ²⁷²⁾ к семоу от всюдоу моужоу не ятоу соушоу.
 предвижеть того явленнѣ от цркви рѣша ²⁷³⁾ же нѣци.
 и заоушенми чстное оного и стое лице обесчестити гор-
 достному семоу, скверною дланію свое▲ десница. неουσ-
 тыдѣвшоус▲ еще ²⁷⁴⁾ не что ²⁷⁵⁾ иного. самого оубо яко ²⁷⁶⁾,
 еже от тоговых роукоу діадімоу црствіа обложитис[▲]
 [A 485-v] главѣ. Мужю пожившу въ прпдбьи и правдѣ. ²⁷⁷⁾
 лѣт. р. и. е. ²⁷⁸⁾ и вс▲ црковны▲ блгочиннѣ, и оукорнѣ

²⁵³⁾ E — священникомъ. ²⁵⁴⁾ b — енархомъ. ²⁵⁵⁾ M — безче-
 стіе, и. ²⁵⁶⁾ cd — brak. ^{257—258)} CFK — brak. ²⁵⁹⁾ acd — brak. ²⁷⁰⁾ a — dod.
 яко. ^{261—264)} E — brak. ^{262 — 263)} a — brak. ²⁶⁵⁾ a — dod. и пакы рекъ.
^{266—267)} cd — brak. ^{268—269)} b — тутъ. ²⁷⁰⁾ b — dod. тому. ²⁷¹⁾ CFK — благосло-
 вленное. ²⁷²⁾ Lcd — благоудобнѣ. ²⁷³⁾ b — рѣшаху. ^{274 — 275)} cd —
 ничего. ²⁷⁶⁾ cd — негли. ^{277—278)} FK — сто и пять лѣтъ; La — пять же
 сы лѣтъ; Hb — пять же лѣтъ сы ко сту.

прошедшоу степени. и многим искоусом. и разоумомъ
 многим ²⁷⁹⁾ предъимоущѣ. и в' самыхъ градскихъ блгоч-
 тивнѣ вещех. и сего рад[и] от всѣхъ цреи ²⁸⁰⁾ патріархъ
 и князь почтену и почитаему. Яко в'мѣроу възраста
 исполненія хва достигшу. и в'моужа свершена. обаче иже
 добліи терпѣ всѣ доблест'внѣ. отходить отъ цркви иже
 црквнны свѣтилник. И съотноситъ с' собою, двѣ чстныѣ
 иконы. едіноу ²⁸¹⁾ бца оубо ²⁸²⁾. юже отъ лид'ды ²⁸³⁾ препи-
 са. якож[е] ²⁸⁴⁾ прѣжде сказахом. ²⁸⁵⁾ понеж[е] и о той се[и] ны-
 нѣ начертаетсѣ. друугоую же, иже от тоя по плоти родив-
 шагосѣ ба и спаса нашего іс, хса, юже от патріархія взѣт.
 мѣра того възраста, и ѣже прочая образа носѣщи свои-
 ствіа. якож[е], предаша исперва самовидци, бгомоужныи об-
 раз, трилокотень. мало погор'бленъ. и еже кротости
 являя своественное. блгоочливъ. доброносъ, ²⁸⁶⁾ нароу-
 сен' благовласноу главою и роусоу мало, черну же брадоу.
 и перс'ты прчстою роукоу, дол'си оумѣреннѣ. и просто,
 яко же рождшаѣ начертаніе. от неѣ же одшевленное се-
 бѣ и свершено [А 486] члвчство създа. ²⁸⁷⁾ Да якож[е]
 к' заточенія мѣсту ²⁸⁸⁾ оуготовисѣ. писмена тогда къ иже,
 римьскому первопрѣстликоу ²⁸⁹⁾ напѣ излагает. сщеннѣ-
 ниши же григоріе ²⁹⁰⁾ тогда бѣ папа. ²⁹¹⁾ иже дшеполез-
 наѣ ²⁹²⁾ она словеса ²⁹³⁾ и многих блгѣ исполнена стѣзанія
 къ своему ег[о] оучикоу и діаконоу петру. въ общую ползу.
 блгочтивымъ прчее всѣ явленнѣ сказавъ яковаѣ ²⁹⁴⁾
 и колика слоучишасѣ цркви. и того въ ²⁹⁵⁾ поколѣбаніе ²⁹⁶⁾
 от первосщнѣства прѣтла. и хотѣ отплыти. ставъ на
 брегоу в'нем же пристанище ес. древле ²⁹⁷⁾ глѣмое аман-
 тіево. ²⁹⁸⁾ нынѣ же сидира. ²⁹⁹⁾ повѣси оубо, провертѣвъ
 ѡбдесную влчнѣя иконы хсвы, посланіе занечатлѣнно.
 времѣ посланія, ³⁰⁰⁾ и час ³⁰¹⁾ назнаменавъ Таж[е], оубо возьмѣ

---

²⁷⁹⁾ а — многихъ. ²⁸⁰⁾ FK — царехъ; ^{281) — 282)} b — оубо пре-
 чистыя богородица. ²⁸³⁾ M — dod. пребысть. и. ^{284) — 285)} Labcd — слово
 предваривъ сказа. ²⁸⁶⁾ abcd — добросень. ²⁸⁷⁾ M — създаніе. ²⁸⁸⁾ Ibcd —
 dod. плавати. ²⁸⁹⁾ L — прѣвосѣдальствующу. ^{290) — 291)} ab — съ бѣ.
^{292) — 293)} CL — словеса она; в она. ²⁹⁴⁾ La — какова. ²⁹⁵⁾ ab — brak.
²⁹⁶⁾ b — колебаніе. ²⁹⁷⁾ L — прежде. ²⁹⁸⁾ G — анантіево. ²⁹⁹⁾ bcd —
 срида. ^{300) — 301)} M — brak.

на³⁰²⁾ роукоу и тоу целовавъ, и обливь³⁰³⁾ ю слезами и дващѣ прирек, наставниче, наставниче, спсай себе, и нас. и³⁰⁴⁾ поустѣ на море прямоходноу.³⁰⁵⁾ и тая отходить, не въ знакъ ниже на лице. Но о великихъ ти. хсе и преславныхъ чюдесъ. явленіе в'тоу ноцъ къ стрѣтенію прооубѣждаетъ³⁰⁶⁾ папоу влѣкы и еже по морю прѣшествіе сего сказа. и сам³⁰⁷⁾ заутра въсѣавшу слнцю, свѣща и канділа и иже под нимъ причтоу.³⁰⁸⁾ в'зати и послѣдова-[А 486-в]/ти томоу повелѣ. и обычному оуготовленому кораблецю. с'ними влѣзъ папа,³⁰⁹⁾ по рѣцѣ юже³¹⁰⁾ наричють тиверь³¹¹⁾ посредѣ текущей рима. на море пловаше. Зреть абіе издалеча, прчстоую оноу, иконоу³¹²⁾ спсовоу въ справъ рѣкы въстичющи теченіе. да яко же близъ быс. оужасъ папу и страхъ с'держаше. разумѣюща видимое. падъ абіе поклонисѣ с'плачемъ, сиче приглашая, аще к'намъ пришелъ еси влѣкко недостоннымъ. яко преславно по водам³¹³⁾ ходилъ еси. сиче оуже възиди на нас не бо смѣемъ своими оустремленіи, тебѣ прикоснутисѣ[ѣ]. в той часъ възлетѣв'ши на роукоу полагаетьсѣ[ѣ] архіереовоу.³¹⁴⁾ коежо слово доволно представити. еже о чюдеси семъ бывшее радованіе. не причтоу всемоу тоцю, но и всемоу великому риму. На конѣ же всѣдъ³¹⁵⁾ сщениѣшии папа грігоріе великаг[о] рима³¹⁶⁾ архіереи. яко да видѣна,³¹⁷⁾ боудоуть³¹⁸⁾ оубо с'рисканію множества, бжствѣнаа икона. тако по всемоу тоу понесе граду, Ѳлмы³¹⁹⁾ и пѣніем³²⁰⁾ и пѣснми³²¹⁾ въ в'склицаніи велицѣ.³²²⁾ всѣхъ въсхваляющіи³²³⁾ изъображенаг[о] га. и поставляетъ³²⁴⁾ сію в'великомъ храмѣ, стго и верховнаго апслома, петра. от прчстыхъ еще ногъ ея сланость мор'скіа [А 487] мокроты,³²⁵⁾ дажь и до нашихъ³²⁶⁾ сбьемшему вслкому почювшу. и искапавшую цѣлбу дшамъ. от оноуд не-

---

³⁰²⁾ K—brak. ³⁰³⁾ CLb — облиавъ; cd — обливая. ^{304) — 305)} abcd — поущаетъ просто то ходити на море. ³⁰⁵⁾ M — прямо ко дну. ³⁰⁶⁾ Lacd — поноуждаетъ; M — провозбоужаетъ. ³⁰⁷⁾ M—dod. вѣста. ³⁰⁸⁾ M — причтоу; a—причетъ. ³⁰⁹⁾ a — brak. ^{310)–311)} C — нарицають тигрь; L — нарицають тиверь. ³¹²⁾ H — brak. ³¹³⁾ E — водахъ. ³¹⁴⁾ abcd — архіереови. ^{315)–316)} abcd — brak. ³¹⁷⁾ C — brak. ³¹⁸⁾ CFL—будеть. ^{319)–320)} b — brak. ^{320) — 321)} M — brak. ^{322) — 323)} L — всѣмъ восхваляющимъ; FM — brak. ³²⁴⁾ G — держаше; L — одержаше; ab — обдержаше. ^{325)–326)} cd—идяше и даяше.

исчер'племоуоу. безмѣрна бо чюдеса от себе и многоразлична точащи. западная вса неоскоуднѣ блгдтствоующи: Отрѣшив же посланіе папа. не мокрьно пребывше отнюд. и аже с'дѣанаа от злочтиваго црѣ прочет. на цркви і архіереа германа. оувѣдѣв же и еже время на растоунію, посланію, едіного соуще дне от константіна града³²⁷⁾ до великаго рѣма. величаше оубо непостыжимоуоу бжію силу с'корбаше³²⁸⁾ сѣло, нынѣ явльшагоса рад[и] іоудейска вреда на цркви. И таж'кою печалію с'держашеса сего ради пишет и обличает нечтиваго с' дер'зновеніем. якож[е] явлѣють самая того³²⁹⁾ посланія сщенная.³³⁰⁾ иже даждь и до нинѣ въ цркви прочитаема. съ всакою премдростію и разоумом. И православную вѣроу яко бгдхновеннаа оутвержающая. Сія же проважая в'заточени оувидѣвъ прснопоминаемы[и] герман, великыя³³¹⁾ исповѣдаше бгви³³²⁾ блгдти в'сакою бо вѣру имѣа не преступи предѣла. но еже мно болше тоя ради показоваше апсльскы[и] шествоваше³³³⁾ поут³³⁴⁾ бесчестіе и озлобленіе о истиннѣ изволяя. и крстѣ взат, и верига-[A 487-v]ми обложися. елма же, исполнь³³⁵⁾ бѣ днен³³⁶⁾ дховных. оуразоумѣ же свое къ вѣчным блгынмь³³⁷⁾ преставленіе. зрѣ еже нечестіа пламень всегда въстаемыи и чстныа³³⁸⁾ иконы 'разламлаемы.³³⁹⁾ овы оубо огню предаемы. овы же попираемы. и разоумѣвъ прозорливым дши оком. яко на долзѣ времени боудеть огонь прел'сти, пожагая вса страны гречьскаго црствіа. еликия обрѣтателѣ злу. льва сего самодержьца. имоут. оувѣраетъ даж[е] до рѣма дол'гой поучинѣ, и другоую³⁴⁰⁾ еже имѣ оу³⁴¹⁾ себѣ чстноюу иконоу бгомтре. юже якож[е] оубо речеса пренисаноую от лидды взат. еже отнюд. бгописаннаго носѣщу изьображеніе зрака. и юже въ³⁴²⁾ всѣх обношаше³⁴³⁾ отхожденіихъ и прехожденних.³⁴⁴⁾ яко³⁴⁵⁾ оумѣрѣ³⁴⁶⁾ соущу и блгоносноу равноу вѣроу дръзноувѣ

---

³²⁷⁾ FL—*dod.* даже. ³²⁸⁾ DGL—*dod.* же. ^{329—330)} C—священная посланія. ^{331—332)} L—исповѣдавааше божія. ³³³⁾ ab—шествова. ³³⁴⁾ C—путемъ. ^{335—336)} M—бдѣніи. ³³⁷⁾ C—обителсмь. ^{338—339)} M—*brak*; b—овыхъ попираемы. ^{340—341)} a—въ. ³⁴²⁾ B—*brak*. ^{343—344)} CFKL—обхоженіихъ; b—отхоженіихъ. ³⁴⁵⁾ CFK—якову. ³⁴⁶⁾ C—мѣру; Mcd—въ мѣроу; b—чти ве.

и паки. И писмена, сказавъ себѣ и днѣ к' немоуж[е] посылаетьс[а]. над главою полагает иконы на край. вырѣзавъ ³⁴⁷⁾ в' ³⁴⁸⁾ досцѣ, и се скривъ опасно. объем' же и многы^а изливъ на ню слезы. и велми ³⁴⁹⁾ въздѣхнувъ. сѣ^а же къ неи вѣщаше плача. Иди влѣще иди. и спасаис^а бѣжащи. и нынѣ ни ирода въ Египетъ, но въ римъ ³⁵⁰⁾ нечѣстиваго сего, ³⁵¹⁾ и свѣрѣпаго ³⁵²⁾ свѣр^а и спасаис^а ³⁵³⁾ в' коупѣ съ превѣчным' ти млад-[А 488]нцем, и преиди сѣ великое и широкое море, безбѣднымъ плаваніем. носиши бо с'творшаго ³⁵⁴⁾ нбо и землю и морѣ. и спси себѣ оубо в руки григоріа твоег[о] оугодника папы. ³⁵⁵⁾ нас же иже о тебѣ, ³⁵⁶⁾ бѣдѣствующих. в' надра авраама твоег[о] прародител^а оубо, ³⁵⁷⁾ по вѣрѣ же ходящих насъ вѣры рад[и] оца, ³⁵⁸⁾ помни м^а ³⁵⁹⁾ въ нбсных твоих селѣх. таж[е], целовав носѣ ея, ³⁶⁰⁾ поущает ю ³⁶¹⁾ въ глоубиноу. и бѣ видѣти позорѣ страшень. пловаше бо просто пач[е] орлова лѣтані^а. силнѣ, s[ѣло], и крѣпцѣ. секоуши шествиемъ море; възходящи ³⁶²⁾ и низ'ходящи ³⁶³⁾ и носима блготишными волнами. неизречною скоростію. ³⁶⁴⁾ Зрѣни же зр^ащихъ ³⁶⁵⁾ изыде яко въ мегновеніи ока. но и пакы видѣніа папѣ нош'ная. къ пріатію црци, тог[о] въздвиждоуща, и глаи въ снѣ, даж[е], до моря исплыти къ ³⁶⁶⁾ стрѣтенію повелѣвает. и провоженіе ³⁶⁷⁾ добрѣ оустроити паче и црци, понеж[е] рече и гсрь приходитъ с нею. възбоудив же с^а архіерей. причет же, абіе съзывает. И свѣщеносныя ³⁶⁸⁾ оубо блгоукрашает ³⁶⁹⁾ и кораблець приготовлѣет. не яко в ноши повелѣнная въ снѣ. но яко въ ³⁷⁰⁾ дне повелѣна. ³⁷¹⁾ и бдѣніа дѣла вѣды исполня Держащи-[А 488-в]м' бо с^а ³⁷²⁾ чстымъ свѣтомъ ³⁷³⁾ дшамъ, ношными в^ащ'шая. ³⁷⁴⁾ бгovidѣн'ми глетъ. и яко своимъ оуже бывшимъ томоу бесѣдоует. и радующимс^а прпднымъ ³⁷⁵⁾ въ славѣ ег[о]. на

---

³⁴⁷⁾ *abcd*—раскапавъ. ³⁴⁸⁾ *M*—двѣ; *a*—на. ³⁴⁹⁾ *ab*—велико. ³⁵⁰⁾ *K*—*dod.* отъ. ^{351—352)} *bcd*—*brak.* ³⁵³⁾ *acd*—спасаетеся. ³⁵⁴⁾ *K*—с'творившаго. ³⁵⁵⁾ *C*—*brak.* ³⁵⁶⁾ *M*—*dod.* всегда. ³⁵⁷⁾ *L*—*brak* ³⁵⁸⁾ *a*—*dod.* и. ³⁵⁹⁾ *B*—*brak.* ^{360—361)} *C*—пушается; *K*—поущаетъ ея. ^{362—363)} *M*—*brak.* ³⁶⁴⁾ *b*—кротостію. ³⁶⁵⁾ *Lacd*—видящихъ. ³⁶⁶⁾ *b*—того. ³⁶⁷⁾ *cd*—предстрѣтеніе. ^{368—369)} *b*—паки оукрашаетъ; *cd*—благоукрашаетъ. ³⁷⁰⁾ *a*—*brak.* ³⁷¹⁾ *cd*—вѣленія. ^{372—373)} *b*—чисто. ³⁷⁴⁾ *M*—болшая. ³⁷⁵⁾ *L*—*dod.* его.

ложих своих сице оубо оуготовленъ бывъ, Изиде въ срѣ-
теніе. и брежает кораблици³⁷⁶⁾ низъ. влечаше тиверь на
море да якож[е] на оустыи поучины быша оузрѣсѣ всѣмъ
просто к тѣмъ преславно градоуши икона. преславно
рождшая бца бжіе слово. И простеръ роуцѣ папа. възвед'
сію от воды. и юже оу ногъ омокренуюю часть отирает³⁷⁷⁾
ризою. и³⁷⁸⁾ лобызая и³⁷⁹⁾ мѣсто³⁸⁰⁾ одождая слезами.
пѣти же иже снимъ повелѣ³⁸¹⁾ причьтоу. ³⁸²⁾ въз'вращашесѣ
дивасѣ о великих дѣлѣх бжіих. отверзъ же яже над гла-
вою иконы вырѣзаніе. обрѣтает писаніе, и послав'шаго
е и виноу ея же рад[и] посылаше я. едін' же бѣ днѣ и ношъ
и сея всего шествіа. пѣніюж[е] град оглашающъ. народ съ-
рискашес[ѣ]. великое се и в'торое чюдо видѣше тверди вѣ-
рою, и ко чьсти стыхъ иконъ быша извѣстиѣише. якож[е]
первѣе же³⁸³⁾ и ннѣ папа на обычнаго³⁸⁴⁾ подъяремника въ-
сѣдъ,³⁸⁵⁾ посредѣ проходѣ града. въ храм' же в'шед вер-
ховнаг[о] [A 489] апсломя петра. в'незаходимыхъ сію в'ноутрь
олтарѣ³⁸⁶⁾ повѣси. ³⁸⁷⁾ пластырь чистителны и многымъ бо-
лѣзнем цѣлба, различнымъ недугом, отгоненіе лоукавымъ
доухом. яже бо от сея истичють³⁸⁸⁾ чюдеса. писаніа особ-
наго и должаннаго потреба ес с'повѣдніа. Время же преиде
немало. но въ. ³⁸⁹⁾ р. и. л. лѣт,³⁹⁰⁾ продолжисѣ и вяще. яже
морѣ³⁹¹⁾ памѣт хоженіе прчстыѣ сея иконы прснопоминаема
всемоу мироу³⁹²⁾ и в род и род. коим'ждо лѣта извратом
сверьшаема. И блженнаго германа имѣ в тон възпоминаемо,
и въ всѣх оустѣх румлянъ въ истинуу възвѣщашес[ѣ] и пре-
бываше. объѣтъ бо время сего же оставшая црствіа льва
лѣта, и горкіа отрасли³⁹³⁾ сего кон'стантина копронима,³⁹⁴⁾
иже своихъ рад[и] ланнѣ именовавшагосѣ. и лоукаваго сего
паки сѣмене льва. таж[е]³⁹⁵⁾ дивныя приини, яже с'боромъ ве-
ликим ннзложи³⁹⁶⁾ низложителен иконы хсвы изверже. И ни-

³⁷⁶⁾ SKLM—корабленици. ³⁷⁷⁾ bcd — стирая. ^{378—379)} I — лобызаян;
cd — обლობызая. ³⁸⁰⁾ cd — вмѣсто того. ³⁸¹⁾ C — brak; E — повелѣвъ.
³⁸²⁾ C — повелѣ. ³⁸³⁾ C — brak. ^{384 — 385)} L — вѣсѣдъ подъяремника.
³⁸⁶⁾ cd — brak. ³⁸⁷⁾ CM — постави; cd—повезѣ. ³⁸⁸⁾ cd — истекають.
^{389—390)} Kacd — сто и тридесять. ³⁹¹⁾ M — по морю. ³⁹²⁾ CDEFGH-
KLMabcd — римоу. ^{393—394)} cd — brak. ³⁹⁴⁾ b — brak. ³⁹⁵⁾ CFKL — даже
до. ³⁹⁵⁾ EFHILMa—brak.

кифора оукраднаг[о] и се црство. и михаила за д'щерь семоу прокопiа³⁹⁷⁾ злтa. И по сих л'ва иже от арменiа стропотнаг[о]. иже погашенноую³⁹⁸⁾ скрадоу [A 489-v] паки въспали. и иже³⁹⁹⁾ по семъ⁴⁰⁰⁾ кривоушнаг[о] михаила. и иже, от сего златолюбиваго и Хрстоненавистнаго Теофила. егда же блгволи, бѣ, створивыи многыя силы женами. въсiа Весна блгочствыа цркви. блгочтивою црцею фео도로ю. разрѣшая симоу еже на стыя иконы нечствье. и вси храмы бжiи свое оукрашенiе⁴⁰¹⁾ приемлют и блгочствье. ⁴⁰²⁾ тогда оубо и чстная бгомтре икона сiа, дѣло въ дни оны с'дѣла и намъ⁴⁰³⁾ первыя. едiненiе соушее оная паче слова словоу мтре яко пач[е] слова. Еже блжени оубо видѣвше и блжениж[е] и не видѣвше и вѣроваша. ⁴⁰⁴⁾ вѣроу бо не иже, видимых, но иже невидимых бжествных⁴⁰⁵⁾ вещи павель наоучи обличенiе. но да в'немлетсa, ⁴⁰⁶⁾ слово ⁴⁰⁷⁾ бжствное съповѣдающа⁴⁰⁸⁾ чюдо. предварившаго бо много паче лѣпотнѣише ⁴⁰⁹⁾ послѣднее се чюдо иконы оуже оубо въ цриградѣ. ⁴¹⁰⁾ яже блгочствыа взаконaхоусa, и обновлахоус[a] и свершахоусa. и стхъ иконъ честь и поклонанiе именовашес[a], и проповѣдашесa. ⁴¹¹⁾ не оуже, и даж[е] ⁴¹²⁾ до рима еже прослоутiа доспѣ сего крило. ⁴¹³⁾ ииж[е] в'слоухи ⁴¹⁴⁾ отноуд соушим ⁴¹⁵⁾ в' вечернѣи странѣ ⁴¹⁶⁾ [A 490] иконоборства, ⁴¹⁷⁾ вниде разроушенiе. оубо же чстная икона сiа незаходимых⁴¹⁸⁾ вноутрь. ⁴¹⁹⁾ якож[е], слово, предваривъ⁴²⁰⁾ сказа, повѣшена. колѣбатисa часто⁴²¹⁾ никим' же ⁴²²⁾ водима ⁴²³⁾ подвижущисa начинает. и паче въ оуреченная бжествных иѣни времена. да якож[е] на многыя дни се бываемо слышашесa и видѣшес[a]. немала боязнь ⁴²⁴⁾ вниде въ румланы. и иѣкотору ноуждоу ⁴²⁵⁾ тѣхъ неисходноу постигнути ⁴²⁶⁾ предвзвѣщати. зрaху

³⁹⁷⁾ CDEIKLMa — проконiю. ³⁹⁸⁾ cd — dod. сiю. ^{399—400)} cd — отъ сего. ^{401—402)} Lacd — и свое благодѣиe восприимаху. ⁴⁰³⁾ FL — dod. въ дни. ⁴⁰⁴⁾ CLcd — вѣровавшие. ⁴⁰⁵⁾ M — божественное. ⁴⁰⁶⁾ M — в ѣи милость. ⁴⁰⁷⁾ G — словеса; L — слову. ⁴⁰⁸⁾ a — brak. ⁴⁰⁹⁾ cd — лѣпотнѣише. ⁴¹⁰⁾ La — константиновѣ градѣ. ^{411—412)} M — не точно иже. ^{413—414)} b — i изъжденеть слухи. ⁴¹⁵⁾ C — dod. внидѣ. ^{415—416)} M — вѣрнии. и странено. ⁴¹⁷⁾ a — иконоборства. ⁴¹⁸⁾ C — невъходимыхъ. ⁴¹⁹⁾ b — brak. ⁴²⁰⁾ Lab — варивъ; M — предваривша. ^{421 — 422)} ab — никому же. ⁴²³⁾ a — вѣдома. ⁴²⁴⁾ M — болѣзнь. ^{425 — 426)} M — зряхоу.

бываемо. и бѣху вси в страсть и печали. яко ниж[е] разумѣти имѣахоу, когда оубо колѣбаніа, когда же ли трасаніа иконы тайнство. Иногда,⁴²⁷⁾ оубо вечернему свершаемому славословію. И самому тоу⁴²⁸⁾ соущоу папѣ. и пѣніи начинающѣ. звоукъ⁴²⁹⁾ оубо слышашес[а] от иконы поущаем. се же и колѣбаніе исхождаше от тоа многодвижемо. тѣм же страхом преславнаг[о] сего чудеси, пѣснемъ премолкъшимъ. еже ги помилуй и ве[ли]кымъ⁴³⁰⁾ глсом звати всѣмъ поющим. да якож[е] понеж[е] на мнозѣ еже⁴³¹⁾ гни милости призываемѣ⁴³²⁾ икона оутишившиса⁴³³⁾ мало оулеши мнѣшис[а]. пакы с коченіемъ, въсплескавши,⁴³⁴⁾ изиает оубо белчюгъ от своег[о] повѣшеніа. яко въскликнути всѣмъ, истещис[а] [A 490-v] въ олтарь подати хотѣще⁴³⁵⁾ руками еже не на землю пагиса⁴³⁶⁾ той и с'крошитис[а]. она же по въздоухоу летѣше. ни едіномоуж[е] прикоснутис[а] той могушѣ. И яко ногама⁴³⁷⁾ ходѣши неспѣшнѣ⁴³⁸⁾ на въз'доусѣ прохождаше црковь, исходѣши, англѣскими мню силами всеблгоговѣинѣ носима. И невидимо помалоу с⁴³⁹⁾ стыдѣніем и страхом носимых легко износима от Храма. священником и самому папѣ оужасъшимса о преславнѣмъ видѣніи. послѣдоующимъ с трепетом, дондеж[е] рѣкоу постиже тиверь. таж[е] с'пускаетса въ средоу брежа⁴⁴⁰⁾ и просто по водам край подкасающиса.⁴⁴¹⁾ кротце плаваше. людіе же яко лѣпо дивѣщеса.⁴⁴²⁾ плачевнѣ рыдаху.⁴⁴³⁾ она же отхождаше. и далече всѣмъ изъ очію яко скорѣише быс. И папа слезы точа глаше, оувы мнѣ вопіа⁴⁴⁴⁾ оувы мнѣ отходиши гже от насъ глше, бжствныи кивоте. им' же образом пріиде древле. и не вѣмы црце⁴⁴⁵⁾ камо походиши.⁴⁴⁶⁾ въ трепетѣ же есмь и страсть окаянныи, азъ. да некогда и нас соущих въ румѣ еже о твоеи чьсти же и поклонѣніи, моучител'ство постигнет, діаволе. И сего ради яко же тогда константинѣ град избѣже. сице оубо и ннѣ пакы

⁴²⁷⁾ *Lacd* — и нѣкогда. ⁴²⁸⁾ *b* — тому. ⁴²⁹⁾ *abcd* — клопотъ. ⁴³⁰⁾ *BDEFGIKLMabcd* — великымъ. ⁴³¹⁾ *B* — *brak*. ⁴³²⁾ *ab* — *dod*. и. ⁴³³⁾ *C* — косненіемъ; *M* — кончаемъ. ⁴³⁴⁾ *L* — възгрѣмѣвши. ⁴³⁵⁾ *abcd* — *brak*. ⁴³⁶⁾ *I* — спастися; *ad* — пасти. ⁴³⁷⁾ *cd* — *dod*. тихо. ⁴³⁸⁾ *b* — тихо; *cd* — *brak*. ⁴³⁹⁾ *BCK* — *brak*. ⁴⁴⁰⁾ *a* — брѣжаетъ. ⁴⁴¹⁾ *acd* — водъ касающися. ^{442) — 443)} *L* — плакаахоуся рыдающе; *acd* — плакахоуся. ⁴⁴⁴⁾ *acd* — *brak*. ^{445) — 446)} *Lacd* — гдѣ идеши.

рима отбѣгаеши. Но доколѣ всѧ могоуши. оу- [A 491] бо боурю сію не рѣшити нечестіа. написати же сѧ преслав-
 номоу семоу знаменіе⁴⁴⁷⁾ папа⁴⁴⁸⁾ тогда ⁴⁴⁹⁾ повелѣ быти,⁴⁵⁰⁾ въ
 свитцѣ римскіа цркви.⁴⁵¹⁾ в' памѧт оубо прочимъ родом.⁴⁵²⁾
 въ славоу же⁴⁵³⁾ таковая чюдодѣющеи мтри гса ишег[о] іс
 ха и ба: Постизает же константинъ град чстная сіѧ икона
 бца. въ оутрешні и⁴⁵⁴⁾ оутру оуже бывшу. при край видит-
 сѧ прістанища, еже наричетсѧ, фіали. приплываюуци въ
 знакъ. и Якож[е] оневленно⁴⁵⁵⁾ видѧщихсѧ⁴⁵⁶⁾ обычаи ес. инъ
 и иного приристаше⁴⁵⁷⁾ видѣти что оубо боудет еже при
 градѣ въ мори приплаваемо ⁴⁵⁸⁾ но и свыше еже
 нарицаетсѧ, фарось слнчника полатнаг[о] от него⁴⁵⁹⁾ пре-
 кланѧющисѧ глаахоу,⁴⁶⁰⁾ что се⁴⁶¹⁾ соушим долѣ⁴⁶²⁾ явлѣ-
 емо видитьсѧ.⁴⁶³⁾ Его же рад[и] с'выше же и долѣ⁴⁶⁴⁾ съриска-
 ющимсѧ видѧщим нѣкотори же в' кораблець влѣз'ше,
 в'зѧша⁴⁶⁵⁾ еже приплаваемо да якож[е], икона бѣ, прчстыя
 бгомтре. и⁴⁶⁶⁾ прінесоша ю⁴⁶⁷⁾ къ црци Теодорѣ. и быс⁴⁶⁸⁾
 молва и сътеченіе полатнымъ на обрѣтеніе сея мног.
 и събрав'шимсѧ всѣмъ в' купѣ, на иконное цѣлованіе. црца
 же и знаменіе велико се в' мѣни.⁴⁶⁹⁾ истинныя вѣры. яко
 оуже и бѧше въ истинуу,⁴⁷⁰⁾ православію начало яко паче
 пріемлюще. не вѣдоуши же вины. якож[е] лѣпо. откоудоу
 же, [A 491-v] ⁴⁷¹⁾и, к[ако],⁴⁷²⁾ чстная си икона явис[ѧ]. от
 глубины сію помышлѧти въздатисѧ⁴⁷³⁾ промыслом бжств-
 нымъ.⁴⁷⁴⁾ оузъ разрѣшившихсѧ держащих ю. Многя⁴⁷⁵⁾
 бо стыя иконы, злочьстивіи⁴⁷⁶⁾ камени привѧзающе тѧжку
 в' море в'метахоу.⁴⁷⁷⁾ И сіѧ⁴⁷⁸⁾ оубо⁴⁷⁹⁾ въ⁴⁸⁰⁾ константинѣ

447) *DELMabcd* — знаменію. 448) *acd* — патріархъ. 449 — 450) *Lcd* —
 подобно быти соудивъ; *a* — подобно соудивъ. 451 — 452) *b* — *brak*.
 453) *cd* — *dod*. и похвалоу. 454) *C* — *dod*. же. 455) *DEG* — онеявлено;
cd — о неи явлен'но. 456) *M* — видяся. 457) *La* — присташе. 455 — 457) *cd* —
 видѣшися обыче ест иконъ иного престизаше. 458) *bcd* — плавае-
 мое. 459 — 460) *acd* — прекланѧющенся. 461) *cd* — *dod*. еже являеся мое.
 462 — 463) *cd* — глашахоу. 462) *ab* — *dod*. еже. 463) *ab* — глашаху. 464) *La* —
 отъ долоу. 465) *La* — въземлють. 466) — 467) *Lacd* — приносятъ сію.
 468) *bcd* — бываесть. 469) *acd* — *brak*. 470) *acd* — *dod*. вмѣни. 471 — 472)
a — икона. 472) *M* — *dod*. лѣтъ и. 473) *C* — издатися. 474) *abcd* — боже-
 ственнѣишимъ. 475) *CFK* — многы. 476) *M* — злочестіа. 477) *ab* — вмѣ-
 тающе. 478 — 480) *M* — оу. 479) *cd* — *dod*. вся.

градѣ. соущим же в'рѣмѣ сіе невѣдомо. Обаче не многы преидоша дни и писмена, посылатсѣ црѣская же ⁴⁸¹⁾ и патриар'шская, к первосѣдалному рима ⁴⁸²⁾ тоя блаженныя црци Теодоры. и иже въ стхѣ архіереа константина града мефодіа патриар'ха и ⁴⁸³⁾ исповѣдника егож[е] нечѣстивы[и] Теофилъ, ⁴⁸⁴⁾ за иконоу Хвоу съ двѣма разбоиникома въ гробѣ жива затвори. Якож[е] иже другъ къ ⁴⁸⁵⁾ друг[оу] писанія сказуютъ. ⁴⁸⁶⁾ самого же творца ⁴⁸⁷⁾ Феодана и Феодора само брта. ⁴⁸⁸⁾ их же и написаных именована исповѣданія блгочстѣ. оуяз'вленных рад[и] ⁴⁸⁹⁾ лицъ. ⁴⁹⁰⁾ поклоненія рад[и] иконы хсвы. Столпописанія нѣкое рекше соущим послѣднисице ⁴⁹¹⁾ имущъ. с'повѣдаху живомуу мртвцю. и мертвоу и жизнѣносномоу. нову нѣкотороу землю и жител'ствующоу нбо. написаны пишоут оуз'ници съоузнікоу. А яже от него, сіа, въ книгахъ нбсныхъ званіемъ написаным. и на челѣхъ цѣломоудрыѣ оуяз'вленным, поздравленіе. живопогребени ⁴⁹²⁾ яко съоузнікомъ. [A 492] и писмена ⁴⁹³⁾ радость блговѣстіа папѣ. разрушеніе ⁴⁹⁴⁾ възвѣщающе злочестія. и поновленіе еже въ ⁴⁹⁵⁾ стыя иконы блгочстѣ. Преложи же сѣ рѣмлянѣ ⁴⁹⁶⁾ в радѣс печаль. ⁴⁹⁷⁾ юже о пришествіи стыя иконы бца пріяша. не к томоу ноужда якож[е] непщеваша. но знаменіе спсенія извѣщ'шимсѣ свое оная преставленіе. с'повѣдахоу же визан'тіаномъ, и великое чюдо страшнаго отс'шествіа иконы бца. невѣдахоу бо си обрѣтенія яко оуже прежде си ⁴⁹⁸⁾ отслани бывше. ⁴⁹⁹⁾ таж[е] оубо и самъ папа въсписует црци и патриарху письмена. блгодарѣ ба, и тѣхъ ими же бжств'нын промыслъ обще с'дѣл ⁵⁰⁰⁾ спсеніе. Явленнѣ сказавъ в' ⁵⁰¹⁾ тѣхъ и древнее прішествіе, бци, и пред временемъ и новое преславиѣшимъ образомъ сіѣ

⁴⁸¹⁾ cd—brak. ⁴⁸²⁾ CFK — риму. ⁴⁸³⁾ bcd — brak. ⁴⁸⁴⁾ M — теоданъ. ⁴⁸⁵⁾ C — brak. ⁴⁸⁶⁾ ab — визнають; cd — синскають. ⁴⁸⁷⁾ cd — brak. ⁴⁸⁸⁾ Labcd—братію. ⁴⁸⁹⁾ ab.—dod. ихъ. ⁴⁹⁰⁾ cd — dod. начертальникомъ. ⁴⁹¹⁾ M — brak. ⁴⁹²⁾ FL — живопогребенъ; M — живопогрѣбена. ⁴⁹³⁾ b — dod. оубо. ⁴⁹⁴⁾ b — разрѣшеніе; cd — разрѣшенія злочестія. ⁴⁹⁵⁾ M — отъ. ⁴⁹⁶⁾ L — brak; ⁴⁹⁷⁾ L.—dod. и римлянѣ. ⁴⁹⁸⁾ L — сея; cd — прішествія ея. ⁴⁹⁹⁾ cd — быша отъ константина града к римоу. ⁵⁰⁰⁾ CD — сѣдѣла. ⁵⁰¹⁾ M — brak.

отхожденіе. с'посылает же от прит'ча съсловіе писмена носивших. ⁵⁰²⁾ постигоша и сїи цръград.' ⁵⁰³⁾ и посланїа црци же ⁵⁰⁴⁾ и патриарху въдаша. ⁵⁰⁵⁾ и понележ[е] прочитахоу сѧ и ина оубо написаная. с тѣмиж[е] и еже къ риму по морю первое прїшест[в]іе иконы бца. тако же и нинѣ тоѧ ⁵⁰⁶⁾ и еже ⁵⁰⁷⁾ отшествіе преславно. прѣжде иных слышащих. разоумнѣиши соуци црца на оумъ прїемлет. Еда, како, и сїа боудет икона ѧже ⁵⁰⁸⁾ от мораѧ предмалѣмъ ⁵⁰⁹⁾ вземше [A 492-v] и принесоша ей. повелѣвает оубо въскорѣ сїю прїнести пред римлѧны. ⁵¹⁰⁾ римлѧне же в'коупѣ очима ⁵¹¹⁾ сїю оузрѣвши, ⁵¹²⁾ и в'коупѣ надше на лица страхом многымъ поклонѧхоу сѧ. самоу оноу быти, великим глсом въпїюще. юже от нихъ преславно изшедшоую. И что оубо не глше. что же ли не творѧще от неизречнныя радости. оувидѣша же и днѣ обрѣтенїа. в'торыи ⁵¹³⁾ быти из'шествіа сей сказаша. Црца же ⁵¹⁴⁾ не имѧше еже ⁵¹⁵⁾ что и ⁵¹⁶⁾ боудут помышлѣющи великое чюдо. и неизречное бжїе с'мотренїе. еже блговоли тою. и от преславнаго сего чюдеси ⁵¹⁷⁾ вѣроу прїимаше таиньства. възрадовасѧ ⁵¹⁸⁾ сѣло ⁵¹⁹⁾ възыграша же сѧ и вси соуции ⁵²⁰⁾ полатнїи. плещюще ⁵²¹⁾ побѣдное. ⁵²²⁾ протичет' же и в' весь град' преславное слышанїе. сътечесѧ ⁵²³⁾ множество. патриар'хъ веселїа исполнь быс ⁵²⁴⁾ в'земъ ⁵²⁵⁾ прчстоую иконоу на роукоу своею. ⁵²⁶⁾ и в'жегоша ⁵²⁷⁾ множество свѣщъ. ⁵²⁸⁾ и проливаютсѧ ⁵²⁹⁾ мура, и блговонное каженїе ⁵³⁰⁾ въспосылаетсѧ. горѧщимъ блгоуханїемъ многом. предидоуще люд[и]е. свѣтлы и величаиши иже от син'глит'скаго ⁵³¹⁾ сѣвѣта. и црковныи прїчетъ. в'си хвалѧще въспѣвающе, поюще. И тако в' тезоименитыи, еѧ храм [A 493] бца въ халкопратїи донес'ше поставлѣють. Яко да оубо весь град' чсть ей, и поклоненїе невѣз'бра-

---

⁵⁰²⁾ *Labcd* — носящихъ. ²⁰³⁾ *Labcd* — въ кастиантиновъ градъ. ⁵⁰⁴⁾ *B — brak.* ⁵⁰⁵⁾ *Labcd* — вѣроучиша. ^{506 — 507)} *Labcd—brak.* ⁵⁰⁸⁾ *D* — юже. ⁵⁰⁹⁾ *cd* — предъ малымъ временемъ. ⁵¹⁰⁾ *L* — всѣми. ⁵¹¹⁾ *cd* — *dod.* на. ⁵¹²⁾ *abcd* — възрѣвше. ⁵¹³⁾ *b* — в'которыи. ^{514—515)} *cd* — недоумѣяше. ⁵¹⁶⁾ *cd* — си. ^{517—518)} *M — brak.* ⁵¹⁹⁾ *Labcd* — синглитъ. ^{519—520)} *cd* — възрадовашеся и. ⁵²¹⁾ *Labcd* — поюще. ⁵²²⁾ *M* — побѣдїи. ⁵²³⁾ *Lacd* — стекается. ⁵²⁴⁾ *E* — бывъ. ⁵²⁵⁾ *Lacd* — въземлють. ⁵²⁶⁾ *CFK* — свою. ^{526—527)} *Labcd* — въжигается. ^{528 — 529)} *b* — проливается множест'во. ⁵³⁰⁾ *b — brak.* ⁵³¹⁾ *M* — сихъ и глитскаго.

неннѣ въздавати⁵³²⁾ имат. и бл̄годареніемъ. И бѣ на многы дни пришествіе сея прчстыѣ иконы празноуяи град' и именуетсяѣ яко от единѣхъ всѣхъ оустъ, римланыни. Но и многа чюдеса от сея изліашас[ѣ] и подашас[ѣ]. бѣсовъ отгнаніе. и не дуговъ неисцѣльных оуврачеваніе. стрстеи моучащихъ свободненіе. их же множество претече, слово, с'матрѣѣ длъгость. соудом' же⁵³³⁾ общим' ⁵³⁴⁾ и нравом⁵³⁵⁾ црца и патріарха оустраяетсяѣ къ прохожденію прикладнѣ в'сегдашнемуу. яко да оубо носитсѣ посредѣ града, и⁵³⁶⁾ славити прославльшоую.⁵³⁷⁾ в'нем же изволи жити егож[е] наслѣдова. егож[е] о той хвалащас[ѣ] стажа. в'нем же и цр̄ствоующи црца нб̄сы⁵³⁸⁾ и землю.⁵³⁹⁾ вѣщает цр̄скы праоцмъ ⁵⁴⁰⁾ своимъ двдмъ и цремъ. се покои мои zde в'селюсѣ якож[е] изволих его. не к томоу лид'дъска. ниж[е] от іерслмъ зватисѣ, но римланыни паче. за еже и первыи и послѣдніи римъ възлюбити. и ниѣ ес на коюждо недлю творащи ис'хожденіе по образу великия въ днь втрк'⁵⁴¹⁾ с'вершаемыя⁵⁴²⁾ всегда исхожденіе⁵⁴³⁾ посреди града. и об'ходащи сщныя бл̄гочиннѣ [A 493-v] храмы. и осщающі их ⁵⁴⁴⁾ на всѣко лѣто об'хожденіемъ яко да боудет памат ея в род и род, даж[е] и до скончанія вѣка. оустави же сѣ възпомяніе сіе творити въ самыи же той празден'ство днь чстнаго ржства ея. им же септѣвр̄мсць⁵⁴⁵⁾ въ. и. славитсѣ.⁵⁴⁶⁾ Но приидѣт[е] И мы, дадимъ величіе бци по силѣ. веліа бо слава ея и длъжно соут не члци токмо, но и стїи аггли бжїи, величати сію. ови оубо яко аще не бы ч̄стое се и всенепорочное обрѣлосѣ прїѣтилище слову бжства. не бы оубо спасла сѣ всѣка плот въ тлю бо поползесѣ родоначалникъ быс оубо самъ грѣшенъ окаянъ и смртенъ. быс и род члвчьскыи весь, яко от тогоже грѣшна и смртна и тлѣн'на оца и прїемлет⁵⁴⁷⁾ и зачинаемъ⁵⁴⁸⁾ и раждает.⁵⁴⁹⁾ грѣшенъ абіе и смртенъ⁵⁵⁰⁾ и тлѣнен'. елмаж[е] родоначалникъ сеи без'сѣмене быс, зданіе

⁵³²⁾ M—въздати. ⁵³³⁾ a—*dod.* и нравомъ. ^{534—535)} a—*brak.* ^{536—537)} *bcd* — славить ту прославльшихъ всѣхъ. ⁵³⁸⁾ M — небесны. ⁵³⁹⁾ a—земли. ⁵⁴⁰⁾ *cd* — предъ отцемъ. ⁵⁴¹⁾ M—вторыи. ^{542—543)} *cd* — литѣи. ⁵⁴⁴⁾ *b* — *brak.* ^{545—546)} *Lacd* — своя осмица. ⁵⁴⁶⁾ *C* — *dod.* чти си на часѣхъ ради поклонъ. ⁵⁴⁷⁾ *ab* — прїемлемъ. ⁵⁴⁸⁾ *L* — зачинаеть. ⁵⁴⁹⁾ *ab* — раждаемъ. ⁵⁵⁰⁾ *Lacd* — мертвенъ.

бо бжїе. пер'сть приємъ от чистѣйшія ⁵⁵¹⁾ земля и не ⁵⁵²⁾ скверныя. сего рад[и] къ назданію самого же родоначалника. и всего рода иже от тог[о] род[и] чстая и нескверная два мріа, ба без сѣмене. вшедшаго въ ⁵⁵³⁾ всечстaa ложесна ел. И зачата и въ чревѣносимаго и рождена свершена члвка, тогож[е] и ба свершена едіного ⁵⁵⁴⁾ сложна от двою ⁵⁵⁵⁾ соуществоу свершенію с'ставъ, ⁵⁵⁶⁾ нераздѣленію, ⁵⁵⁷⁾ и несъліанію. ⁵⁵⁸⁾ Да что боудет, и что велико дѣло еже с'дѣя страшно и неи- [А 494] зречное с'мотреніе сіе. да дастьсѧ страшна треба за члчское ество боу и оцоу. яко непреложна и неизмѣнна жртва. ⁵⁵⁹⁾ да отиметь ⁵⁶⁰⁾ согрѣшеніе великое. и пер- вое преступленіе родоначальникоу. се простившю боу и оцю. рад[и] и плотныя смрти, ⁵⁶¹⁾ бгочлвка и едінороднаго сна ег[о]. яко же реч[е] и крстль іоан. се гла агнецъ бжїи в'земли грѣхы миру. таж[е], что, да иже прежде тогова пришествія и жртвы. от адама даждь до сего. ⁵⁶²⁾ ба ч'тоуше и бошесѧ. приимоут оставленіе съгрѣшеніемъ великим праоца адама и прочимъ их недостатком. елика симъ от немоши оубо прилоучинас[ѧ]. не покашасѧ ⁵⁶³⁾ о сих им же не блгомошь- ствоююще ⁵⁶⁴⁾ приразинас[ѧ]. и тако боудоут съ бгомъ в'вѣкь вѣка. закланнаго ⁵⁶⁵⁾ рад[и] сего прчстаго агньца. его жерад[и] оправдасѧ. Мы же иже по тог[о] явленіи вѣрующе вѣнь. ядоуше и пиюще от жртвы тог[о] прчстое ⁵⁶⁶⁾ его тѣло чстноюю его кровь. оправдимсѧ от родоначалника съгрѣшеня и от прибыв'ших намъ прегрѣшеніи ⁵⁶⁷⁾ от праотчьскаго окааньства. възможем' же ⁵⁶⁸⁾ от немоши, и съпоживем' же ⁵⁶⁹⁾ о хсѣ. юже в' томъ с'кровенноюю жизнь, бжствомъ очищаеми. бжствомъ оукрѣплѣми. бжствомъ оживлѣми. самог[о] глцаго, азъ есмь в'скрсеніе и жизнь. по апслѣ бо. елици въ хса крстишас[ѧ] ⁵⁷⁰⁾ въ хса о-[А 494-в]блекошас[ѧ]. иже грѣха не сътвори, ниже ⁵⁷¹⁾ обретесѧ лествъ въ оустѣх

⁵⁵¹⁾ L — dod. еще. ⁵⁵²⁾ M — brak. ⁵⁵³⁾ b — brak. ^{554—555)} C — съвершена сложена отъ обою; K — съвершена сложена отъ двою. ^{555—556)} Lcd — тою съвршенною ествествоу. единъ отъ двою существоу съвршенноюю составъ. ⁵⁵⁷⁾ Lacd — нераздѣльною. ⁵⁵⁸⁾ Lacd — неслианюю. ^{559—560)} cd — отымуть. ⁵⁶¹⁾ B — страсти. ⁵⁶²⁾ M — dod. часоу. ⁵⁶³⁾ b — покаяшажеся. ⁵⁶⁴⁾ cd — благомужествующе. ⁵⁶⁵⁾ b — заклавшагося. ⁵⁶⁶⁾ cd — честное. ⁵⁶⁷⁾ L — съгрѣшеніи. ⁵⁶⁸⁾ M — dod. мы. ⁵⁶⁹⁾ L — brak. ⁵⁷⁰⁾ Cb — креститеся. ⁵⁷¹⁾ b — brak.

его. яко да оубо в' того облеченіи, ниж[е] да творатъ грѣх. ниж[е] лествъ оустѣх их⁵⁷²⁾ обрѣтаетьс[а]. сирѣчь, л'жа и лицемѣріе. Ащел[и] ни. но аще и вѣрова⁵⁷³⁾ иже вѣровати мнѣшес[а].⁵⁷⁴⁾ но вѣт'ше пріѣша блгдть бжію, иже бжствное пріемше крщеніе. Которое оубо достодлѣжных. сим образомъ спсѣшеес[а] члчское есство, отдасть матери бжін блгодареніе. яко. убо бжство сна е[а] исс, хса. от есств або⁵⁷⁵⁾ оца. плот' же ег[о], отесства прсно двыя тог[о] мтре. яко быти ему⁵⁷⁶⁾ едіносоушна⁵⁷⁷⁾ оцу.⁵⁷⁸⁾ и едіносоуш'на мтри. Но что,⁵⁷⁹⁾ чстота оная.⁵⁸⁰⁾ что ли⁵⁸¹⁾ доброта и красота прчстыя дша ея. яже в' мѣсти безмѣрное, и неопредѣльное и непостижимое, преимѣніе. и превъс'хожденіе нбсе и землѣ, и морѣ. и вышнихъ силѣ. и всако[а] бездны, и все[а] твари. показа же съ соуженіе сие сна бжіа. сна мріи. отсюдоу же и длѣгъ длѣжныи ес, всему родоу члчску славити,⁵⁸²⁾ и блгодарити, и вѣспѣвати.⁵⁸³⁾ и величати самое то спсеніе міру. е[а] же рад[и] быс с' нами бѣ. Иконоу же ея⁵⁸⁴⁾ и почитати⁵⁸⁵⁾ и чести,⁵⁸⁶⁾ и поклонатис[а]. яко сами оной а не яко инои. ниж[е] бо трѣпить пріѣти разлученіа отнюд иконное⁵⁸⁷⁾ поклоненіе⁵⁸⁸⁾ имѣне⁵⁸⁹⁾ своег[о] [A 495] ея первообразнаг[о]. но почитаетс[а] оубо икона. за еже первообразное изображающіи. почитает' же с[а] первообразное, иконнымъ именованіем⁵⁹⁰⁾: Аще⁵⁹¹⁾ кто не поклонаетс[а] бци на иконѣ написанон, да боудетъ проклатъ.⁵⁹²⁾ И сія оубо иже блгочтивіи поклонници едіносоуш'ныя троци и вѣрніи христіане. Аггли же⁵⁹³⁾ бжіи, чисти и невеществени оумни яко стін свѣтове. яснѣише зрѣт и чстѣише славоу ея. и пач[е] всѣхъ вѣдѣт⁵⁹⁴⁾ въздавати сен долѣгъ чьсти⁵⁹⁵⁾ подобнѣиши си.⁵⁹⁶⁾

⁵⁷²⁾ *ab — dod.* да. ⁵⁷³⁾ *FMa* — вѣроваша. ⁵⁷⁴⁾ *C* — мнѣше. ⁵⁷⁵⁾ *K — brak.* ⁵⁷⁶⁾ *L* — сего. ⁵⁷⁷⁾ *L — dod.* богови. ⁵⁷⁸⁾ *ab — dod.* богови. ⁵⁷⁹⁾ *cd — brak.* ^{580—581)} *BF* — что же ли; *a* — что же. ^{582—583)} *M — brak.* ^{584—585)} *M* — почитан. ⁵⁸⁶⁾ *cd* — чтити. ^{587—588)} *cd* — имѣ. ⁵⁸⁸⁾ *ab — brak.* ⁵⁹⁰⁾ *C — dod.* сіе глаголи, г, жды. и на конждо стихъ поклонъ, а; *Labcd — dod.* чты и zde да въздвигнетъ выше гласъ къ възглашенію же сему отъ сѣдалищъ нашихъ вѣстаемъ. ⁵⁹¹⁾ *Labcd* — Иаще. ⁵⁹²⁾ *C — dod.* г, жды, поклоны г; *Labcd* — рци трижды по възглашеніи семь. пакы сядоуть. и чтеть пакы нижшимъ гласомъ. ⁵⁹³⁾ *C — brak.* ⁵⁹⁴⁾ *B* — видятъ. ^{595—596)} *CL* — подобнѣишея.

блгдрат' же сію яко ба его же⁵⁹⁷⁾ нигде же никтож[е] видѣти может. ⁵⁹⁸⁾ ннѣ плотоносна от нея зрат, явленѣ скровенаг[о]. и неприступному и страшномуу приближаются, зрака рад[и] рабьскаг[о]. оуповающе конечнаго, рад[и] с'хожденія его. Семоу събесѣдоуютъ и глють. егож[е] рад[и] быша съблизь и радуютсѣ радостію неиз'глаголанною. съмирिति же сѣ толико, елико бжіе члколюбіе, хотѣть оубо не могуут' же. и бываетъ сіѣ немощь, с'миренія высоты въсход. где же равно къ рабному, ⁵⁹⁹⁾ раба с'нітіе. и къ рабоу влдкы. нападающе же и поклоняютсѣ. вси блгоговѣинѣ мтри с' боѣзнію. толиким их блгымъ ⁶⁰⁰⁾ ходатанци. [A 495-v] въ яже прежде сеи ⁶⁰¹⁾ обрѣстисѣ. прикинути мнози вжделѣша. а еже болше имъ друго и чстнѣше. яко в'мѣстителіе ⁶⁰²⁾ оубо соут сіи славы бжіа по мѣрѣ. коемоуждо своего простран'ства. ⁶⁰³⁾ И сіѣ невеществены ⁶⁰⁴⁾ и нетлѣнны и чстнн. еже никогда же подвигнутисѣ къ бжію преслушанію отноуд. но прено добраго пребытіа своимн с'хранѣти движен'ми. сіѣ же всѣ ⁶⁰⁵⁾ в'мѣсти въсѣ. ⁶⁰⁶⁾ исплѣнѣмо и мѣрою. сим въсіѣваемо бжство. исполнь ⁶⁰⁷⁾ бо и ⁶⁰⁸⁾ неоскудно сна еѣ бжство. еже бо оць, сіе и снѣ. якож[е] и дхь, еже и снѣ. бжство бо нечѣстно сего рад[и]. ниж[е] с'суженія ес сен. ниж[е] равности. но еже посредѣ имат бжства и англъскыя красоты. толико недостаточьствующе бжства, елико не то ⁶⁰⁹⁾ есством. и толико ⁶¹⁰⁾ превъсходѣннн небсныя всѣ чины. елико его же не в'мѣщаютъ. вси. едіна в'мѣсти сіѣ. отсюдоу ⁶¹¹⁾ ес. И по трои всѣхъ влдчца. не яко мти токмо влдкы и црѣ и ⁶¹²⁾ гса и съдѣтелѣ и ба. но и яко спсеніе ⁶¹³⁾ всея видимыя и невидимыя твари. и рад[и] иже из нея едіненіе, едіног[о] снса. снѣ бо ся и бѣ. всю от нея в'нен едінои. невидимоую и видимоую въ себѣ въспрімѣ тварь. оумную [A 496] оубо дшю. яко едінородную ⁶¹⁴⁾ оумным. тѣло же яко едіносоушно съраствореніе. пріѣті я от четырёх с'ставѣ, вешныя и видимыя твари. и понеже

⁵⁹⁷ — ⁵⁹⁸) *La* — никто же видѣти нигдѣ же. ⁵⁹⁹) *BCIK* — равному; *ab* — срабному; *cd* — срамному. ⁶⁰⁰) *C* — благихъ. ⁶⁰¹) *M* — сын. ⁶⁰²) *b* — вмѣстиліе. ⁶⁰³—⁶⁰⁴) *M* — сна не в'ведаемы. ⁶⁰⁵—⁶⁰⁶) *B* — *brak*. ⁶⁰⁷—⁶⁰⁸) *B* — *brak*. ⁶⁰⁹) *E* — *dod*. есть. ⁶¹⁰) *M* — *dod*. недостаточьствующе небсныя. ⁶¹¹) *cd* — отсюдоу. ⁶¹²—⁶¹³) *M* — *brak*. ⁶¹⁴) *L* — с' одную.

оубо ⁶¹⁵) не инако спсєніе ⁶¹⁶) не обжив'шимсѧ спсающимсѧ обжені. еже едіноя рад[и] сіѧ. в'той бо нес'мѣсна и несъ-
растворена. и есствомъ расстоѧщаясѧ. и с'мѣсишасѧ ⁶¹⁷)
и сърастворишасѧ ⁶¹⁸) и съедінишасѧ. и неразрѣшна, и не-
съмазан'на и неслит'на пребываютъ вѣчно. сих рад[и],
и влѣдча по влѣдце црца по цри. и гжа по гсдѣ. и по все-
держитѣли, и властникоу и всесилнѣ. вседержительница.
и обладаючи и всесилная. крѣпка по крѣпком. высокая
по вышнемъ. и по бсѣ, бѣ. члколюбива. млстивая и блгооут-
робнаа. многомлстивая и щедрая. блгая, и ⁶¹⁹) крот'кая.
блгостин'ная. млсрдаа. и незлопомнимая. всѣмъ хотѣ-
щія ⁶²⁰) спсєнію. всѣхъ защищаючи. всѣхъ застоупаючи
иже в'напастех. всѣхъ мленіа к'полезному; исполняючи.
всѣмъ иже къ ней прибѣгающимъ ⁶²¹) грѣхы в'землющи.
всѣхъ роуководѧщи. ⁶²²) и всѣхъ танинѣ к'добрымъ подвигу-
жоущи. всѣмъ помагаючи. всѣмъ [А 496-в] с'дѣиствоующи.
всѣмъ призывающимъ имѧ ея, борзѣише же нежли ско-
рость млтніи преходѧщи. ли кто ес въ мори или ⁶²³) на
земли или изнемагаем. или обоурѣваемъ, или скорбѧсѧ, ⁶²⁴)
или приразивсѧ. или ноцнаг[о] оубоявсѧ страха. иже призо-
ветъ имѧ ея. и не абіе разоумѣет не бѣсы токмо бѣжаща,
но и самыи с'ставъ, ⁶²⁵) з[емлѧ] въздохъ и вода и огнь
оустоупающа и блгоговѣишьствоующа. и бояшасѧ призы-
ваніа всѣхъ гжа и влѣдча. и всѧка ноужда именемъ бца ⁶²⁶)
отвращаема ⁶²⁷) и рас'сыпаема и бѣжати. ⁶²⁸) паче всѧкіѧ
мысли и всѧкого слова. Якож[е] бо и снѣ еѧ и бѣ вездѣ
ес. и всѧ исполнѧет. сиче оубо и снѧ неопредѣлнаго сего
ба мти. Тѣмъ ⁶²⁹) и призываема ⁶³⁰) вездѣ обрѣтаетсѧ не-
постижнѣ. прославимъ оубо имѧ стое ея. Паче же всегда
въ оустѣхъ нашихъ се носимъ. зане якож[е] ⁶³¹) въздохнаго
дыханія, ⁶³²) сиче же оубо и призыванія сего требоуем, при-
бѣгающе присно к'прчстѣи сеи иконѣ тою ⁶³³) бо обрѣта-

^{615—616}) *M* — ни едина къ спасенію. ^{617—618}) *M* — *brak*. ⁶¹⁹) *CDEF-GKLM* — *brak*. ⁶²⁰) *M* — хотящимъ. ⁶²¹) *C* — притекающимъ. ⁶²²) *Lb* — наставляющи; *M* — рукою водящи. ⁶²³) *CFGK* — ли. ⁶²⁴) *cd* — соскрорбѧся. ⁶²⁵) *La* — съставы. ⁶²⁶) *La* — богородичнымъ. ⁶²⁷) *M* — отвращаетъ. ⁶²⁸) *Ca* — бѣжащи. ^{629—630}) *M* — призываемъ. ⁶³¹) *cd* — *brak*. ⁶³²) *cd* — *dod*. вѣдѣти желаемъ. ⁶³³) *Ga* — тобою.

емъ всѧ блгая оставленіе грѣхом. избавленіе стрстей дшевныхъ же и тѣлесныхъ. приведеніе ею и присвоеніе къ снѡу ея. [А 497] отрадоу злолютныхъ. житія и печалеи. живота конецъ премѣннаго⁶³⁴⁾ добръ и непостыденъ. Вземлюще же сѧ и къ дол'гому оному поутѣ. егѡж[е] никогда же шествовахом. от него же нѣс въ'звращеня.⁶³⁵⁾ иже по въздоусѣ бѣсовъ безмѣрныхъ, роукъ и зракъ, іея рад[и] не узрим. и избѣжимъ держащихъ наша рукописанія съгрѣшеніи. и ищущихъ въ оуготованное имъ⁶³⁶⁾ мѣсто моучное⁶³⁷⁾ приторгнути⁶³⁸⁾ насъ. Аще не⁶³⁹⁾ предваривши сіа расторгънетъ, влчѣственнымъ⁶⁴⁰⁾ млстивая млекопитателница. въспоминаетъ бо томоу роженіа,⁶⁴¹⁾ пеленъ. масла кравіаго⁶⁴²⁾ и меда, всенепорочныхъ сесцю, всечстаго млека. роукъ, колѣнъ. еже съ страхомъ и говѣніемъ цѣлованіи. съ воспитѣніа. и конецъ, ороужіа оног[о], еже пронде срдце ея. зрашѡи сего яко едіного от⁶⁴³⁾ злодѣи на оубинств'вномъ дрѣвѣ⁶⁴⁴⁾ оумірающа. и по смрти, ни едіному смѣвшому того предати погребенію прѣжде гемонова⁶⁴⁵⁾ повелѣніа.⁶⁴⁶⁾ и не можетъ сихъ рад[и] оставити мтръ, иже хотѣи млсти есствобо ея носѧ. яже мтри длъжная млрдіа есственаа, есственнымъ⁶⁴⁷⁾ закономъ рожде-[А 479-в] нныхъ яко есствомъ снѣ съхрани.⁶⁴⁸⁾ Еи же⁶⁴⁹⁾ и повиноусѧ.⁶⁵⁰⁾ еи же и предста. еи же и послѡужи блгонравнѣ яко мтри. ею же почте чстью.⁶⁵¹⁾ но⁶⁵²⁾ і аггл'ски превѣсходѧщею. Яково бо и колико блгоговѣніе мнитсѧ имѣти нбснѣмъ чинѡмъ, с'дѣтелѧ зрашимъ несъдержимаго ба, женѣ оубосѣи, и нищен, и повиноующасѧ, и повелѣмоу. и паче серафіми. егда си зовоуще стъ стъ стъ, видѧхоу сего самого едіного отъ троци к'немоу же съ оцмъ и дхомъ нѣніе звахѡу. скуделникъ воды носѧща движюща же сечиво и сѣкоуща дрѡва⁶⁵³⁾ и ноужнымъ женьскои мтре немощи

---

⁶³⁴⁾ *Lcd — Ga* — врѣмен'наго. ⁶³⁵⁾ *a* — вращенія. ⁶³⁶⁾ *cd* — моученія. ⁶³⁷⁾ *cd* — *brak*. ⁶³⁸⁾ *B* — торгнути. ⁶³⁹⁾ *B* — *brak*. ⁶⁴⁰⁾ *cd* — *dod*. дерзновеніемъ. ⁶⁴¹⁾ *cd* — *brak*. ⁶⁴²⁾ *M* — кровна. ^{643 — 644)} *M* — злодѣйственаго оубинства дрѣвле. ⁶⁴⁵⁾ *CEFIL* — игемонова. ⁶⁴⁶⁾ *C* — погребенія. ⁶⁴⁷⁾ *b* — есствомъ. ^{648 — 649)} *CF* — и еже. ⁶⁵⁰⁾ *M* — повинися. ⁶⁵¹⁾ *GLabcd* — *dod*. въсякъ оумъ не чловѣчьскыи тѣчю. ⁶⁵²⁾ *CF* — *brak*. ⁶⁵³⁾ *DGH* — дрѡво.

раболѣпно слоужаща потребам. И се быти мню еже пред
въ ⁶⁵⁴⁾ обычаенно сим. ⁶⁵⁵⁾ яко испльнѣ нбо и землю. ⁶⁵⁶⁾
славы твоея. ⁶⁵⁷⁾ Но ниже съ соужденіе ⁶⁵⁸⁾ ес яже на
нбсехъ славы, къ яже на земли того славѣ. еже бо оубо,
всю тварь видимоую и оумною ⁶⁵⁹⁾ и всако соущество
и есство от несоущих привести, своего емоу велелѣпіа ес.
и непостижимыя силы. А еже, сего самог[о] даж[е] до есства
прінти за възлюбленіе [А 498] члкъ и плот быти ⁶⁶⁰⁾
мртвѣна и тлѣнна, ⁶⁶¹⁾ кто прославить ⁶⁶²⁾ кто възпоет. ⁶⁶³⁾
кто о семь не оудівитсѣ, и ⁶⁶⁴⁾ възстрепещеть и ⁶⁶⁵⁾ оужа-
снетсѣ. недооумѣвають бо сѣ и нбсныя доброты недооу-
мѣнное се и великое таинство пѣснословити. с'прѣтоую-
щеса и скоутовающес[ѣ], и ниж[е] аще в'преисподних земли
боудут, възмогоуть оубо с'мѣреннаго мѣру обрѣсти
толикоу оума. елико достойно подклонитсѣ непостижному
смиренію непостижимаго ⁶⁶⁶⁾ вышнѣг[о]. и пристоупити на
рабиѣше же и смиреннѣше. пѣтіе, ⁶⁶⁷⁾ послѣднихъ ег[о],
всѣхъ выш'ша ⁶⁶⁸⁾ ег[о]. и егож[е] безмѣріе разоумѣвають, пос-
тигнути тог[о] ⁶⁶⁹⁾ не оу ннѣ ⁶⁷⁰⁾ имоут. Сего рад[и], иже къ
мтри чстью, и рабскимъ блгоговѣніем и срамом. и ве-
ликолѣпнымъ почитаніем свое наполнѣет недостаточство.
Но и ⁶⁷¹⁾ вѣчных блгъ яко ⁶⁷²⁾ ходатаиствоующою бжсвою
и члвчству тоя рад[и] получимъ. як[о] всака слава чсть и стни,
от самого того перваг[о] адама, и даж[е] ⁶⁷³⁾ до скон'чаніа
вѣкъ. ⁶⁷⁴⁾ прорком и апсло. мчнком. и првднком и прпдбным.
и с'миреным срдци. гоя рад[и] единыя. бци мріа, и быс.
и бываетъ. и боудет. блгдтію и члвколюбіем, иже из неѣ
сна и ба и га ннго іс, хса. с'ним же оцю слав[а], съ стымъ
дхмъ. нын[ѣ] и прсно и в'вѣкъ ⁶⁷⁵⁾ вѣком. Аминь: ⁶⁷⁶⁾

---

^{654—655)} *M* — обычан носимъ. ⁶⁵⁶⁾ *D* — земля. ^{657—658)} *acd* — они
съ осоужденіемъ. ⁶⁵⁹⁾ *M* — невидимоую. ^{660—661)} *FL* — і жертва не-
тлѣн'на. ⁶⁶²⁾ *BM* — не прославить. ⁶⁶³⁾ *BM* — не възпоеть. ⁶⁶⁴⁾ (*FL—dod.*
не. ⁶⁶⁵⁾ *CFL* — *dod.* не. ⁶⁶⁶⁾ *C* — непостижнаго. ⁶⁶⁷⁾ *SKab* — пѣніе.
⁶⁶⁸⁾ *BCF* — бывша. ^{669—670)} *LF* — недооумениѣ. ⁶⁷¹⁾ *cd* — яко. ⁶⁷²⁾ *M* —
dod. да. ⁶⁷³⁾ *M* — да иже. ⁶⁷⁴⁾ *C* — вѣку. ⁶⁷⁵⁾ *BCFHIKabcd* — вѣки;
M — вѣка. ⁶⁷⁶⁾ *K* — *brak*.

TEKST Nr. 2.

*Podług rękopisu Muzeum Rumiancowskiego w Moskwie
Nr. 457, „Chronograf“ w. XVII, rozdz. 166.*

О пришествіи иконы пресвятыя богородицы римлянины во царьградъ. Чюдо преславно зѣло в' кратцѣ.

Бысть убо ¹⁾ въ лѣто ²⁾ греческаго царя льва воздвигну ему ³⁾ бѣсованіе и разрушеніе на святыя иконы, и сих ради святому патриарху царяграда герману беществу ему многу и в' заточение изгнанну имѣя же святыи германъ съ собою икону пресвятыя богородицы с' превѣчнымъ младенцемъ еже преписа с' лидскія и пребывъ в' заточеніи много время и разумѣ свое преставленіе к' вѣчнымъ благимъ видя еше нечистия пламень воспалаемъ, и честныя иконы разламляемы ⁴⁾ и разумѣ яко надолзѣ будетъ огнь прелести пожигая вся страны греческаго царьства и юже имяше у себе честную икону богоматере спревѣчнымъ младенцемъ и сію пушаетъ списаніемъ в' рим ко святѣйшему папе григорию, об'емже и многіе слезы излия на ню и велми воздохнувъ сія кнеи вѣщаше сплачемъ иди владычице иди и сопревѣчным ти младенцемъ бѣжаше не от ирода во египеть но в' рим ⁵⁾ нечестиваго се бо зря ⁶⁾ л'ва и преиди великое и широкое море безбѣдным плаваніем носиши ⁷⁾ бо на руку сотворшаго небо и землю и море и спасися в' руку твоего угодника григория папы нас же иже о тебѣ бѣдствующих в' нѣдра авраамля покой твоего убо праотца но вѣрѣ ж ходящих нас вѣры ради отца и помяни мя в' небесных твоих ⁸⁾ селехъ тажъ цѣловавъ ноги его пушаетъ воглубину и бѣ видѣти позоръ страшень пловяше бо просто боржае орлова летанія и носима благочестивыми ⁹⁾ волнами

WARJANTY podług rękopisu „Chronografu“ biblioteki Wachramiejewa (ob. w Mosk. Muz. Histor.) Nr. 494, XVIII w., rozdział 160. Tytuł: „О пришествіи иконы пресвятыя богородицы римскія въ царьградъ. чюдо преславное въ кратцѣ“.

¹ — ²⁾ *brak.* ³⁾ *brak.* ⁴⁾ размышляемы. ⁵ — ⁶⁾ нечестиваго сего нестиваго звѣря. ⁶⁾ носившаго. ⁸⁾ *brak.* ⁹⁾ благодѣтельными.

неизреченною кротостію. Бысть же священному папе григорію откровеніе божіе воснѣ повелѣвающее уготовитися ко стрѣтенію и ко пріятію царицы понеж рече неедина царица но и царь снєю приходитъ. Возбудив' же ся архіерей абіе созывает причеть и священосцы ¹⁰⁾ пригатовивъ не яко во снѣ повелѣннымъ в'нимая но яко во дни повелѣнная исполняя держащимъ бо ся чистымъ свѣтомъ дыша (*sic!*) вящшая боговидѣнми глаголетъ и яко своимъ уже бывшимъ тому бесѣдует и радующимся преподобнымъ во славѣ его на ложихъ своихъ. Уготовавжеса папа ¹³⁾ изыде во срѣтеніе да якоже на устїи моря быша ¹⁴⁾ и видѣша преславно грядуща икону рождиша божія слова и восприемлет сію отъ воды юже ¹⁵⁾ у ногъ омокренную часть отирая ризою своею и лобызая и пѣти причту пелелѣ дивяся о великихъ божіихъ дѣлахъ отверзже иже ¹⁶⁾ надглавою разсѣченіе у иконы обрѣте писаніе пославшаго ея и вину ея же ¹⁷⁾ ради посла ея единъ же бѣ всего шествія ея день и ночь пѣнню жь град оглашающу сри-скашеса народъ дивящеса божіей матере преславному чюдеси в'шедже во храмъ верховнаго апостола петра вневходимыхъ в'нутрь ту святого олтаря повѣси и бысть отъ нея различнымъ недугомъ и болѣзнемъ цѣл'ба и прогоненіе духомъ лукавымъ, Времяжъ преїде немало но во сто и тридесять лѣтъ попришествіи ея в' рим мучителемъ царемъ иконоборцемъ л'ву исавру и сыну его скверному копрониму такоже и того сыну льву и прочимъ христоненавистьникомъ иконоразрушителемъ царемъ з'лѣ ¹⁸⁾ житіе отвергшимъ егдаже благоволи богъ сотворивый многія силы женами и возсія весна благочестія церкви разрушая зиму юже на святыхъ иконы нечестія и вси храми божіи свое украшеніе и благолѣпіе воспріимаху, Тогда убо и честная богоматере икона сия дѣло преславно содѣла намъ есть же блаженн убо видѣвши ²⁰⁾ блажени же и не видѣвши ²¹⁾ и вѣровавши но да внемлется слову божественное чюдо егда убо в' константине граде благочестія в'законевахуся и святыхъ иконъ честь и поклоненіе про-

---

¹⁰⁾ свѣтоносцы. ¹¹⁾ повелѣніемъ. ¹²⁾ *dod.*—нощнымъ. ^{13—14)} *brak.* ¹⁵⁾ и ужъ. ¹⁶⁾ *brak.* ¹⁷⁾ *brak.* ¹⁸⁾ з'лѣ. ¹⁹⁾ извершимъ. ^{20—21)} *brak*

повѣдашеся блаженною царицею еодорою и сыномъ ея михаилом в' римѣ сего невѣдущим и убо честная сія икона начинает часто колебаться паче же во времена божественныхъ пѣній вримляны же ²²⁾ сего ради ²³⁾ немаль страх ²⁴⁾ вниде и нѣкое зловеликое мняху постигнути их хотяща, Нѣкогда убо вечернему славословію совершаему и самому папе ту сущу и пѣніе начинающимъ хлопот²⁵⁾ убо слышашіе ²⁶⁾ пуцаем от иконы от страха же того пѣснемъ премолкшим и еже господи помилуй великимъ гласомъ возвати ²⁷⁾ в'сѣмъ поющимъ да якожь надолзѣ господни милости призвати ²⁸⁾ икона мало утишившися и се паки съконченіемъ възгрѣмѣвши изимает колце от своего повѣшенія яко возкликнути всѣмъ истещися во олтаръ пояти руками еже не на земли той пасти и сокрушится онажь по воздуху лежаше (*sic!*) ниединому прикоснутися то могуше. яко ногами тихо ходящи на воздухѣ проходящи церковь ангельскими мноу силами всеблаготворѣнно носима священникомъ и самому папе ужасьшимся о преславномъ видѣніи и послѣдующе ей стрепетомъ она же постиже рѣку тиверь спускается на среду и ²⁹⁾ края воды касающеса ³⁰⁾ кротце плавяше достизаетъ же константинъ град честная сія икона богородицы на воутрешій день, Утру же бывшу видится прикрай пристанища еже наречется фияли приплаваючи вознакъ и видѣвши людіе инъ инагъ престираше видѣти что есть приплаваемое ко граду но и свыше еже ³¹⁾ нарицается ѳорссъ солночника полатнаго от него преклоняющагося ³²⁾ смотряху и сущимъ долѣ глашахъ что есть приплаваемое. нѣцыи жь вкораблець влѣзше и видѣвши яко икона бѣ пречистыя богоматере со пречистымъ ³³⁾ младенцемъ и вземши ея принесоша ко царице еодоре и бываетъ стеченіе синклиту и всему народу на видѣніе и поцелование тоя святаы иконы царицажь болшее знаменіе православию сіе вмѣни быти невѣдущи же от куду и како явися снѣ честная икона помышляючи отглубины сей воздатися промысломъ божимъ уз разрѣ-

---

^{22—23)} *brak.* ²⁴⁾ *dod.* сего ради. ²⁵⁾ топоть. ²⁶⁾ слышашеся. ²⁷⁾ взываху. ²⁸⁾ призываемѣй. ^{29—30)} краю водѣ касается. ³¹⁾ *brak.* ³²⁾ покланяющеса. ³³⁾ превѣчнымъ.

шивших ³⁴⁾ держащих ю многи бо святые иконы злочестивии иконоборцы камене тяжко привязующе и в море вметающе и сия убо в коньстанине граде сущимъ же ³⁵⁾ въ риме сия ³⁶⁾ невѣдущимъ, Помалезь времени слышано бысть в римѣ яко в константиѣ граде иконоборная ерес потребися таже восписуетъ пана ко царице и к патриарху писмена благодаря бога и тѣхъ ими же божественный промыслъ обще содѣла спасеніе вписавже и прежнее богородицѣ пришествіе врим і нынѣшнее преславное отхожденіе посланніи же достигоша в константиѣ град и посланіе царицы и патриарху вручиша и понеже ³⁷⁾ шествіе иконы пресвятыя ³⁸⁾ богородицы такожь и нынѣ тогда ³⁹⁾ отшествіе царица же сия слышавши глас еда како сия будетъ икона иже от моря предмалымъ временем принесоша ей и повелѣ в скорѣ сию принести пред всѣми, Римлянежь вкупѣ очима на сию возрѣвше и вси падше на лица своя с страхом многимъ поклоняхуся и велиим гласомъ вопіюще самую ту бывши ⁴⁰⁾ икону исповѣдающе иже ⁴¹⁾ от них преславно изшедшую и что убо не глаголаше что ли не творяще от неизреченныя радости и день обрѣтенія в торый быти изшествія сей сказаша царица жь от преславнаго его чудеси вѣру примаше таинства, Возрадовася синклит возрадовашежеся и полатни поюще побѣдное протече весь град преславное слышаніе истекается множество народа патриарх же веселія исполненъ бывъ в землетъ пречистую ту икону на руку свою вжигается множество свѣч проливаются миро куренія благовонно воспосылается горящимъ глагоуханным (*sic!*) кождениемъ многимъ предидуть людие свѣтліи и величаишии же ⁴²⁾ от синклитѣскаго совѣта и церковныи причетъ вси хваляще и поюще ⁴³⁾ и тако въ тезоименитый ея храмъ богородицы в халкобратех (*sic!*) донесше поставляютъ и бѣ на многи дни пришествіе сия честныя иконы празднуя град и не ктому лицкая (*sic!*) нежели ⁴⁴⁾ от иерусалима зватися но отъ всѣхъ яко от еди-

---

³⁴⁾ разрѣшившиися. ³⁵⁾ *dod. сіе.* ³⁶⁾ *brak.* ^{37) — 38)} почитахуся писанія с тѣми же, и еже к риму по морю пришествіе иконы святые. ³⁹⁾ тоя. ⁴⁰⁾ быти. ⁴¹⁾ яко. ⁴²⁾ иже. ⁴³⁾ вопіюще. ⁴⁴⁾ ниже.

ныхъ устѣ римляныни занеже и первы и послѣдніи римѣ возлюбити ей, Но нынѣ на куюждо неделю творящи похождение въ день в'торник совершаемыя литіи посреди града и обходящи священныя храмы и освящаючи всѣхъ творящи различная чюдеса яко дабудетъ память ея врод ирод незабвенна до скончания вѣка, Уставижеса⁴⁵⁾ возпоминане (*sic!*) сие творити в' самы той⁴⁶⁾ празньственный день честнаго рожества ея мѣсяца септеврия в восьмой⁴⁷⁾ день.

ТЕКСТ Nr. 3.

Podług rękopisu Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji Duchownej) Nr. 614 (Anz. 52), w. XVII, ff. 61-v—65-v*)

Ина повѣсть о чюдотворной иконѣ богоматере, како в царѣ градѣ вопрошаше о ней вселен'скій патріархъ нѣкія россіискія люди, и о его повѣст'вованіихъ.

Обрѣтает'ся в писаніих и сицева повѣсть, яко нѣког'да благочестивымъ мужем велика нова града прилучися, быти во царствующемъ кон'стан'тине градѣ, сними же вселенскій патріархъ глагола о иконѣ пресвятыя владычицы нашея богородицы, честнаго ея одигитрія, яко отиде от царствующаго града и вопрошаше ихъ: не слышахули что, или видяху о таковой иконѣ: ониже ему о семъ истиннымъ свидѣтел'ствомъ исповѣдаша, яко едина чюдотворная икона богоматере одигитріе, богъ вѣсть откуда к величѣй рос'сіи преславно по воздуху прииде, и в раз'личныхъ мѣстехъ тамо являшеся; от мѣста на мѣсто преходящи, в предѣлѣхъ великаго нова града, за сто и осмьдесятъ поприщъ

---

⁴⁵ — ⁴⁶) *brak.* ⁴⁷) и.

*) *Ten sam artykuł znajduje się jeszcze w rękopisach:* 1) Petersburskiej Komisji Archeograficznej Nr. 22, 1699 r. 2) Drukarni Synodalnej w Moskwie Nr. 7 (199), w. XVII, ff. 384-v. 3) Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji Duchownej) Nr. 615 (871), ff. 42-v, 268, 270. 4—5) Biblioteki hr. Uwarowa Nr. 1259 (804), 1696 r. i Nr. 1868 (40), 1622 r.

разстояніемъ от него, даже на послѣдокъ на рѣкѣ тихонѣ такоже преславно явися, и дивная и неизреченная исцѣленія подаючи идѣже нынѣ честно во церкви пребываетъ. таковая слышавъ святѣйшии, раз'женіемъ сердце напол'нивъ начатъ из глубины сего, воздыханіе износити. потомъ и самъ повѣдаше, како чюдотворная она икона богоматере от царствующаго кон'стан'тина града преславно по морю отхождаше, а може ю промыслъ божій оустрояше, и како нѣколицѣмъ времени къ царствующему граду паки возвращашеся, и многая чюдеса и благодѣянія ту содѣваше, и побѣды и одолѣніе на сопротивныя подаваше, како крѣп'кая помощница, гор'дос'ти рече ради и братоненавидѣнія и неправды, конечно от нихъ отиде, и к' тому не возвратися, та вся святѣйшии патріархъ с великимъ оумиленіемъ изрекъ, шедъ и показа имъ мѣсто и киотъ, идѣже стояше чюдотворная та икона. бѣже то мѣсто, въходя в' церковь от западныхъ страны оу праваго столпа, на нем'же мѣсто іна поставлена икона пресвятыя же богородицы, но оубо мѣрою мен'ша сущи. пред'нею же свѣтилникъ горяше неугасимыи. сицевая слышав'ше и видѣвше россійстии мужіе, зело оудивншася, і прославиша господя бога и пречистую его матеръ, творящую чюдотворнымъ своимъ образомъ, въ различныхъ с'транахъ чюдеса преестесвен'ная. и бяху на мнозѣ с первопрестол'никомъ о сицевыхъ бесѣдующе, и другъ д'ругу чюдеса повѣдающе, овъ оубо яже во грѣчес'тѣй странѣ содѣяшася: сіи же, яже россійскую зем'лю оудивнша. тыя глаголы пріем'ше во оушеса си, куп'но и во сердца великорос'сійстии мужіе, зело о из'вѣстии чюдотворнаго образа, возрадовашася. и егда от цар'ствующаго константина града отшедъше, великія россиі достигоша, тог'да от нихъ во с'транѣ сей повѣстѣми произвѣтися. и вкрат'цѣ писанію предадеса. еже вселен'скаго патріарха о чюдотворной иконѣ богоматере вопрошеніе и повѣданіе, и мѣста того имъ показаніе, идѣже стояше чюдотворная икона. и тако нещуется вѣр'ными не инъ быти сей святыи образъ, точію отшедыи от кон'стантина града и того ради по образу мѣста еже тамъ во церкви и в пречест'ной обители ея яже на тихонѣ, оустроено бысть мѣсто чюдотворному

и ангеломъ говѣйному ея образу, в'ходящимъ в церковь от западнѣя страны оу перваго праваго стол'па, идѣже и до нынѣ крѣп'кая помощница стоитъ, честным' си образомъ, многая и неисповѣдимая чюдеса божією силою содѣваючи, и всѣм' с вѣрою приходящимъ немедлен'но исцѣленія подаючи.

TEKST Nr. 4.

Podług rękopisu Klasztoru Solowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji Duchownej) Nr. 614 (Anz. 52), w. XVII, ff. 65-v—71.

Ина повѣсть о чюдотворной сей иконѣ пресвятыя владычицы нашея богородицы.

Идѣже оубо обрѣтается повѣсть о чюдотворной пресвятыя богородицы владимир'ской¹⁾ иконѣ, тамо во благодарственномъ еже к ней моленіи, о многочюдесной сей иконѣ богоматере, глаголетъся сице: ты, о владычице богородице свой чюдотворный образъ зем'ли нашей даровала еси, о немъ же глаголютъ мнози, яко вторнич'ная икона именовашеся, древ'ле же рим'ляныни. поначалу же лидская зовома: юже блаженный патріархъ германъ с'самово ображеннаго образа преписати повелѣ в лидѣ. иконоборства же ради царя лва саврянина (*sic!*), в римъ отпусти ю, на море поставив, и тако сама святая икона по морю шествіе творяше; приде в римъ точію единымъ ношеден'ствомъ. по лѣтехъ же сто и тридцати, паки сама святая икона изыде из рим'скія цер'к'ве на море же, и приде во царствующи градъ, при благочестивомъ царѣ михайлѣ, и матере его ѳеодорѣ, в лѣта рускаго великаго князя рюрика. потом' же и в нашей русской зем'ли на рѣцѣ тихѡинѣ²⁾ на

---

¹⁾ Zamiast „тихѡин'ской“; jest to wskazówka, na podstawie której możemy przypuszczać, że nie tylko obraz Matki Boskiej Tichwińskiej był związany z legendą o obrazie Matki Boskiej Rzymskiej i że wogóle ta ostatnia była bardzo rozpowszechniona (por. opowiadanie o obrazie Matki Boskiej Bogolubskiej na rycinie ze zbioru D. Rowińskiego, o którym mówiłem wyżej).

²⁾ Por. wyżej: „владимир'ской“.

воздухъ явися, святыми аггелы невидимо носима, идѣже и до нынѣ пребываючи, и безчисленная чюдеса содѣваючи, исцѣленіе неоскудно подаваетъ всѣмъ съ вѣрою приходящимъ. о сичевыхъ оубо прежде реченныхъ божіихъ и пречистыя богоматере благодѣянійхъ, во царѣ граде и в рѣмѣ бывшихъ, древнее сказаніе предложимъ. еже пространнѣе и явственнѣе преждѣ помянутая, извѣститъ намъ, яко да паче оуразумѣемъ предивныя божія благодѣянія. прежде реченныи иконоборецъ онъ и звѣроименитыи левъ, неоумол'каше неис'товствуя на святыя иконы творца всѣхъ и содѣтеля, и рож'дышия его, и всѣхъ святыхъ: но разбивати я. и сокрушати окаянныи повелѣваетъ. и иже во святыхъ свѣтонос'наго отца гер'мана бесчестіемъ озлобивъ, и заоушен'ми честное его и святое лице бивъ изгоняетъ. доблій же, доблественнѣ в'ся тер'пя, отходитъ от цер'кве во изгнаніе, относитъ с' собою двѣ честнѣ иконѣ, едину господя нашего іисуса христа, юже от патріархіи взятъ: другую же богородицы, юже от лиды преписа, с нерукотворенного образа, во храмѣ ея. егда же на заточенія мѣсто оуготовися, писанія тогда написа к рим'скому первопрестол'нику, папѣ григорію. вся яже содѣяшася явлен'нѣ сказавъ, и на иконѣ христовѣ посланіе водрузи созади, время и час посланію написавъ: и на руку си икону вземъ целова ю со слезами, и дваждѣ оумъ к' самому господу іисусу христу воз'ведъ, прирече: настав'ниче наставниче спасай образъ свой и насъ и пусти на море прямоход'ну. таже отходитъ не в' з'накъ ниже на лицѣ, но прямо стоящи. господь же челоуѣколюбець в ту ношь явленіемъ к' стретенію честныя си иконы, возбуждаетъ григорія папу, иже заоутра восияв'шу солн'цу, всему причту изыти повелѣ, со свѣщами и с кан'дилы: и пришедъ на рѣку тиверь, на море пловяше, и оувидѣ издалеча пречистую ону икону спасову. да яко же близъ бысть ея, оужасомъ и любовію одержимъ. абіе паде с плачемъ сиче приглашая: аще к намъ недостойнымъ пришелъ еси владыко челоуѣколюбче честнымъ твоимъ образомъ, яко же древ'ле преславно плотію по водам шес'твуя, благоволи самъ взыти к намъ: не смѣемъ бо грѣшніи. рук нашихъ осязаніемъ тебѣ пречистому прикоснутися. едва же сія

ему провѣщавшу, абіе подъятъся икона спасова, и взыде на руку папы. папа же вземъ ю с радостию, и цѣловавъ с любовію, потъщася ко бреку, всѣде на коня и по всему граду понесе со псалмы и пѣніемъ, в восклицаніи велицѣ: и поставиша ю в велицей церкви святаго апостола петра. сланость же морская искапаючи цѣлбу многоразличну недугующимъ, подаваше. посланіе же папа обрѣтъ не мокрен'но, и прочеть е оувѣде о злочестіи царя, и о подвизѣ патріарха германа, и о времени посланія, одинаго дне. ему же оудівлься, величаше божію силу: но скорбѣше о лютомъ вѣрныхъ гоненіи от царя злочестива. тѣмъ же и посланія два ко царю со обличеніемъ о честныхъ иконахъ премоудро написа. по семъ же присно поминаемыи блажен'ныи германъ, апостольскіи пут' шест'вова озлобленіемъ и веригами об'ложенъ сыи духов'ныхъ дней исполнь быв, оуразумѣ свое к' вѣчнымъ преставленіе. зря же нечестія пламень восплаемъ честныя иконы разлом'ляемы, и овы огню предаемы, овы же попираемы во всей гречествѣй державѣ, тогда и другую икону, оуже богоматере яже от лиды преписа. такожде списаніемъ водруженнымъ, морскимъ оумысли в'вѣрити, шучинамъ, неже на поруганіе нечестивымъ по себѣ оставить. и оубо объем'ля ю любез'но многія слезы из'лиаше, и вел'ми воздохнув, сія к ней вѣщаше словеса, премѣшая стенаніемъ и рыданіемъ: иди пречестныи образе пресвятыя владычицы, иди и спасайся силою божіею, бѣжа нынѣ не от ирода во египетъ, но от нечестиваго и свѣрѣпого звѣря лва в римъ. спасайся в'купѣ с превѣчнымъ младен'цемъ, и преиди сіе великое и широкое море, без'бѣд'нымъ плаваніемъ: носиши бо начертаніе сотвор'шаго небо и зем'лю и море, достиг'ни же в'руку григорія папы, божія оугодника, и теп'лаго честныхъ икон побор'ника: насъ же о иконопоклоненіи бѣд'ствующихъ, ты сама госпоже богородице в нѣдра авраама прародителя твоего по вѣрѣ же и нашего отца оустрой, и въ небесная селенія въ царствіе сына твоего и бога нашего ходатайствомъ твоимъ оуправи. таже цѣловавъ святую икону, пусти на море. она же обношь едину преп'ловуши преестест'вен'нымъ теченіемъ в' малѣхъ часѣхъ рима достиже, и панѣ такожде явися, и срѣтаема бяше,

и на руцѣ святителю взыде, и поставися в' том' же храме верховнаго апостола пет'ра, внутрь ол'таря, подаючи многімъ болѣзнем' исцѣленіе. по пришествіи же от оного иконъ святыхъ пущенія к риму лѣтъ ста и тридесяти, даже до державы благочестиваго царя михайла и матере его блажен'ныя царици ѳеодоры, таже икона пречистыя богородицы в римѣ быв'ши, начатъ час'то колѣбаться никим же движима, на многи то дни всѣмъ видящимъ: овогда на вечер'немъ и на оутрен'нѣмъ пѣніи, овогда же на литор'гии, посем' не на м'нозѣ оутишившіся, абіе внезапу поскаченіемъ восклекав'ши, изимаетъ оубо бѣл'чюгъ от своего повѣшенія, яко воскликнути всѣмъ истещися, во олтар, под'яти хотящимъ рукама, во еже бы на зем'лю не пастіся той, и сокрушен'нѣ и не быти, онаже по воз'духу хождаше, никому же прикоснутися могущу, неснѣш'но же по воздухѣ церковь проходяше і исходящи аггельскіми небесными, силами в'себлагоговѣйно носима бѣше невидимо. таже помалу, со плачемъ и страхомъ зрящихъ, лег'ко от храма изнесеса. папа же и священницы о преславномъ видѣній оужас'шеса, послѣдоваше чюд'ному шествію ея, с трепетомъ и слезами, доуде же достиже на рѣку тиверь, на ню же спустившіся от аера, просто по водамъ и крот'цѣ плаваніе сотвори. людіе тому яко лѣпо дивящеса плачевнѣ рыдаху. она же отхождаше и вскорѣ далече бысть от очію зрящихъ. папа же слезы точа, и оувый мнѣ вопія глаголаше: вскую отходиши госпоже от насъ честнымъ твоимъ образомъ, божественныи нашъ киоте, и камо царице от нас идеши, трепещу же и азъ да некогда и насъ сущихъ в' римѣ от святыхъ иконъ почитаніи и поклонаніи, мучительство діаволе постиг'нетъ, от него же сохрани насъ госпоже твоимъ святымъ заступленіемъ. икона оубо та святая богородицы дѣвы, во оутрии день доплаваетъ кон'стан'тина града, и оу пристанища от многіхъ видит'ся приплыв'ши в' знак, людіе же константина града стекшеса оузрѣша преславное то припловеніе, быти небесное дарованіе, и влѣзше в кораблець взяша, приплаваемое: а яко же видѣша икону быти пречистыя богородицы, принесоша ю ко царицѣ феодорѣ и бысть стеченіе людей много на обрѣтеніи сея собрав'шимся же всѣм' в'купѣ на иконное по-

клоненіе, невѣдомо бѣ откоудоу честная сія прип'лове икона, в'си оубо от глубины изыти сію помыш'ляютъ, многи бо святыя иконы они з'лочестивіи иконоборцы каменіе привезающе в' море в'метаху, царица же и патріархъ меѳодіи видѣв'ше икону пречистыя богородицы радост'но оудив'льшися о семъ пишутъ к первосѣдал'ному в римъ о иконѣ како иногда явися на морѣ оу града. папа же и людіе писаніем' и словеса исповѣдаху божіи промыслъ иже о иконѣ пресвятыя богородицы, явленіе же сказа посланіемъ, и древ'нее пришествіе иконы богоматере въ римъ. и преславное отшествіе новое от рима. с посланіемъ же пришед'шии от папы видѣв'ше ю в кон'стан'тинѣ граде со слезами и со страхомъ поклоняхуся ей яко преславно от вет'хаго рима отшед'шей, рав'нѣ же преславно в новый пришед'шей, а царица и пат'риархъ оувидѣв'ше от папы древнее иконы богоматере пришествіе в римъ и преслав'ное отшествіе радости ис'пол'н'шися взем'ше на руцѣ честную икону пресвятыя богородицы, несоша ю со свѣщами и со благодареніемъ хваляще бога и поюще благодар'с'т'вен'ная, и поставиша ю во храмѣ ея сущемъ в хал'копрати, и тако на многи дни весь градъ честь и поклоняніе безпрес'танно воз'даваше и от всѣхъ оустъ икона святая, подающая всѣмъ неоскудно исцѣленія, римляныни нарицашеся изволеніем же царицы и от патріарха на коюжде недѣлю творяху исхожденіе пос'редѣ града в' день втор'ника по образу свѣт'лыя недели обходяще священныя храмы со молебнымъ пѣніемъ и веселымъ тор'жест'вомъ, яко да пребудеть память просвещенія ея от рода в' роды многа же и неизреченна чюдеса и знаменія во царствующемъ граде сею святою иконою богоматере быша, и во вет'хомъ римѣ безчислен'на содѣяшася. еще же и до россійскія страны та преславно достиг'ши, предивными чюдесы обогати ю. яже отчас'ти кнѣга сія извѣствуетъ. сиче оубо о сей чудотворной иконѣ богоматере повѣсть обрѣтает'ся, ея же истин'на богу непрел'щасему есть из'вѣст'на. мыже божійми судьбами от насъ оутаенныхъ оиплазиво (*sic!*) взыскивати не дерзающе, ниже неизвѣстныхъ за извѣст'ная предаяти смѣюще, то свершеннѣ свѣмы и глаголемъ, яко божіе сіе есть намъ дарованіе, небесное сокровище аггельское при-

несеііе, образъ всечестныи, от небесных силъ почитаеми, вѣмый яко безчисленна здѣ и безмѣрна чюдеса тѣмъ сотвори богъ ихъ же нѣсть возмѣжно исповѣдати, и видимъ яко даже и до днесь творитъ и великую милость миру подаваетъ. во истинну божіи сіи безцѣнныи даръ, яко солнце чюдесною милостію сіяющъ и пречистымъ подобіемъ сердца зрящихъ возвеселяющъ. оудивляюще же вѣрныи вѣрныи, како тлѣнное вещество посредѣ пламенѣ иногда пребысть нетлѣнно, како и в пепелѣ яко злато сіяше, како и долготою време не повредися, како по воздуху ношашеся, како зело малымъ времемъ величайшее разстояніе претекаше, но вся сія в'семош'но силе божіеі преписующей, ему честь и славу возсылающе богородицу вѣрніи пѣсньми непрестанно яко матеръ божію величаемъ¹⁾).

---

¹⁾ W tekście Nr. 4 zwraca na siebie uwagę wzmianka o rzekomem ukazaniu się nad rzeką Tichwiną obrazu Matki Boskiej Włodzimierskiej (jednego z najbardziej czczonych przez lud rosyjski), przechowywanego oddawna w Kremlu moskiewskim. W tekście tym czytamy ponadto, iż jest to właśnie „wtorkowy” obraz Matki Boskiej, dawniej nazywany Rzymskim (str. 81). Nazwa „wtorkowy” przypomina wzmiankę, zawartą w zupełnej redakcji kazania, iż po powrocie obrazu do Konstantynopola, ustanowiono dlań specjalne nabożeństwo z procesją wokół cerkwi, odbywające się we wtorki (str. 68). Tu zaznaczyć należy, że na pierwszy wtorek marca, przypadał cud Hodigitrii w Bari (str. 30—31) oraz że święto obrazu Matki Boskiej Rzymskiej ustanowiono w pierwszym tygodniu w niedzielę Wielkiego Postu lub też w dniu 12 marca (str. 30—31). Szczegół ten wiąże ze sobą obydwie legendy: o obrazie Matki Boskiej w Bari i o obrazie Rzymskim.

LA LÉGENDE DE MARIA ROMAIA
DANS LA LITTÉRATURE RUSSE.

(RÉSUMÉ).

Le conte pieux sur Maria Romaia est d'origine byzantine. Nous le trouvons dans une homilie attribuée à Syméon Métaphraste (XI s.) qui a été éditée par Lambecius (en extraits dans „Commentarii de Aug. Bibl. Caes. Vind.," ed. 2, 1792, t. VIII); le texte complet en a été publié par Gédéon („Ἑκκλ. Ἀλήθ.,“ t. XV). Une édition critique est l'oeuvre de Dobschütz („Christusbilder" dans „Texte u. Untersuchungen" etc. Lpz.—1899). Cette homilie est composée de quelques légendes qui jouèrent un rôle à part dans les littératures de l'Europe orientale et occidentale. Voici le résumé de ce monument littéraire.

Après une brève introduction, le récit s'ouvre au moment où, la Sainte Vierge et les apôtres demeurant ensemble après l'Ascension de Christ, l'apôtre Saint Luc fit l'image de Notre-Dame. Dans les premières années de la chrétienté existait aussi une autre icône de la Sainte Vierge, miraculeusement empreinte sur une des colonnes de l'église à Lydda; ce miracle eut lieu, lorsque malgré les prières instantes des créants, la Sainte Vierge ne put venir sanctifier par sa présence la consécration du temple. Julien l'Apostate ordonna d'effacer cette icône, mais on ne parvint pas à la détruire. Dans cette ville même se trouvait un autre temple, construit par Enéas le paralytique; cette église fut l'objet d'un litige entre les juifs, les païens et les chrétiens, mais une image de Notre-Dame se trouvant emprein-

te par miracle au mur du temple, le litige a été décidé au profit des chrétiens. Se basant sur le message des trois patriarches à l'empereur Théophile et sur la biographie du patriarche Germanos, l'auteur nous rapporte le voyage du patriarche de Constantinople à Jérusalem, pendant lequel il visita Lydda et fit faire une copie de l'image de Notre-Dame. Ici se trouve interpolée la biographie de Germanos avant son avènement au patriarcat ainsi que l'histoire de ses dissensions avec l'empereur iconoclaste Léon Isauros et de sa destitution. En quittant le trône patriarcal Germanos emporta deux icônes: celle copiée de l'image miraculeux de Lydda et l'image du Sauveur. Il confia aux vagues cette dernière avec un écrit adressé au pape Grégoire. Prévenu par un rêve révélateur, le pape s'empressa de recevoir l'icône avec une grande solennité. Peu de temps après, Germanos confia aussi à la mer l'image de Notre-Dame avec un autre message adressé au pape, qui la reçut avec honneur et la plaça dans la basilique de Saint Pierre. 130 ans après, lorsque le culte des images fut restauré à Constantinople, l'image de Notre-Dame quitta miraculeusement Rome et réapparut à Byzance, où elle fut reçue et présentée à l'impératrice Théodora. Les ambassadeurs du pape, chargés de rechercher l'image disparue, la trouvèrent à Constantinople, mais les grecs refusèrent de la rendre et la placèrent à l'église de Chalcoprati. Le jour de la célébration de l'icône, désormais appelée Romaia, fut fixé au 8 septembre. Le récit se conclut par une glorification de notre protectrice, la Sainte Vierge Marie, et par un anathème trois fois répété contre quiconque ne vénère pas son image.

Dans la littérature russe médiévale, la traduction slave de cette homilie était bien populaire, et le Typicon Préiconéen de 1641 la prescrit comme lecture pour la première semaine du grand carême. Le texte russe a été édité en 1642 et en 1647 pour l'usage du clergé; nous en trouvons aussi des chapitres épars dans le fameux recueil „Nebo Novoie“ du prêtre ukrainien Johannikius Galatovski (XVII s.). Les savants russes du XIX s. s'intéressaient vivement pour ce monument littéraire à tous les points de vue. Par exemple, le professeur Alexis Sobolevski indiqua deux mss. du

XV s. comme les plus anciens, mais une édition diplomatique de la traduction de cette homilie nous manquait; c'est pourquoi je décidai de l'entreprendre en étudiant tous les mss. accessibles; j'ai examiné minutieusement 16 mss. datés de la fin du XIV s. et des siècles XV—XVII.

En examinant les lections, nous pouvons grouper les mss. en les classifiant et en les comparant au texte de la fin du XIV s. (ms Nr. 167 de la Troitsko-Sergieva Lavra; dans notre édition le ms A—texte Nr. 1). Après avoir comparé ces mss. au texte byzantin, j'ai constaté que ce dernier contient des lections inconnues à tous nos mss, donc la traduction slave „X" se base sur un texte grec, qui ne peut pas être identifié à celui édité par Dobschütz. La date de la traduction „X" doit être reculée au XII—comm. du XIV s. Il faut ajouter que dans deux „Chronographes" du XVII et XVIII s. s. se trouve un abrégé de notre homilie—oeuvre d'un homme de lettres russe, qui voulut populariser la légende (nous éditons cet abrégé sous le Nr. 2 de nos textes). Quant aux sources qui étaient à la disposition de l'auteur byzantin, Dobschütz nous en indique quelques unes. Mais le chapitre central — la légende même de Maria Romaia — nous est inconnue dans sa forme antérieure à l'incorporation à l'homilie en question.

Il est hors de doute que la légende de Maria Romaia appartient au cycle des contes pieux sur les saintes images transportées par voie aérienne et que ce miracle symbolise la transmission miraculeuse du pouvoir ecclésiastique. On trouve des légendes pareilles dans la littérature byzantine et dans la tradition littéraire ou populaire slave.

Quant à la littérature russe, on y trouve quelques contes pieux traitant le sujet de la transmission miraculeuse d'un objet saint de Byzance en Russie après ou avant la conquête de Constantinople par les Turcs en symbolisant ainsi la transmission du pouvoir impérial ou ecclésiastique en Russie (p. ex., la légende du „Biely Klobouk", les légendes politiques sur la couronne de Vladimir Monomachos etc.). Ce qui est de nature de nous intéresser, c'est le conte pieux de la Hodigitria de Tichvine (région de Novgorod) qui a été vénérée par les Russes dès son

apparition miraculeuse au XIV s., commentée comme symbole de la transmission des traditions byzantines à Novgorod et à Moscou; quand les Suédois avaient vainement assiégé le cloître de Tichvine en 1613, le miracle de la victoire des moines a joué un rôle prépondérant dans la popularisation de la légende; il fallait expliquer idéologiquement l'apparition miraculeuse, et nous trouvons dans les recueils des miracles de l'icône de Tichvine des contes sur son origine rédigés à base de la légende de Maria Romaia (voir textes Nr. 3 et Nr. 4 de mon édition).

OBJAŚNIENIE RYCIN.

I—II. Rzym posiada dwa starożytne kościoły pod wezwaniem Matki Boskiej. Są to Santa Maria Maggiore i Santa Maria Antiqua; obydwie, zdaniem uczonych (Kondakow—„Иконография Богоматери“, t. I, str. 148 i 267—286), powstały w V w., i w obydwu znajdujemy freski, unaoczniające jeden z najdawniejszych typów wizerunków Matki Boskiej—Hodigitrję. W Santa Maria Antiqua obraz ten znajduje się na tylnej lewej kolumnie nawy głównej *) (Kondakow—op. cit., t. I, str. 274). Niestety, freski te (pochodzące przypuszczalnie z wieku VI) tak są uszkodzone, iż nie mam możliwości podania ich reprodukcji. Opieram się przeto na mozaice, pochodzącej również z wieku VI lub najpóźniej VII, odnalezionej przez Jak. Smirnowa w cerkwi we wsi Kiti (około Larnaki na Cyprze). („Христiанскія мозаики Кипра“—„Византийскій Временникъ“, 1897, Nr. Nr. 1—2 i artykuł T. Szmidta w „Извѣстіяхъ Русск. Археол. Института въ Константинополѣ“, t. XV—1911, str. 206 i nast.) Mozaika ta niczem się niemal nie różni od typu Hodigitrji; wzór ten pochodzi, jak przypuszcza akademik N. Kondakow, z Syrii, skąd został też przeniesiony do Konstantynopola właściwy typ Hodigitrji (Kondakow—op. cit., t. I, str. 231—240, podob. 149 i tabl. IV). Na mozaice tej Matka Boska umieszczona jest między dwoma aniołami, lecz okoliczność ta nie ma nic wspólnego z *typem* obrazu, do którego zbliżony jest i typ Matki Boskiej Częstochowskiej.

---

*) Por. legendę o obrazie Matki Boskiej, który w cudowny sposób zjawił się też na kolumnie w kościele w Lyddzie.

W kościele Santa Maria Antiqua znaleziono nad ołtarzem nie mniej starożytny (VI w.) fresk, przedstawiający Matkę Boską na tronie, jako cesarzową bizantyńską (Maria Regina) w drogocennym ornacie, z Dzieciątkiem na ręku, również w otoczeniu dwóch aniołów. Fresk ten, przypominający znane raweńskie obrazy mozaiczne Justyniana i Teodory, został zrekonstruowany przez W. de Grüneisena, który zbadał ruiny kościoła Santa Maria Antiqua, zburzywszy nawet w tym celu znajdujący się ponad ruinami kościół w. XVI Santa Maria Liberatrice (W. de Grüneisen — „Sainte Marie Antique, avec le concours de Huelsen, Giorgis, Federici, David“, Rome — 1911, album épigraphique; przedruk rekonstrukcji postaci Matki Boskiej na obrazie „Maria Regina“, lecz bez aniołów, u Kondakowa—op. cit., t. I, str. 281). Wariantem obrazu „Maria Regina“ jest jeden z najdawniejszych zachodnich obrazów na drzewie, Santa Maria della Clemenza, XIII w. (w kościele Santa Maria Transtevere w Rzymie, będący prawdopodobnie kopją obrazu bizantyńskiego VIII lub IX wieku). Na obrazie tym unaocznia się Matka Boska z Dzieciątkiem, zasiadająca na tronie, z koroną na głowie, lecz w dalmatyku i z krzyżem w prawicy; po bokach stoją dwaj aniołowie. Kopje tego obrazu spotykamy w Rosji z wyraźnymi aluzjami co do jego *rzymskiego* pochodzenia. (Kondakow—op. cit., t. I, str. 301—304).

Akad. N. Kondakow wiele lat poświęcił badaniu typów ikonograficznych Matki Boskiej; jego rozprawy (Иконография Богоматери. Связи греческой и русской живописи съ итальянскою живописью ранняго Возрожденія“, Petersburg—1911 i „Иконография Богоматери“, t. I, Peterburg — 1914, t. II, Petrograd — 1915) zawierają materiał obfity, lecz nie do końca opracowany; niestety, jego kolekcja, składająca się z wielu tysięcy fotografii obrazów Matki Boskiej, prawdopodobnie uległa zniszczeniu w jego willi w Jalcie (Krym).

III. Obraz Matki Boskiej Rzymskiej podług ryciny Kijowskiej wieku XVIII-go („Изданія Общества Любителей Древней Письменн сти“, zeszyt II). Jest to późniejszy typ „Eleusy“.

IV. Obraz Matki Boskiej Tichwińskiej podług miniatuury w rękopisie Petersburskiego Towarzystwa Miłośników

Literatury Starożytnej Nr. F. XXXVIII, w. XVIII („Издания Общества Любителей Древней Письменности“, zeszyt CI). Ciekawy jest ornament roślinny w stylu odrodzenia.

V. Cudowne zwycięstwo wojsk moskiewskich nad szwedami przed bramą klasztoru Tichwińskiego podług miniatury w rękopisie Petersburskiego Towarzystwa Miłośników Literatury Starożytnej Nr. F. XXXVIII, w. XVIII („Издания Общества Любителей Древней Письменности“, zeszyt CI). Szwedzi są ubrani w uniformy europejskie wieku XVIII-go, żołnierze moskiewscy zaś w stroje początku wieku XVII-go; ściany klasztoru, który był jednocześnie fortecą, stanowią częstokół (jest to typowe ogrodzenie miasta staroruskiego). — Trzeba dodać, że tylko szwedzi leżą zabici na ziemi (tradycja ta w traktowaniu nieprzyjaciela zachowała się do czasów najnowszych na t. zw. „łubocznych“ obrazkach ludowych, których styl żywo przypomina te miniatury XVIII w.); na pierwszym planie szwedzi niosą ogień i beczkę z prochem, aby wysadzić w powietrze ściany klasztoru. W rękopisie jest to ilustracja do następnego rozdziału (tytuł podajemy w druku czcionkami współczesnymi): „О приступѣ безбожныхъ къ велицѣ обители, и наки къ дѣвичю монастырю и о побѣдѣ богоматере нанихъ“ (fol. 83).

OMYŁKI W DRUKU.

strona	wiersz	zamiast	czytać
38	31 i 3 uw.	1)	2)
40	2 i 1 uw.	2)	1)
46	26	оу, (nie czytać)	
50	18	всененорочнѣ	всененорочнѣ
„	20	оумѣрной	оумѣреной
„	26	быс,	и быс,
51	4	творящих знамена	творящих знаменіа
„	7	воинстинноюю	воистинноюю
„	22	зданія	зданіа
52	8 war.	149) с	149) С
55	24	общей	общен
56	9	учіні	оучіні
57	22	състроениѧ	състроениѧ
„	24	отъ	от
„	32	ѣ.	ѣ.
„	1 war.	бѣзчестіе, н.	бѣзчестіе, н.
58	6	отъ	от
„	8	иконы.	иконы.
59	9 war.	— 226)	326)
62	14	стыхь	стыхь
„	27	время	времѧ
„	„	црствіа	црствіа
„	3 war.	подъяремника	подъяремника
64	19	легко	лег'ко
66	18	[А	[А
67	29	„	„

strona	wiersz	zamiast	czytać
67	1 war.	203) <u>недлю</u>	503) <u>недлю</u>
68	16	<u>недлю</u>	<u>недлю</u>
69	12	<u>родоначалнйкоу</u>	<u>родоначалнйкоу</u>
70	4	<u>мнѣшеса.</u>	<u>мнѣшеса.</u>
„	7	<u>есств або</u>	<u>есства бо</u>
„	21	<u>первообразное</u>	<u>первообразное</u>
„	4 war.	<u>почитан.</u>	<u>почитай.</u>
72	9	<u>млстивая</u>	<u>млстиваа</u>
„	31	<u>дыханія,</u>	<u>дыханія,</u>
73	1	<u>стрстей</u>	<u>стрстеи</u>
74	26	<u>гоя</u>	<u>тоя</u>
„	27	<u>члвколюбіемь,</u>	<u>члвколюбіемь,</u>
77	21	<u>плаваше</u>	<u>плаваше</u>
„	22	<u>воутрешій</u>	<u>воутрешній</u>
78	6	<u>пана</u>	<u>папа</u>
„	34	<u>иконы</u>	<u>иконы</u>
„	35	<u>отъ</u>	<u>от</u>
80	20	<u>горяше</u>	<u>горяще</u>

SPIS RZECZY.

	Str.
Słowo wstępne	VII
CZĘŚĆ PIERWSZA.	
I. Pochodzenie i historia literacka tekstu greckiego	3
II. Słowiańskie tłumaczenie kazania o cudownym obrazie Matki Boskiej Rzymskiej, rękopisy, ich wzajemny stosu- nek i stosunek do tekstu greckiego	8
III. Poszczególne legendy, jako części składowe kazania o cu- downym obrazie Matki Boskiej Rzymskiej	23
IV. Przyczynek do dziejów literackich kazania o cudownym obrazie Matki Boskiej Rzymskiej	31
V. Tablica chronologiczna rękopisów kazania o cudownym obrazie Matki Boskiej Rzymskiej	41
VI. Tablica chronologiczna rękopisów legend o cudownym obrazie Matki Boskiej Tichwińskiej	42
VII. Objaśnienie skrótów w tablicach	43
CZĘŚĆ DRUGA.	
I. Tekst Nr. 1 podług rękopisu Ławry Troicko - Sergijew- skiej Nr. 167 (kon. XIV--pocz. XV w.)	47
II. Tekst Nr. 2 podług rękopisu Muzeum Rumiancowskiego w Moskwie Nr. 457 (XVII w.)	75
III. Tekst Nr. 3 podług rękopisu Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji Duchownej) Nr. 614 (Anz. 52) (XVII w.)	79
IV. Tekst Nr. 4 podług rękopisu Klasztoru Sołowieckiego (obecnie w Kazańskiej Akademji Duchownej) Nr 614 (Anz. 52) (XVII w.)	81
LA LÉGENDE DE MARIA ROMAIA DANS LA LITTÉRATURE RUSSE (Résumé)	89
OBJAŚNIENIE RYCIN	95

